

829.851

Érték

Somogyváry Gyula

Kalendárium

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.T. KIADÁSA

829.851

Vitéz

Somogyvári Gyula

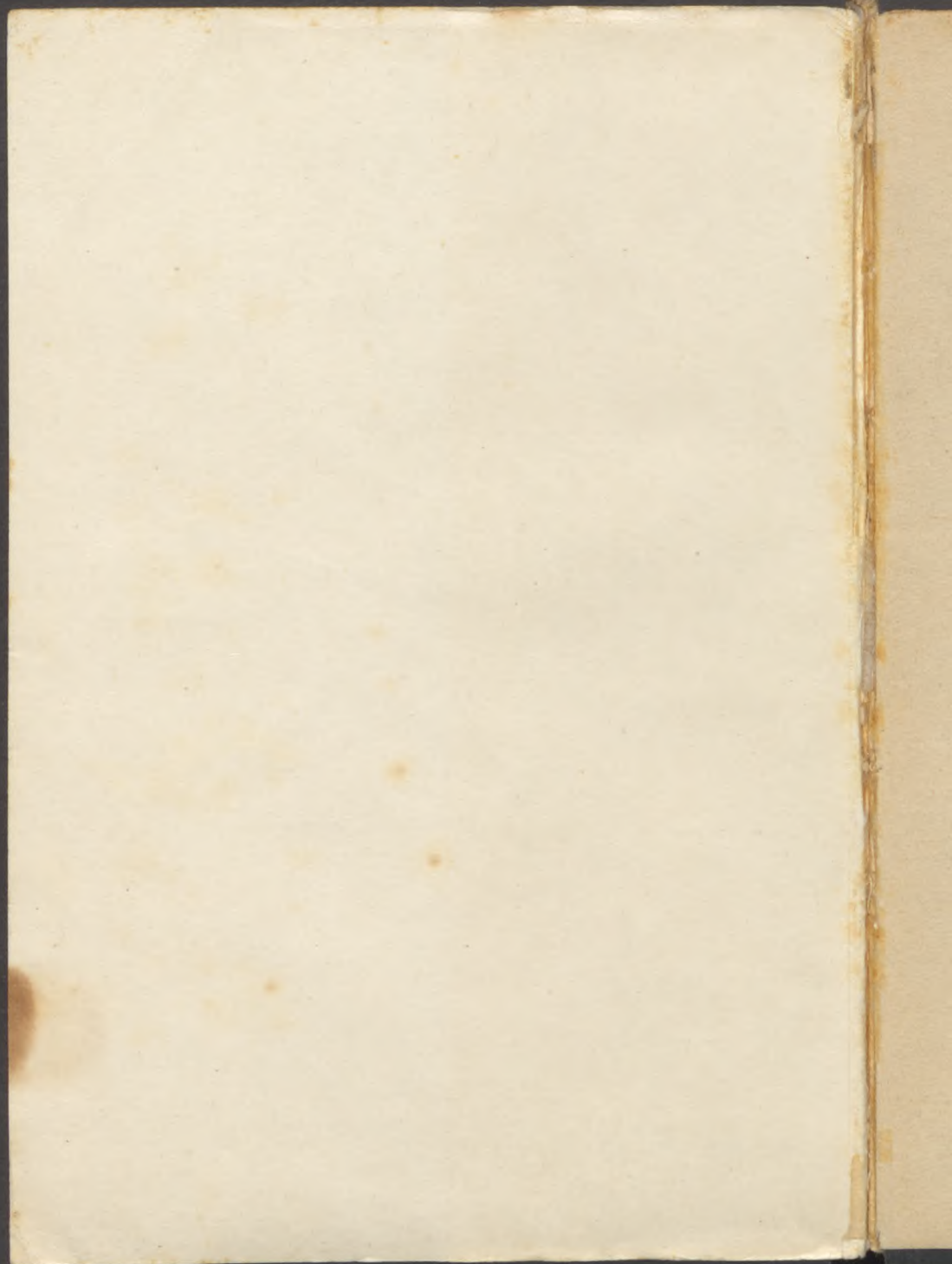
Kalendárium

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET K.T. KIADÁSA

Kolen dāriūm

A

G. SZABÓ J. UTÓDA
POLITZER FERENC
OROSHÁZA

VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULA

KALENDÁRIUM

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET RT. KIADÁSA
BUDAPEST

Minden jogot fenntartunk,
Copyright by Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt.
Budapest, 1943.

829.851

2008

Felelős kiadó: Hampó József igazgató.
Fémes-nyomda, Budapest.

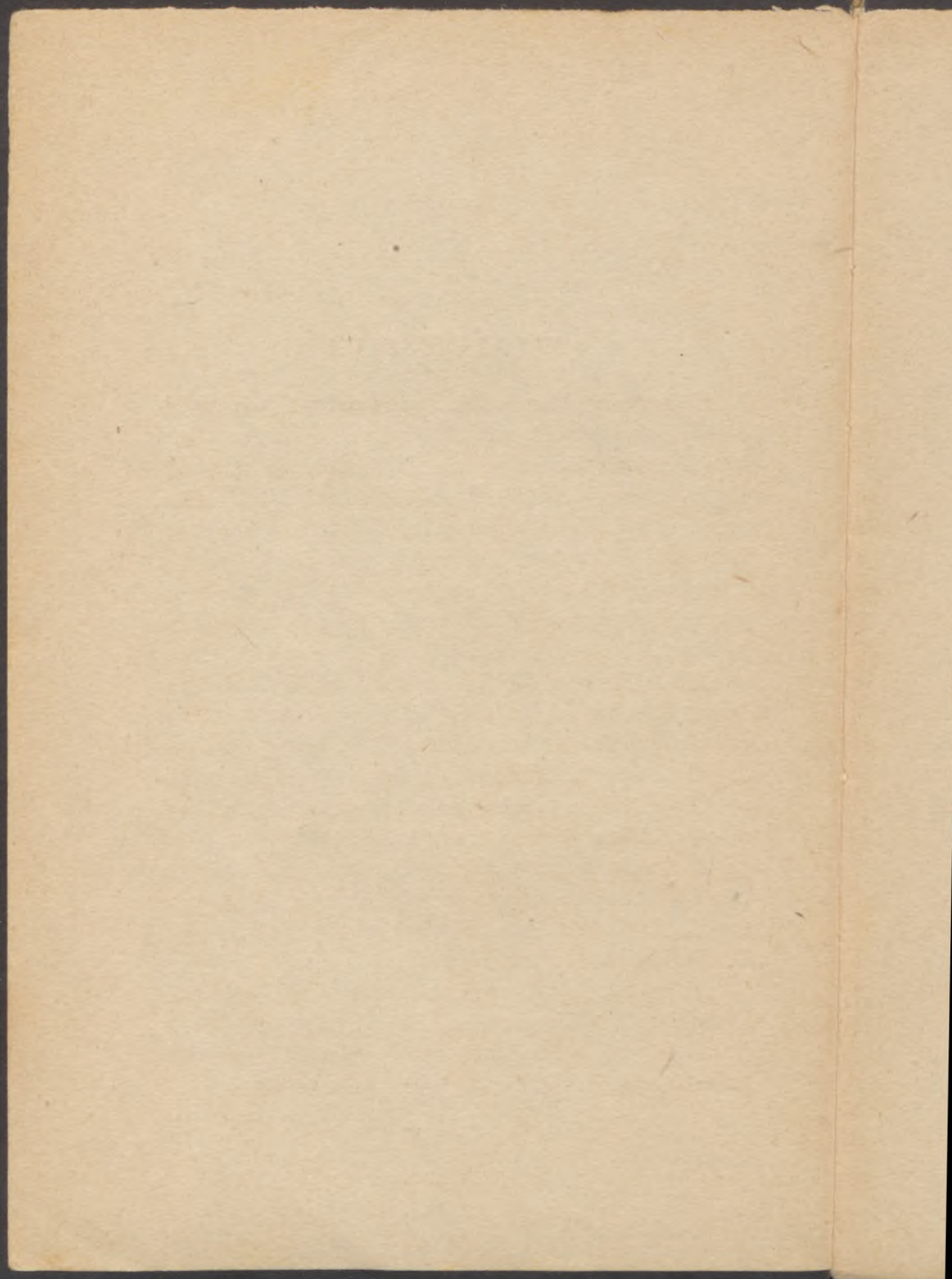
A KIADÓ ELŐSZAVA

Ebben a kötetben vitéz Somogyváry Gyula rádióbeszédeinek legjavát gyűjtöttük össze. Túlnyomórészt olyan beszédeket, amelyek nemzeti ünnepeinken hangzottak el: március tizenötödikén, Szent István napján, az aradi Vértanúk napján, Miklós napján, valamint évfordulásakor. Százezrek, milliók hallgatták ezeket a beszédeket, igen sokan szerették volna megszerezni nyomtatásban, elolvasni. Most teljesedik kívánságuk.

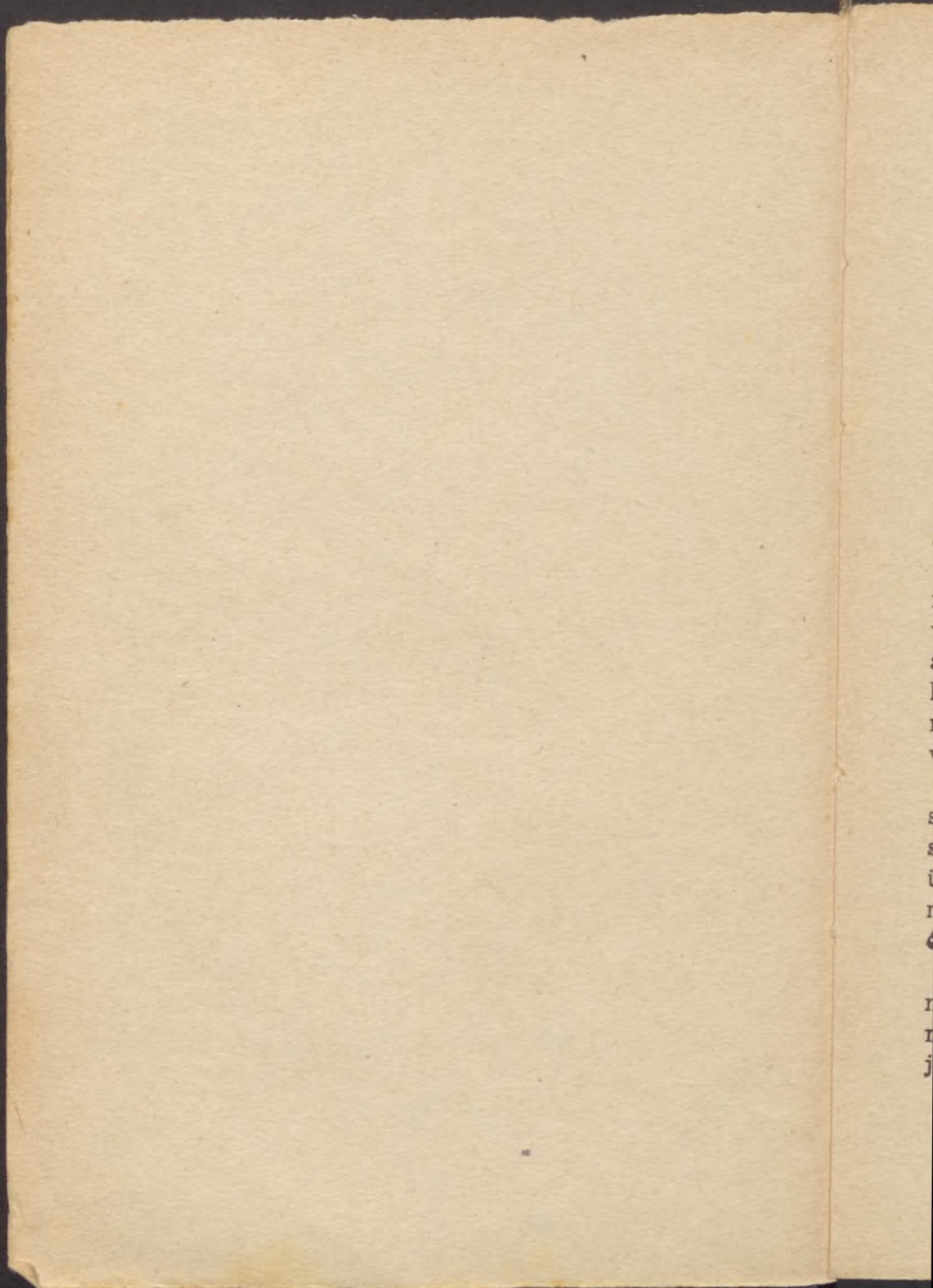
A beszédek legtöbbje azokban az évtizedekben hangzott el, amelyek talán a legreménytelenebbek voltak a magyar nemzet történetében. Vitéz Somogyváry Gyula a törhetetlen hit és a költői ékesszólás sugallóerejével, a remény soha ki nem alvó kis lángjait gyújtotta a szívekben ezekkel a beszédekkel. Nem tudott olyan válságosra fordulni a magyar sors, hogy ne szolgált volna vigasztalással. És neki lett igaza: az esztendőök során legvakmerőbb reményeink is nagyrészt valósággá váltak.

Az ő Kalendáriumának ezt a címet is adhatnók: A Vigasztalás Könyve.

Ezer gonddal, bajjal, rémmel viaskodó nemzedékünknek ajánljuk ezt a könyvet, bátorítón.

MÁRCIUS 15

1931

Március tizenötödike! Csak be kell hunynunk a szemünket s máris lobogó zászlókat, háromszínű kókdárdákat és lelkeségtől mámoros ifjúságot látunk. Csak be kell hunynunk a szemünket és régi napsugaras kikeleti ég ragyog fölöttünk és vidám tavaszi szél suhog körülöttünk.

Ilyennek érezték március tizenötödikét apáink s ilyennek éreztük és érezzük mi is, akik még láttunk valaha egy másfajta magyar világot. Olyan világot, amelynek emlékezetére sajogni kezd a szívünk felejt-hetetlen búbánattal. Mi még láttuk az élet igazi arcát, mi még láttuk a nem színfalakra festett, hanem a valóságos mosoly-országát.

Abban a világban s azok előtt a nemzedékek előtt szentség volt március tizenötödike: a tavasz, az ifjúság és a magyar hitvallás eltörülhetetlen, pirosbetűs ünnepe. A tavasz, a fiatalság ünnepe volt s az ifjúság mindig valahogy a maga legbensőbb tulajdonának érezte.

De vajjon megkérdeztétek-e már valaha, mit lát március tizenötödikén a mai ifjúság? Ez a mi utánunk növekvő ifjúság? Ez az ágyúdörgés és kenyér-jegyek között született, világomlásban, ország- és

lélekpusztító vörös tűzvészben elindult ifjúság, amely sohasem tudott gőgicsélni, mert elapadt előtte tán még az anyatej is s amely, úgy lehet, még járni is nehezebben tanult meg, mert földindulás reszkettette éveken át apró lábai alatt e boldogtalan ország talaját.

Azt mondják, hogy ez az ifjúság, vagy annak legalább egy része, fásult mosollyal nézi március tizenötödikét. S ezért benne keresik a hibát. Ne ostorozzatok őket érte! Keressétek meg lelkükhöz a kulcsot.

Hát mit szóljon március tizenötödike ujjongó dátumához az az ifjúság, amelynek olyan kevés ujjongásra volt oka, amelynek még csak megsímogatására sem volt ideje apjának-anyjának.

Március tizenötödikén, a tavasz és ifjúság ünnepén, nézzünk hát a szemébe ennek a fiatalságnak. Ezeknek a szegény magyar gyerekeknek, akik olyan félig idegenképpen élnek itt, a mi világunkban, akik otthonosabbnak érzik magukat a fogaskerekűek, szerkezetek és gépek között, mint miközöttünk, mert a gép sohasem intette le őket, a szerkezet nem bánta, ha megnézték, mi van a belsejében, a szerkezet engedte, hogy megismerjék. Holott mi talán sohasem engedték, hogy a szívünkbe nézzenek. Nézzünk hát most a szemükbe egyszer, őszintén, idegesség és türelmetlenség nélkül, nézzünk a szemükbe embermódra.

Március idusán, magyar tavasz ünnepén, magyar ifjúság ünnepén, hozzátok szólok magyar ifjúság! Szeretném, ha megértenétek, hogy mi volt a bajunk, amiért oly hosszú ideig magatokra hagytunk benneteket és szeretném, ha megértenétek, hogy ez a nek-

tek oly szörnyű messzire eső március tizenötödike tinéktek is jelenthet valamit, tinéktek is üzenhet valamit!

Igaz, csakugyan igaz: mi, bátyáitok és apáitok, nénéitek és anyáitok, valóban sokáig elhagytunk benneteket, ha testi mivoltunkban nem is, de lélekben. Ám értsétek meg: ez nem azért volt, mert lelketlenek voltunk, vagy mert nem játszottunk volna veletek szeretettel, hanem azért, mert a reánk roskadt égboltozatot kellett tartanunk a vállainkon, hogy végképen el ne temessen mindannyionkat, akik még megmaradtunk Szent István széthullott nemzetéből. Amíg ti gránáthüvelyekkel és elhasznált kenyérjegyekkel játszottatok, mert nem jutott más játék számotokra, amíg ti magatokra hagyva bíbelődtetek iskoláskönyveitekkel, amíg ti játékszerkezetek, majd később igazi gépek belsejébe nézegettetek, hiszen mi nem értünk rá, hogy megmutassuk nektek a legnemesebb szerkezetet, a magunk emberi szívét: addig nénéitek és anyáitok sort állottak a kenyérért s mi, bátyáitok és apáitok embertelen harcot vívtunk a magyar élet utolsó bástyáiért.

Ma már nagyobbak vagytok. Félig-meddig már már az élet kerekeibe nyúlnak kezeitek. Most már meg kell hogy értsetek mindent. Meg kell értenetek, hogy az az idegenség, ami e két nemzedék közé szakadt, nem a mi bűnünk, nem a mi akaratunk szerint való, hanem annak az átoknak szülötte, amely megrendítette alattunk a világot.

Öcséim, magyar ifjúság! Hívlak benneteket a legöregebbek nevében is! Nézzetek a szemünkbe: a ti sze-

metek az, nézzetek a szívünkbe: a ti véretek lüktet benne! Meg kell értenetek, hogy a mi könnyeink, bajaink, küzdelmeink és elborulásaink tiértetek voltak. Meg kell értenetek, hogy a mi sorsunk a ti sorso-
tok is, minden magyar ember sorsa, hogy a ti világ-
tok nem lehet más, hogy ti és mi összetartozunk mind-
halálig, hogy a mi fájdalmaink és hevüléseink nem
előregedett üres szólamok, hogy amikor mi azt mond-
juk: Magyarország s könnybelábad tőle a szemünk,
ez nem öregesség és végül meg kell értenetek, hogy a
mi március tizenötödikén, amelyre ti olyan hűvösen
és okosan néztetek, mint valami múzeumi régiségre:
élő forrás, örökké buzgó erő! Erre az erőre nektek
éppúgy szükségetek van, mint nekünk, sőt még
jobban!

Magyar ifjúság! Március tizenötödike a ti ünne-
petek! Az életkezdés, az első győzelem, az ifjúság fel-
magasztaltatásának ünnepe. Nincs népe a világnak,
melynek fiatalsága nagyobb szellemi kincset örökölt
volna, mint ti. Ne engedjétek elfakulni ezt a ti ünne-
peteket. Ne engedjétek, hogy ez a halhatatlan erő be-
vonuljon a Nemzeti Múzeum legendás lépcsőjéről a
múzeum hűvös üvegszekrényeibe, pusztá emléknek.
Vegyétek március tizenötödikét és éljétek vele! Azzal
a szeretettel kiáltom felétek mindezt, amellyel adós
maradt nektek az egész előttetek járó nemzedék. Az-
zal a szeretettel kiáltom, amely itt él bennünk, testvé-
reitekben és szüleitekben s amelyet százszor ki akar-
tunk mondani, de amelynek kimondására sohasem
volt időnk, mert szakadatlanul állanunk kellett az élet
ostromát.

A fiatalság adta ezt az ünnepet a magyarságnak, Petőfi és Jókai egeket vívó, poklokon is átgázoló ifjúsága. Március tizenötödike az élő bizonyosság arra, hogy vannak ujjsmutatásai az Úristennek, amelyeket a fiatalság jobban megért, mint az öregek s hogy vannak pillanatai a történelemnek, amelyekben az ifjú megy az élre s tüze, ereje, lelkesége nagyobb tud lendíteni a világ kerekén, mint az öregek minden higgadt bölcsessége. Március tizenötödike az ifjúság értékének ünnepe!

Vegyétek hát ebből az ünnepből azt, ami halhatatlan benne: a lelket. A küzdeni tudó, bátor, lendületes, viharálló, minden csapást kibíró, tüzes, vidám lelket, amely itt suhog a márciusi szélben! Hallgassátok meg, azt zúgja: szeressétek ezt a népet Jókai szeretetével, aki egy életen át dolgozott nemzete dicsőségéért és szeressétek az ősi rögöt Petőfi hűségével, aki meghalt érte. Azt zúgja ez a márciusi szél: bátorság, azt zúgja: reménység, azt zúgja: győzelem! Ezt üzeni nektek, mai magyar ifjúság, az a régi március tizenötödike.

En is kérek tőletek valamit. Nem a magam nevében, hiszen én csak a hang vagyok itt. Minden magyar nemzedék nevében.

Ti még sokat tanultok majd. Szépet, nemeset, jót, olyat is, amit mi még nem tanultunk. S azután lehet, hogy megpróbálnak majd benneteket szépenhangzó, idegen gondolatokra tanítani. Lehet, hogy a haladás, az emberiség és szeretet talárjában szólnak majd hozzátok s mégis másként szólnak, mint a márciusi ifjak. Lehet, hogy barbár dőreségnek mondják majd

azt a szent tüzet, amely azokat hajtotta egykoron. Öcsém, édes öcsém! Ne higgyetek majd nekik, mert ezek hamis próféták lesznek. A márciusi ifjak igazsága örök igazság, amelyen sem a haladás, sem az évszázadok nem tudnak változtatni. Legyen sorsotok akármilyen, vetődjétek bármely csillagzatra, ezt az egyet higgyétek szilárdan: nincsen nép, amely szelidebb és emberségesebb volna, mint a tiétek! És vigyetek magatokkal egy varázsigét is március tizenötödike kincseiből, ez majd irányt mutat minden sötétségben és minden útvesztőben. Mi elbuktunk, mert voltak közöttünk, akik idegen jelszavak kedvéért eldobták ezt a varázsigét. De ti véssétek a szívetekbe olyan mélyre, hogy senki soha onnét ki ne áshassa. Egyetlen mondat. Nem én mondom nektek. Petőfi kiáltja minden idők magyarjának:

„Fényesebb a láncnál a kard!”

1934

Jószerencsét, Testvérek!

Vidáman kiáltom felétek ma e két szót. Vidáman és még több hittel, mint máskor. Pedig ma, szabadságünnepünk reggelén, amikor útnak eredtem, hogy most ebben az órában ideálljak ez elé a bűvös, messzeharsogó márványkocka elé, mely elviszi hozzátok a szavamat, szorongó szívvel indultam el. Roppant kérdésnek éreztem, hogy mit mondjak március 15-én, mikor annyian figyelnek majd föl e hangra, mit mondjak, mikor szóra nyitom az ajkamat? Mit mondjak, amikor ama régi, híres, történelmi lendület szépségéből jóformán csak az iskolakönyvek betűi őriznek egy-egy szemernyit, amikor a Nemzeti Dalt papírravető lázas kéz régen szétomlott a fehéregyházai völgy termőföldjében, amikor fehérfejű nagyapáink — negyvennyolc legendás hősei — már régen árvaságra hagytak bennünket, amikor nyoma sincs ama nyomdának, ahonnét kirepültek a szabadság első boldog madarai: a halhatatlan költemény és a testvériség tizenkétpontos evangéliuma; mit mondjak ma, 1934 márciusi ünnepén, amikor a régi Pilvax-kávéház helyén józan és hűvös boltok kínálják a XX. század portékáját, a nemzet egykori színháza nincs meg s a

múzeum lépcsőpárkánya, amely egykor úgy izzott Petőfi, Vasváry és Jókai talpa alatt, mint valami káprázatos tüzes szószék, ma üresen meredezik, mert úgy tűnik, néma az a teremtető gondolat, amely szét-süvítene róla lelkes ifjak szavával! — Mondom: fojtó szorongás nehezedett rám, amikor elindultam ma, hogy idelépjek a messzehangzó szerszám elé.

S most hogy itt vagyok, mégis ujjongva kiáltok felétek:

— Jószerencsét testvérek!

Mert mikor átrobogott velem a budai autóbusz az Erzsébet-híd kapuíve alatt, felém-lendült a dunaparti szoboralak, égbenyúló, esküre emelt karja és viharos erővel ragadta föl a lelkem a pacsirtás magasságok felé.

És ahogy elrohantunk az egykori Hatvani-utca nyomdaépülete előtt, virágok, gyümölcsfacsemeték s termést ígérő magvak intettek felénk. Éppen abból a kirakatablakból, amelyből egykor egy ifjú költő szórta a nép közé a szabadság énekét és a testvériség evangéliumát.

A halhatatlan költő és a magvakban szunnyadó halhatatlan élet kísért tovább a túlkölő kocsiban és én éreztem, hogy nem én szólalok majd itt meg, hanem ők. A költő és a megölhetetlen élet.

Ők üzennek az én ügyefogyott ajkaimmal.

A költő azt mondja: „Talpra magyar!” Azt mondja, vége a lánc korszakának. Vége a dermesztő reménytelenségnek! Emeljük föl homlokunkat a hamuból, feszítsük ki meggyötört tagjainkat s higgyük el, hogy új nép vagyunk, megújhodott, ifjú nép,

melyből kiégett minden, ami salak volt és korhadás. Nincs nemzete a földnek, melyet győtrőbb lángok tisztítottak volna, mint minket. Máglyának szánták ezt a tüzet, hogy hamvába haljon benne minden. És a lángok kialudtak, a máglya hül és az áldozat — világ csodájára! — lelép a mártírtirónusról, hogy kimondja messzesugárzó hittel: voltam, vagyok és leszek, mert nem ember alkotott. Nem kőbevésett törvény, nem papírra írott akarat szabja meg a sorsom. Több, nagyobb erő. Isten-gondolat. Az Isten-gondolat, amely kiszólitott Ázsia ezer népe közül, hogy elhozzam kardomat a Kárpátok közé s őrzője legyek Nyugat kapujának. Isten-gondolat, hogy itt legyek és ne másutt. S Isten-gondolat, hogy mindig legyek, mert jaj volna a világ e sarkának, ha nem volnék. Isten-parancs hát, hogy legyek. A nevem: Magyarország s a küldetésem: harmónia. Ezért nem fog a tűz, ezért nem fojthat meg a lánc, ezért nem hozhat pusztulást reám vakságos földi akarat. Megbilincseltek s máglyát raktak körém, halálraszántak — s Bábellé vált Európa. — És megdöbbenetek mind a nemzetek. Ki érti meg egymást, mihelyt nem vagyok? Pokoltűz csap ki a Duna-Tisza táján, ha nincs többé magyar. Mi lesz itt, hogyha kidöntik Szent István keresztjét, világőrző kardját? — Így ébredett a világ lelkiismerete. És mi égtünk emésztő tüzekben. De most csodát lát a föld. A máglya porig égett, a halhatatlan költő, akit hívtak egykor Zrinyinek, másszor Petőfi Sándornak most elkiáltja az örök márciusi szózatot: Talpra magyar! — s mi fölemeljük homlokunkat a hamuból, kinyújtjuk derekunkat, las-

san lepattognak láncaink s márciusi szívvel kurjantjuk régi testvéreinknek a Kárpátok alatt:

— Jószerencsét testvér!

Jószerencsét testvér! Új, ifjú nép köszönt e szóval s hitet sugároz felétek, reménységet harsog a fületekbe és szeretetet küld néktek, hogy erősek legyetek!

Ezt üzeni néktek az az érc-költő, aki égre emeli lelkes arcát és lendülő karját a pesti Dunapart tavaszi szelében.

S mit üzen a mag? Mit üzennek ezek a parányi szömek, amelyeknek mindegyike egy-egy csirázó, pihető életet rejt magában? A fű életét, a virág életét meg hatalmas faóriások életét? Mindegyik szem a teremtés egy-egy külön csodája. Vessed őket éltető elemükbe, a földbe és a bennük szunnyadó erő megpattantja parányi burkát, kihajt, a föld fölé igyekszik s a magasba tör a nap felé. Mert minden ami él, a magasba vágyik. Lefelé csak az enyészet keresi utját.

Valamikor lángoló strófák repültek szét abból az egykori nyomdaablakból s tizenkét életet-követelő, életet-indító, történelmet-termékenyítő gondolat. S kiröppenvén a márciusi szélbe, az széthordotta őket a Lajtáig, a Kárpátok ország-ölelő koszorújáig s a messze déli határokig. És azok a gondolat-magvak behullottak a lelkekbe és csirázni kezdtek. S jöhetett utánuk jégverés, orkán, az elnyomás dere és zuzmarája: csiráztak, hajtottak szakadatlanul. Nyomhatta őket tüske, dudva — átbujtak szárai és tövisei között, mert örök parancs hajtotta őket, az a pa-

rancs: hogy az életnek élnie kell. Világtörvény hogy éljen. S aki szembeszáll véle, azt elsodorja a tovaáradó idő.

Ma szépséges szimbólumként csak virágok és magvak intenek felénk e régi Hatvani-utcai nyomdaablakokból. Virágok és magvak — a szeretet és a kenyér. Éppen úgy, mint akkor. Mert hiszen ama dicsőséges tizenkétversű evangélium is a szeretetet és kenyeret hirdette. Mit is mondott? — Azt mondotta: „Legyen béke, szabadság és egyetértés!“ Vajjon mi ez, ha nem a szeretet és kenyér törvénye? Hát nem ezért liheg, rimánkodik ma is minden nép körülöttünk, bármely égtáj felé fordítjuk is az arcunk? Észak, Dél, Kelet és Nyugat egyre ezt kiáltja. Az egyenlőség és a testvériség szentséges eszméi mind benne vannak ebben a két szóban: szeretet és kenyér. És ezt a két szót üzeni ma is virágok nyelvén és magvak nyelvén Petőfi, Jókai, Vasváry és a többi márciusi ifjú igeszóró nyomdája. — Úgy. — De hiszen akkor ez a virágprédikáció és mag-üzenet voltaképpen ugyanazt mondja szépséges jelbeszédével, amit azok az egykori nyomdagépek ujjongtak valaha: „Legyen béke, legyen szabadság, legyen egyetértés!“

Milyen vakon, milyen süketen, milyen kicsinyhitűen tudunk mi sokszor elmenni megszentelt helyeink és megszentelt ünnepeink előtt. Botor fejfel azt hisszük néha, hogy március 15-e immár csak emlék. Pedig lám: élő valóság ma is. S ha azt kérdezitek miért élő valóság 1934-ben is — nyomban felötlik a válasz. Azért, mert eszméi az örökké élő igazság eszméi voltak.

Látjátok testvérek, így prédikál nekünk 1934 március 15-én az a némaajkú ércköltő, meg a virág és a mag.

Talpra magyar! — kiáltja felénk a költő. S ezzel azt mondotta: éledj, mert élsz és élned kell. Tehát azt mondotta: élet. Élet Szent István minden népének!

A virágüzenet, a magok ígéje pedig ez volt: szeretet és kenyér. Ez pedig azt jelenti másszóval: legyen igazság. Igen: igazság Szent István népeinek és minden népnek a földön!

Lám csak: itt van a mi szép márciusi ünnepünk örök értelme. Az el nem muló, meg nem korhadó tiszta értelme. Igazság és élet!

De mintha hallottuk volna már ezt a két szót valaha. Figyeljétek csak testvéreim! Ugy hangzanak, mintha Isten mondotta volna őket.

És valóban Isten mondotta Megváltó-fia ajkával. De ő többet mondott. A megváltás hármasság-igéjeként mondotta — de ezzel az emberiség történelmi boldogulásának, az igazi békének, tehát a mi földi törekvéseinknek is irányt mutatott: én vagyok az út, az igazság és az élet.

Testvéreim: élünk. S mert élünk, azt kell mondanunk, az élet megvan. Az igazság, bárhogy gáncsolják még — közeledik. Az utat még nem értük el, de már keresik, egyre őszintébben keresik és nagy lelkek, az igazi történelmi lelkek már látják is és úgy lehet, hogy kevés idő múlva rálépünk, hogy elindulhassunk rajta új jövő felé.

Ezért kiáltom felétek a költő és a virág meg a mag biztató márciusi üzeneteként:

— Jószerencsét testvérek, jószerencsét!

1936

Ma 88 esztendeje, egy tiszta eszméktől hevülő ifjú gárda lelkendezte világgá a 12 pont szövegformáiba öntött magyar álmokat.

Ez az ifjú gárda a hitvallók rajongásával és a vértanuk legyőzhetetlen hitével hitt a 12 pont csodatévő erejében.

E csodatévő 12 pont ma már a történelemé. A történelem hivatott az ítéletmondásra abban a kérdésben, vajjon az a 12 pont megtette-é, megtehetette-é a magyarboldogító csodát, avagy kudarcot vallott. De bárhogyan szóljon is az ítélet, az az egykori ifjúság szent és érinthetetlen marad s tündöklő palástban, örökké-ragyogó fegyverzetben, a tiszta-lélek fegyverzetében áll minden idők magyar nemzedéke előtt.

Áldassék emlékezetük! Áldassék emlékezetük!

De a mai nemzedék, Trianon magyar nemzedéke eltöpreng, gyötrődik, okát keresi — még ezen a napon is — a maga tragédiájának és ezen túl az emberiség tragédiájának. — Mert ha visszagondol száz esztendőt vagy másfélszázadot, akkor rá kell bukkannia arra az igazságra, hogy a mai magyarság

tragédiája nem pusztán magyar tragédia. Világtragédia ez. Az emberiség tragédiája!

Kövessük utján ezt a töprengő értelmet.

Azt kérdezi: Uramisten, hogyan lehetséges az, hogy idejutottunk? Hogyan lehetséges az, hogy a nagy francia ébredés hármasszavával — amelyen minden későbbi szabadság- és boldogság-eszme alapult — idáig jutottunk? Hol volt a hiba? Hol volt a botlás? Emberben-é, vagy az eszmében?

Szabadság! Egyenlőség! Testvériség!

Milyen káprázatosan szép ez a három szó, ez a három fogalom! Amikor ez a három szó először röppent fel a francia zászlókra, ott a párisi Bastille előtt s amikor két emberöltővel később, először harsant bele nyíltan a Múzeum lépcsőjéről a márciusi reggelbe; akkor ez a hármasszó egy új világ délibábját ragyogtatta meg a zászlólengetők előtt.

Azóta eltelt egy hosszú-hosszú korszak. S vajjon boldog-é a világ? Boldog-é az emberiség? Boldog-é csak egyetlen nemzet is?

Azt nem is kérdezem — mert dőreség volna — hogy boldogok-e a bilincset-csörgetők, a leigázottak, a fegyvertelenek, az elnyomottak? A kenyértelenek és a kifosztottak? Boldogok-é a megcsónkítottak?

De kérdezem: boldogok-é a győztesek, a hatalmasak, a bőkenyerűek, a rabszolgatartók?

Nem boldogok! Nem boldogok!

Rettegnek és gyanakodnak. Az álmaikat eljövendő háborúk ágyúdörgése veri fel. Véres szuronyok erdeje kísérti őket szakadatlanul. Nem elég már az öt- vagy tízmillió fegyver, nem elég a bombázó

légi rajok egész fellege, nem elég a százezer ágyú. Több kell, mindig több kell, mindig több a végtelenségig, hiszen nincs biztonság, nincs nyugalom, hogy volna hát boldogság? — Valami roppant Káin-átok lidércnyomása van fölöttük.

És a töprengő értelem felsikolt. Hogyan lehetséges ez? Hiszen nincsen népe a világnak, amely el ne fogadta volna örök-jognak, örök-eszménynek, örök-igazságnak azt a hármas ígét: szabadság, egyenlőség, testvériség.

Hol volt hát a hiba? Hazug volt ez a hármas jelszó? Hamis volt az eszme? Sántított az igazság? Kuruzsló-ige volt ez a hármas kiáltás vagy egy elmult korszak babonás mondókája?

— Nem! Nem a jelszóban, nem az eszmében, nem az igazságban volt a hiba.

Az emberben volt. Az ember botlott meg. Akkor botlott meg, amikor ezt a hármas-jelszót, ezt az eggyé-fűzött hármas-eszmét, egymástól elválasztva, külön-külön akarta megvalósítani. Amikor azt hitte, hogy ebből a hármas-eszméből egy is, avagy kettő is elegendő a boldogságra.

Tehát azt mondotta: szabadság! Szabadság, gondolatban, szóban és cselekedetben. Szabadság — politikában és gazdaságban. Ha ez megvan: ez elegendő.

És mert feleslegesnek érezte a szabadság iker-testvéreit, az egyenlőséget és a testvériséget — hát a szabadság egymagában rombolni kezdett.

Az önmagáért való szabadság nyomban így formulázódott meg: szabadság, de csak nekem. A töb-

biekkel nem törődöm. Szabadság, de csak nekem, a hatalmasnak, a fegyverbenállónak, a pénzesnek, az erősebbnek!

És akkor új hatalmak születtek meg. Új zsarnokságok és új birodalmak, fegyverben és pénzben. És új rabszolgaságok. S ezek az új rabszolgaságok nemcsak leigázott és megcsonkított országok képében nyilatkoznak meg, hanem leigázott embermilliók és megláncolt társadalmak formájában is. Sohase sejtett oligarchiák támadtak az erősebbek szabadsága nyomán, olyan oligarchiák, amelyeknek hatalma már nemcsak egy országra, hanem országok fölött is láthatatlanul öt világrészre terjed. Oligarchiák, amelyeknek intésére egész hajórajok áldott terhe süllyed az óceánok mélységeibe: kenyér, gyümölcs, élet; a természet és a munka Istenáldotta értékei; noha ugyanakkor talán milliónyi ember üvölt kínjában az utolsó, a megváltó, az életmentő kenyérfalat után és pusztul el a legméltatlanabb és legembertelenebb halállal, az éhínséggel.

Miért? — lázad föl a töprengő értelem — miért?

Mert így akarják az egyedülvaló szabadság nevében trónusra ült új hatalmak, amelyeknek páncélsizmái és aranyszekerei alatt jajgat az emberiség nagyobb fele: a gyöngébbek, a leigázottak.

Az önmagáért való szabadság megölte ikertestvéreit: az egyenlőséget és a testvériséget.

De megpróbálkozott az ember a másik eszmével is. Emlékezzünk! Ó, jól emlékezhetünk. Akkor azzal a jelszóval rohant a barrikádokra, hogy: egyenlőség! De nemcsak törvényben és kötelességben egyenlőség,

mint régebben hirdették, hanem mindenben egyenlőség! A csavargót és a munkakerülőt is ugyanaz a kenyér illesse, mint a verítékkal dolgozót!

És az önmagában s önmagáért való egyenlőség nem emelt fel senkit, hanem a hitványak közé rángálta le a nemesebbeket is. Nem ruházott fel senkit a ruhátlanok közül, hanem egyforma rongyossá tépett, egyformán kenyértelessé tett mindenkit.

Mert az önmagáért való egyenlőség csak pusztítani tudott. S megfojtotta ikertestvéreit: a szabadságot és a testvériséget.

A harmadik eszme: a testvériség. A testvériséggel még nem próbálkozott senki. Azaz hogy valaki meghirdette egyszer. Az a valaki a názáreti ács házából lépett ki és azt mondotta: szeretet. De az — Isten fia volt, hát a vak világ nem követte őt. Az embernek emberpróféták kellettek. És kitalálta a hármass jelszót: a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget. Holott ez a hármass ige mind benne van abban az egyben, hogy: szeretet. Az egész szabadság-eszme, az egész egyenlőség-eszme és az egész szociális-eszme.

Nem vagyok pap, csak alázatos szolgája az író-tollban Magyarországnak és a magyar népnek, hát nem a szeretetről mondok prédikációt.

Ha az ember ember-prófétát akar, hát menjen a hármass-eszme után. De el ne válassza őket egymástól — mert boldogtalanná teszi a világot! — Az a hármass-ige csak töretlen egységben világújító igazság! Különválasztva — romlás és átok.

Tehát, szabadság, igen, de a testvérnek is

szabadság! Egyenlőség, igen, de testvéri szívvel megosztott egyenlőség! És testvériség, igen, de ez szabadságot jelent a gyengének is, a leigázottnak is és elfogyhatatlan kenyeret a szükölködőnek is.

És akkor nem lesznek győztesek és legyőzöttek, rabszolgatartók és kizsákmányoltak, hanem lesznek országok és emberek s lesz Isten szándéka szerint való világ.

Legyen szabadság — de legyen korlátja és bölcs fékezője az egyenlőség. És legyen egyenlőség, de — legyen neki szelíd parancsolója a testvériség.

Mihelyt az ember eljut eddig a felismerésig, mihelyt bukásaitól s botlásaitól összevérzett testével odáig ér, hogy ezt a hármast jelszót egynek-érzi és egynek-akarja, akkor — s ezt a márciusi ifjak tiszta lelkével hirdetem — akkor megújul s boldoggá lesz minden ország és minden nemzet!

Erre tanítson, ezen buzgólkodjunk, ezért harcoljunk és akkor méltóak leszünk ama régi március hőseihez. És áldottak leszünk ivadékaink előtt, akik majd imádság mellett mondják el szent neveinket!

1937

Apáink még lázba jöttek minden március 15-én, mert a fülükbe csengett még gyerekemlékként a Múzeum lépcsőjéről elhangzott Talpra magyar viszhangja és Kossuth Lajos orgonahangú riadója. És bennünk, a fiaikban még továbbrezgett az a régi márciusi, mámoros ujjongás és szinte a magunk emlékének éreztük 1848 március idusát. A szallagok, amelyek átöleltek bennünket, válltól csipőig és a kokárdák, melyeket olyan elmondhatatlan büszkeséggel viseltünk a szívünk fölött ennek az évfordulónak jöttén, valóságos, eleven jelképei voltak a kiküzdött szabadság örömének.

De a mögöttünk jövők csak kifakult, ódon történelmi dátumot látnak ebben a márciusi ünnepben.

Vannak, akik megrójják ezért ezt a mai ifjúságot. Úgy vélik, hogy közömbös, hogy nem tud lelkesedni, hogy megfáradt benne a vér, hogy nem érzi szentségnek a magyar rögöt, hanem inkább a hazátlan világpolgár fanyar fölényessége felé fordul hajlamaival.

Nézzük csak, így van-e?

Az bizonyos, hogy a régi, meg az új márciusi ünnepek ifjúsága között van különbség.

De hát vajjon mi változott?

Őseink vére lassúdott meg az új ivadék ereiben?

A színes magyar lélek halaványodott el?

Ükapáink szenvedélyes rögszeretete van kialakulóban, amely tíz évszázad alatt annyiszor rántott kardot, mihelyt veszedelemben érezte határainkat?

Mi változott meg két-három nemzedék alatt?

Az arcok, a szemek, a mozdulatok a mieink is és apáinké is a régi maradt.

A vér sem változott. Hiszen ennek az ifjúságnak soraiból kerültek ki Nyugatmagyarország ifjú hősei, hitvallói és vértanúi, akik habozás nélkül vetették kockára az életüket a Lajtától a vasi hegyekig? Akárhány rövidnadrágos kisfiú úgy szökött ki közülük az iskolapadból, hogy gyöngye gyerekestével álljon véres tilalomfának a határszélre. A vér hát a régi vér. Ez az ifjúság tudja az örök parancsot, ha szól a trombita!

Akkor hát hol van a különbség?

Nem a lélekben, nem a vérben, nem az emberben.

A szabadság-fogalom elváltozásában van.

Az a régi ifjúság, mely ott viharzott az egykori belvárosi nyomda körül, meg a Múzeum-kertben és Táncsics börtöne körül, úgy érezte, hogy a szabadság annyi, mint az emberséges magyar élet. Mikor kimondotta ezt a szót, szabad, független Magyarországot, egyenlő jogú szabad polgárokat s a munka szabadságát, meg a kenyér szabadságát értette. El sem tudta képzelni, hogy jöhetnek idők, amikor ennek a szabadságfogalomnak egészen más értelmet ad a gyarló, irigy és igazságtipró emberi önzés.

Pedig ez az idő eljött. Észre se vettük a szabadságfogalom átszíneződését.

Valójában talán csak akkor riadtunk rá magunk is, amikor egy októberi őszön a temetők virágját az őszirozsát tették meg a szabadság jelképének.

Azt harsogták akkor is: szabadság! És kiverték a fegyvert a katonák kezéből, a fegyvert, amely őrzője, megtartója lehetett volna az ország szabad életének.

Azt mondták, hogy szabadság és evvel a szóval nyitottak utat a legszörnyűbb szolgaságnak, mely ezer év alatt rászakadhatott Magyarországra.

Azt üvöltötték szabadság és a szabadság álarca alatt, szinte diadalszekéren hozták be Szent István egykori birodalmába az új világboldogító eszmét, melynek megtestesítője a Lenin-fiú volt.

Azután, hogy elmúlt felőlünk az az irtózat, félemberöltőnyi lázas vonaglás következett. Élve maradtunk.

De Uramisten, hol vagyunk apáink, nagyapáink Magyarországtól? Keserves küzdelem, szakadatlan erőfeszítés a sorsunk. Álljuk, visszük ezt a sorsot s bízunk a harcotvállalók bátorságával a magunk erejében és az igazság Istenében.

Ez a mostani ifjúság gyerekszemmel látta a világ összeomlását. Látta és hallotta, hogy csaknem minden átkot a szabadság nevében zúdítottak ránk.

Azt mondták: népek szabadsága!

És ennek a szabadságnak a nevében gyilkos és prédaleső hadüzenetek röppentek szét a világban s véresöt támasztottak öt esztendőre, öt világrészen.

Azután azt mondták: önrendelkezés szabadsága. És ennek a nevében sok helyütt olyan békét diktáltak, hogy ahhoz képest a serpenyőbe hajított ókori barbár kard: az irgalom és igazság olajága lehetne.

Azután azt mondták: az egyén szabadsága. És jött ez az állítólagos szabadság a büntetlen és megtorlatlan hazaárulásig, az emberölésig, a terroristák rohamkéséig.

És ez a mögöttünk jövő ifjúság látta ezeket és hallgatott. És egyre jobban magába vonult. Hitét, reménységét mind beljebbre vonta, mert szörnyűbb leckét még nem kellett tanulnia ifjúságnak mint neki.

De hiszen ha még csak ennyit látott volna!

Hanem látta, hogy a gazdasági élet szabadsága nevében az erősebb fojtogatja a gyengébbet, az egész világon a tőke profitja sokszor fontosabbá vált az eleven emberéletnél: hát hol van akkor a kenyér és az élet szabadsága? Szabadság az, hogy az egyik ember aranyhegyeken ülhet, a másik meg évszámra nem tudott munkahelyhez, vagy egy szürke íróasztalhoz jutni, mert vannak, akik önző kényelmükben nem tudnak egy sóhajtásnyi áldozatot hozni?

— Ez hát a szabadság? — kérdezheti ez a mögöttünk jövő ifjúság.

Nem, öcsém, testvéreim, nem ez a szabadság.

Mindez a szabadságnak csak torzképe. És tragikus sors, hogy az egykori márciusi ifjúság utódainak meg kell magyaráznunk, hogy mi a szabadság,

amelynek fogalmát és tartalmát elhomályosították előtte.

Nem azért hevült az az egykori ifjú had.

Hanem hevült az igazságért és a mélyebb emberiségért. Az igazságért a nemzet és az ember vonatkozásában. És a mélyebb emberségért, a szeretet és kenyér értelmében.

Szabadság — igen, de a nemzetért és nem a nemzet ellen!

Szabadság — igen, de a becsületes emberi életért és nem az emberi élet ellen.

Ez az igazi értelme a szabadságnak!

Ez pedig ugyanaz, amiért egész szívével és egész forró sóvárgásával lelkesedhet és lelkesedik is a magyar ifjúság.

Ezért veheti példának Petőfi ifjúságát és veheti büszke örömmel a szabadság ünnepét.

Ezt a szabadságot idézem én ezen a mai évfordulón s ezért borulhat le az ifjúság is azokra a rögökre, ahol az ősök sírjai domborulnak, hogy a költő szavai szerint: áldó imádság mellett mondja el szent neveiket.

És ha ezért a szabadságért küzdünk mi mai nemzedék, azért a tiszta fogalomért és tündöklő értelemért, ha ezt ünnepli, ebből lélekzi magába az erőt, akkor önnönmagáért küzd, a jövődőért küzd és Magyarországért küzd.

Igazság és emberség! E két szóval idézlek téged március tizenötödike, e két szóval idézlek téged: szabadság!

Tudom, ahol tiszta lelkek hívnak: oda elindulsz.

Hiszem, hogy el is indultál már. És mi is elindultunk
feléd, tiszta szemmel és tisztuló lélekkel.

Ünnepelünk téged, kívánunk téged és akarunk
téged!

Az akarat pedig: a győzelem futárja.

S mi boldog futárjai akarunk lenni a győze-
lemnek!

ke
elő
má
azz
tor
me
ráz
tot
alé
ny
is
a

évt
ok

fás
ság
sát
saj
eg
na

1941

A MEGÚJULT „MÁRCIUS TIZENÖTÖDIKE“

Ha március tizenötödike felett elmélkedünk, meg kell vallanunk, hogy a trianoni évtizedek nemzedékei előtt, valamiképpen fakultak volna annak a régi március tizenötödikének színei. Magyarázhatnók ezt azzal, hogy az őszirózsás forradalom és vörös Babel-torony építők, nemzetközi nyelvzavarodása világában, meggyöngültek a nemzet egészséges ösztönei. Magyarázhatnók azzal is, hogy a példátlan csapásokkal sújtott magyarság — különösen az első trianoni évtized aléltságában — csalódottan nézte történelmi eszményeit is, hiszen az őszirózsás országbolondítás maga is a szabadság-gondolat jelszavaival szédítette meg a nemzetet.

Mondom: magyarázhatnók azoknak a keserves évtizedeknek fáradt márciusi ünnepeit ezekkel az okokkal.

Mégis, úgy vélem, legmélyebb lélektani oka a fásultságnak az volt, hogy a trianoni évek magyarsága sokkal félelmetesebbeknek érezte a maga sorát, sebeit, roskadtságát, semhogy el ne törpült volna saját vergődése mellett a negyvennyolcas nemzedék egész problematikája. Hiszen ha egymáshoz mérte nagyapái sérelmeit, jaját, vágyát és törekvéseit, meg

a saját élet-halál harcának szörnyűséges kérdéseit: akkor meg kellett rettennie a különbségtől.

A negyvennyolcas nemzedék előtt, egy elkorhadt, európai életrendszer alkonyatában s feszülő, ifjú erőkkal a szívében csak az volt a kérdés: vajjon hogyan rázhatja le magáról az elrozsdásodott szentszövetségi normákat, s hogyan tegye szebbé, jobbá, emberibbé és magyarabbá az életét.

De a trianoni magyarság, háta mögött a világháború roppant áldozataival, izmaiban a páratlan erőfeszítés remegésével, kegyetlenül megcsonkítva és életerőtől elvágva: egy új, embertelen és győzelemtias zsarnoksággal kellett, hogy szembenézzen. Zsarnoksággal, amely nem is titkolta, hogy a békeszerződést — halálos ítéletünknek szánta.

A negyvennyolcas nemzedék, a márciusi pontok diadalrajuttatásáért vívott harca során tehát csak az élete megjavításáért küzdött, de a trianoni évtizedek magyarsága előtt, a halálból való megmenekülés, a puszta életért való utolsó erőfeszítés kérdése állott. Az élet vagy halál, a lét vagy megsemmisülés, a lenni vagy nem-lenni, iszonyú kérdőjele.

Csoda-e, ha ez a nemzedék, irigyelnivalóan kicsinek érezte ama régi március kérdéseit és harcát, a maga helyzetéhez és feladataihoz képest.

Azután meg: a trianoni évek alatt — főként azok első tizedében — minden szavunkra, mozdulatunkra, lendületünkre: nyomban mellünknek szegezték a fegyvert az akkori világ parancsolói. Emlékezzünk csak, nem is volt olyan régen, amikor ez a mikrofonon szerteszálló, márciusi szó is csupán szimbolu-

mokban szólhatott. S hányszor ültették még így is, nemzetközi areopágok vádlottak padjára a magyar rádiót, mert ha csak szimbolumokban is, meg merte szólaltatni a magyarság szívverését, március tizenötödikén?

Elmult.

Nem akartunk meghalni, hát: élvemaradtunk.

Megújult erővel, készen állunk minden küzdelemre.

S a hitünk, akaratumk, százszor erősebb mint valaha volt.

Március tizenötödike régi fényessége valahogy megint közelebb jött hozzánk, jobban megértjük a bátor kezdés lendületét és mélyebben átérezzük a megújult nemzet fiatalos kedvét, lelkes küzdelemvállalását.

Mégis: melegebb ünnepünkké, kettős nemzeti ünnepünkké csak két esztendeje lett március tizenötödike. Akkor, amikor Kárpátalja szabadságnapjává lett ez a dátum. Akkor, amikor nem baráti államok erős, hatalmi szava döntötte el ezt a kérdést, hanem a magyar kard, a honvéd-fegyver.

Addig is tudtuk, hogy nem vagyunk már halálraítéltek. Tudtuk, hogy nem veszítjük már, tátongó sebeken át a vérünket, tudtuk, hogy megint vagyunk valakik Európában.

De nem láttuk, nem láthattuk addig: ennek a próbáját!

Nem láttuk testi szemeinkkel: mit ér az az erő, amely a nemzetben feszül, nem láttuk testi szemeinkkel: mit ér az a fegyver, amelyet a munkánkból;

áldozatunkból, veritékes filléreinkből — de az utolsó szemcséig a magunkéból — kovácsoltunk s nem láttuk testi szemeinkkel: fölér-e a kisöcséink, a fiaink vitézsége, lendülete, fegyverrel való bánni-tudása meg önfeláldozása, a történelmi magyar katona dicsőséges erényeivel? Nem láttuk: vajjon ezek a táncosléptű gyerekek el tudnak-e viselni nélkülözést, fáradságot, készek-e a sebeket vállalni, s tudnak-e — ha kell — meghalni is, azért a földért, amelyet édesanyánknak érzünk és amelyet úgy nevezünk, hogy Magyarország.

És láttuk ezt a próbát!

Láttuk őket sárban és vízben előremenni. Láttuk őket gépfegyverek és tankok tűzében rohamra menni. Láttuk őket derékigérő hóban hegyeket ostromolni, láttuk őket ujjongani a Beszkidek határgerincén, láttuk őket sebeikben is mosolyogni s láttuk őket a hősök bátorságával és megnyugvásával — meghalni is.

Láttuk mindezeket s forró örömmel kiálthattuk: áldja meg őket az Isten, mert különbek, mint amilyeneknek vágyainkban és álmunkban kívántuk őket!

De láttunk — mást is.

Láttuk azt a népet, amely bár nyelvünket is alig tudja, templomi zászlók alatt élénk özönlenni, láttuk szemükben a felszabadulás örömének fényét és könnyét, hallottuk dadogó köszönetüket s hallottuk térdenállva elmondott hálaimáikat, útszéli fészületeik, vagy öreg fatemplomaik körül.

És ebből megértettük, hogy húsz év hazugságai és rágalmai leperegtek róluk, a tisztaszívűek és

tisztaértelműek szeretnek minket s nem hitték el rólunk, hogy elnyomók és zsarnokok vagyunk, hanem fegyvereink a biztonságot, nagyobb kenyeret, zászlóink pedig az igazságot, jogot és mélyebb emberséget viszik el nekik.

Az a két év előtti március tizenötödike megbizonyította előttünk, hogy a magyar katonalélek ugyanaz, ami tíz évszázad alatt volt. Megbizonyította, hogy Rákóczi leghívebb népét nem lehetett végképp elidegeníteni tőlünk, mert vérében ott élnek a régi, szép történelmi emlékek s azok erősebbek, minden rágalomnál és propagandaszólamnál.

Ezért lett újra fényesebb előttünk ez a márciusi ünnep.

Ma, 1941-ben, nem is kettős ünnep ez, hanem háromszorosan ünnepeljük. Először, a régi március tizenötödike emlékeként, másodsor azért, mert évfordulója ez a nap Kárpátalja visszatérésének, harmadszor pedig azért, mert a felszabadult Keleti részek és Erdély, huszonkét esztendő óta ma ünnepli meg első ízben szabadon ezt az ünnepet.

És ez az ágyúdörgés a világháború közepette megült magyar ünnep, a bizonyossága annak, hogy emberbajokon, kenyérgondokon, apró napi harcokon, torzsalkodásokon, botlásokon és sikereken túl, van még egy másik világ is. Eszmények világa. S ennek a fogalmai ma is meggyorsítják a szívünk verését, mert újra meg újra megértjük — időnként talán elhalványult — jelentésüket.

Ennek a világnak egyik legtündöklőbb eszméje

volt a lényegi tartalma: ama régi március tizen-
ötödikének.

S talán sohasem éreztük olyan tisztán az értel-
mét s biztató, bátorító sugárzását, mint ma.

A neve: szabadság!

HUSVÉT

kő
le
K
az
a
ká
ac
és

ké
H
de
he

nü
A
a
m
tu
ta
jo

Mióta a megváltás valósággá lett, azóta Husvét közeledtével minden igaz ember megkérdi magától, legalább is a husvétüi ünnepek táján: ki vagy te? Közel kétezer esztendeje kérdezzetik ezt maguktól azok, akik Krisztus követőinek vallják magukat. De a kétezer esztendő alatt, nyolcvan emberöltő alatt ritkán volt oka az emberiségnek olyan megrendülten feladni azt a kérdést, mint ma, háborúk, árvizek, bajok és jajok idején.

— Ki vagy te? Mi vagy te? — Ez a legnagyobb kérdés. A kérdések kérdése. Nyugtalanítóbb kérdés Hamlet királyfi iszonyatos problémájánál. Olyan kérdés, amelyre nem felel, nem felelhet az ész, nem felelhet az emberi agy, csak a hit. A hitvallás.

Ez a kérdés talán a legelső kérdés, amelyre felelnünk kell. Először kora gyerekségünkben hangzik el. Akkor még mások teszik fel nekünk s megtanítanak a válaszra is. Azután már csak magunk adjuk fel magunknak, némán és hangtalanul s legtöbbször, ha tudjuk is rá a választ, éppen olyan némán és hangtalanul válaszolunk rá. Pedig hangosan, bátran és újjongva kellene reá válaszolnunk, testvérek.

— Ki vagy te? Mi vagy te?

Hát ki is vagyok én? No persze: élő teremtmény. De hiszen a fű, a fa, az állat is élő teremtmény. És akkor fellázad bennem az emberész gőgje és azt mondja: én több vagyok, nekem értelmem van, nem hasonlíthatom magamhoz a többi élő. Én ember vagyok! Ember!

Vajjon az a tudat, hogy ember, felelet-e a bennünk lévő örök nyugalanságra? Dehogy felelet! Nekem megnyugvás kell, harmonia, világszemlélet, mindent elrendező filozófia!

Nem, hát nem elég válasz az, hogy: ember vagyok.

És akkor jön a másik kérdés: mi vagy te?

Testvérek, ezen a kérdésen és az erre adott válaszon fordul meg az egész életünk békéje, nyugalma, magvetése, aratása. Ha erre azt tudjuk válaszolni, amire a mi hitünk tanított bennünket s érezzük, hogy nemcsak szajkóhang, nemcsak szó, hanem átérzett igaz vallomás a válaszunk, akkor ez a válasz meghatározza életünket, nyugalmunkat, biztonságunkat, nem egyetlen rövid, emberi életre, hanem az örökkévalóságra!

Mikor is hallottuk először ezt a kérdést? — Gyermekekorunkban. — S mikor is halljuk majd utoljára? — Halálunk előtti utolsó, eszméletes pillanatunkban. Végigkíséri egész életünket, felhangzik minden életfordulatunknál, minden válságunkban, minden örömeinkben és minden panaszunkban. És boldog, aki élő hittel és az élő hit cselekedeteivel válaszolhat rá mindannyiszor.

Nem tudom, van-e olyan ember, aki emlékeznék

rá, vajjon mikor kulcsolódott össze először imára a keze?

Ki emlékezik az első Miatyánkra, amelyet bizonytalan, selypítő, gyermekajakkal s értelmetlen kis értelmünkkel mondtunk utána az édesanyánknak? Még csak arra sem emlékezünk, vajjon mikor suhant a lelkünkbe legelőször az Isten-eszmény fogalma, félig mese, félig álom képében, a kis Jézuska nevével?

De arra már bizonyosan sokan emlékezünk, akik valaha a palatábla mellett a kiskátét hordoztuk, hogy egy napon el kellett mondanunk az első leckét. Hogy ott állottunk dobogó szívvel a titokzatos, nagy, fekete, iskolai tábla mellett és válaszolnunk kellett a tisztelendő úr kérdésére:

— Mi vagy te?

És ráfeleltünk remegő szájjal:

— Én Isten kegyelméből keresztény katolikus vagyok!

Azután évről-évre megsokasodtak a könyveink és a gondjaink. A kis palatáblát felváltotta a rajztábla, birkóztunk deklinációkkal és egyenletekkel, a pünkháborúkkal és a matematikával és azután még később, de még mindig gyerekfejjel, birkóztunk a Kárpátokban a muszkával, a Doberdón és a Grappán az olaszsal és a végén birkóztunk véres és vörös forradalmakkal, gonddal, bajjal és — közben elszállt az ifjúságunk.

S hányszor, de hányszor tolult fel bennünk, a hajszoltság óráiban a kérdés: vajjon hát élet-e ez az élet? Vajjon mik vagyunk mi, hogy mindezeket el kell viselnünk? És zakatoló szívvel hányszor adtuk fel

magunknak a döbrent kérdést, hogy hát: „Mi vagy te?”

És csak az a régi gyereklecke válaszolt bennünk:

— Én Isten kegyelméből, keresztény katolikus vagyok!

Nekem megadatott, hogy gyermekkoromtól szerettem a templomot. Édesanyám mutatta meg, mennyi sugár van a leghomályosabb templomban is.

De ismerek sok embert, akiket csak a szenvedés, a világrengések csapássorozata vitt oda. Csak az a perc vitt oda, amelynek kétségbeesésében nem volt már más kérdésük önmagukhoz, mint a legelső — s azt hiszem, alapjáibanvéve az egyetlen földi kérdés: Mi vagy te?

És akkor betámolyogtak szédülő homlokkal az örökmécs alá, vigasztalásért, világosságért, erőért.

És bizonyosan tudom: más emberként, erősebb lélekkel jöttek ki.

Christus vincit...

Krisztus győzött a kínjainkon, a lelkünk borúján, a kétségbeesésünkön. Egyetlen fénysugárral erősebbé tesz bennünket, hitványakat, roskadozókat, botladozókat, bűnösöket, lázashomlokúakat.

Én Isten kegyelméből keresztény katolikus vagyok! És az én csodálatos Istenem: Krisztus és ez a Christus — vincit...

Milyen boldogító hit ez az én hitem! Milyen vidámító vigasztalás és milyen mérhetetlen erő!

Milyen biztonság az én számomra, hogy ez a győzelmes Krisztus *itt van!* Mindig itt van. Minden kis falusi katolikus templomban itt van, akárcsak Michel-

Angelo roppant kupolája alatt Rómában, akár New-Yorkban, Yokohamában, Grönlandban, vagy a Tűzföldön. Mindenütt, ahol örökmécs lobog rejtelmes-szent trónusa előtt.

Igaz: Isten mindenütt jelen van.

Jelen van úgy, hogy az imádsággal bárhonnét elérhetem. Elér Hozzá a fohászmom a bányamélyéből, vagy a Mont Blanc csúcsáról, mert én katolikus vagyok.

De jelen van nemcsak az imádság fényéveket át-hidaló távolságban, hanem itt a földön is, minden templomunkban: fehér ostyába rejtezett.

Gyerekkoromban én is csak az ostyát láttam, ha felmutatták. De azóta ezerszer érezte bennem és velem csodálatos Isten-erejét és ma, negyvenöt hajszolt esztendő után, nemcsak hiszem, hanem tudom: Ő az Maga, a valóságos Isten, valóságos Krisztus!

Régesrégem nem ostyának látom. Krisztus áll előttem, mikor felmutatják.

És nem boldogság az, hogy én akármikor Hozzá mehetek? Minden földi úrnak van zárt kilincse, előszobája, királyoknak van ajtónállója, testőre, aki kizárhat, elutasíthat, eltilthat, de ezt a Legnagyobb Urat senki sem zárhatja el előlem. Se kilincs, se dárda, se testőr!

Elmehetek hozzá rongyosan, összetörtöm, bűnnel terheltöm és mindehhez semmi se kell, csak két őszinte könnycsepp, vagy a bennem rimámkodó vágyódás.

Királyok palástjához nem nyúlhatok, pedig csak aranyszövet, élettelen emberalkotás.

Krisztus meg leszáll hozzám s ha a lelkemben

ott van a bánat és a megigazulás szándéka, akkor az ajkamra teszik, a nyelvemre illesztik s a szívemet választja ki trónusául.

En lehetek eleven szentségtartó, földi Isten-hordozó, mert Isten kegyelméből keresztény katolikus vagyok.

És szabad énekelnem Neki, pedig csak rekedtes, hitvány a hangom. Ő elfogadja tőlem ezt az én hangomat is. Elfelejtí érdességét, gyöngeségét, rekedtségét és hallgatja, hallgatja, örvendezve.

Van-e ennél több, történhet-e ennél nagyobb dolog, esendő, nyomorult emberrel?

S van-e vallás, van-e hit a miénken kívül, amely így mondhatom: fizikailag adja nekem az Istent? Nincs. Nem is állítják. Máshol legfeljebb imádságot adhatnak, hogy próbáld magad összekötni az Istennel, próbáld egyetlen vékony szál dróttal áthidalni azt a mérhetetlen távolságot, amely az emberszív és az Isten-fogalom között van.

Milyen tragikus szegénység ez, a mi roppant gazdagságunkhoz képest!

Pedig a parancs kezdettől fogva, kétezer év óta az volt: Vegyétek és egyétek...

Mit?

Kenyeret?

Nem! Krisztust!

Testvérek, és ez igaz? Igaz lehet ez a végtelen kegyelem és végtelen öröm, hogy ez Krisztus? Hiszen akkor mindent látok s mindent megértek egyszerre ezen a világon! És akkor nincs nyugtalanság, nincs probléma, nincs egyetlen rejtelem se a világon, akkor

én megérttem a születést és a halált, mert megérttem mögöttem az örök életet!

Szédítő dolog ez, emberek, szédítő boldogság! Lehet ez? Igaz ez?

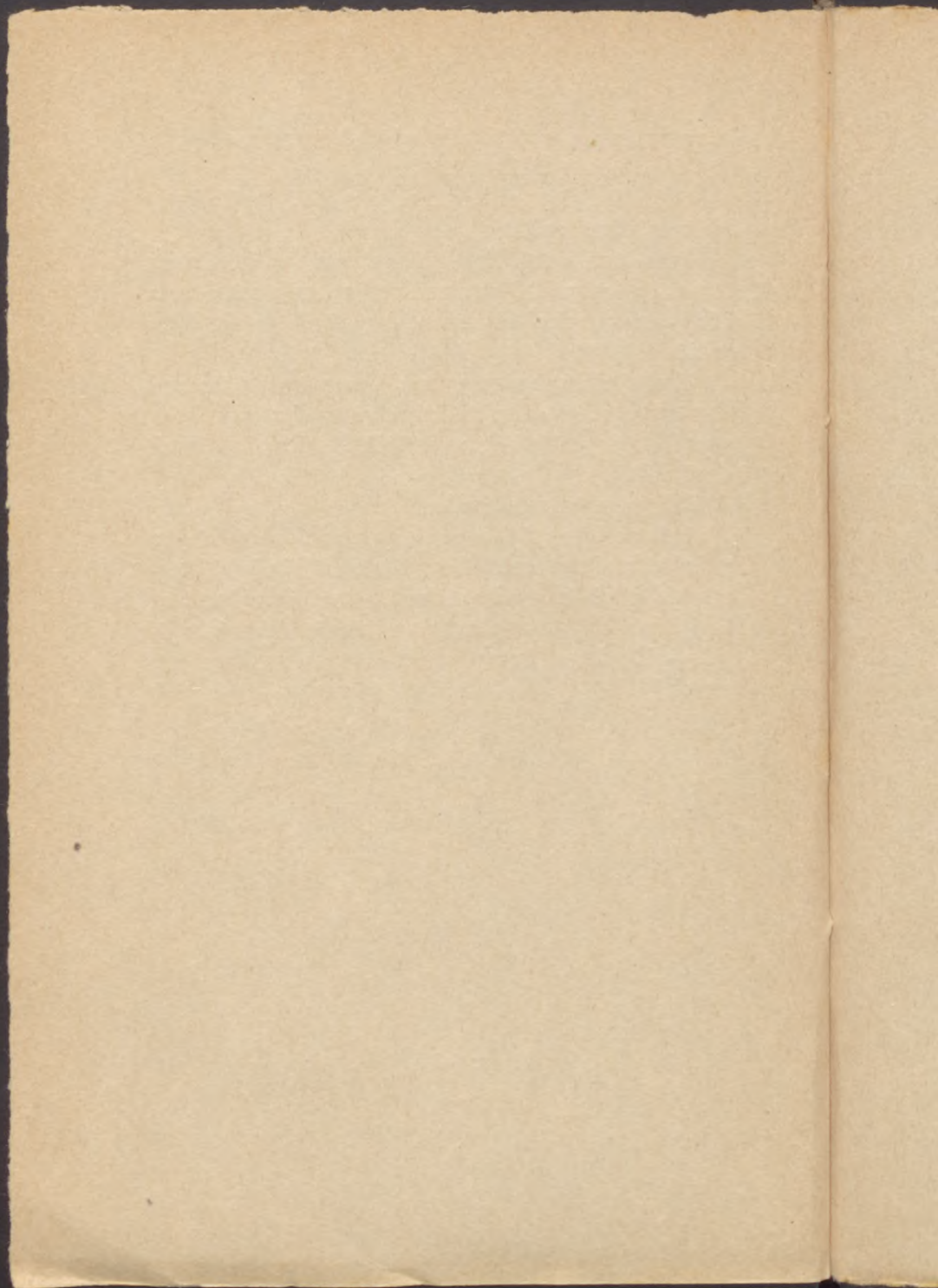
Igaz, testvérek! Hiszen Krisztus maga mondotta: Ez az én testem! Krisztust pedig még soha sem cáfolta meg senki és soha sem *fogja* megcáfolni senki!

Testvérek, sokan vagyunk bizonyára itt is: szegény emberek gyerekei. Aikre rámondhatják, hogy semmit sem örököltek a szüleiktől. És sajnálnak bennünket.

Milyen oktalan szájalom!

Hát nem hagyták-e ránk, nem adták-e nekünk a legtöbbet, amit emberlélek egyáltalán értékelhet? Megkereszteltettek bennünket s nekünk adták: Magát az élő, ittlévő Krisztust s azt az ujjongó vallomást:

— Én Isten kegyelméből keresztény katolikus vagyok!

ANYÁK NAPJA

sz
an

töl
az
an
ho
eg
ele
nű

vil
eg

az
Me
ny
egy
má
szó

hog

A francia azt mondja: maman, a német így szólítja: Mutter, mi magyarok azt mondjuk: édesanyám.

Egyetlen nép nyelvében sem tudott ilyen teljes, tökéletes és szeretettel megszentelt szó megszületni az anya fogalmára, mint ez a magyar szó: édesanyám. Annyira egygyéforrt e szóban a jelző és főnév, hogy nem érezzük többé különvalóságukat s hogy egy szóba írhatjuk ezt az eredetileg két nyelvtani elemet s nincs nyelvtudós, aki megróhatna érte bennünket.

Igen, a magyar — talán csak egymaga az egész világon — örök elválaszthatatlansággal kapcsolta egybe az édes és az anya szót.

Vajjon eszünkbe jut-e, nem csupán ma, hanem az esztendő szürke hétköznapijain is, mit jelent ez? Mennyi ősi hála, mennyi lelki nemesség, milyen gyönyörű emberi magasabbrendűség szólal meg a leg-egyszerűbb magyar földműves ajkán épúgy, mint a márványpalotás főúr nyelvén ebben a szépséges szóban: édesanyám.

Csak ki kell mondanunk: édesanyám s úgy-e hogy áhítat muzsikál e szóban, csak ki kell monda-

nunk: édesanyám — s úgy, valami halk és láthatatlan gyengéd mosoly fakad a lelkünkben; csak ki kell mondanunk: édesanyám — s úgy valami titkos, boldogító győzelem ujjong e szóban. De hát miféle áhítat, miféle mosoly és miféle győzelem az, ami e szó kimondásakor kerekedik bennünk?

Miféle áhítat?

Gondoljunk piciny gyerekkorunkra. Amikor úgy néztünk fel az édesanyánkra, mint valami jóságos, világfeletti istenségre. Nem volt élőlény előttünk, aki nagyobb, több, jobb, irgalmasabb lett volna nála. Az apánkat csak erősebbnek s talán egyben-másban bátrabbnak tartottuk, de az apánk mindenkor csak egy része volt a mi kis világunknak; édesanyánk pedig maga volt az egész világmindenség. Ő volt az, akit bármikor ébredtünk álmunkból, játékunkból s fűszál vagy bogárcsodáló révedezéseinkből, mindig fölénkhajolva láttunk. Ő volt az, aki megkötötte az első ostorunkat, betakarta az első babánkat, ő volt az, aki bekötötte első sebeinket, amelyeket e világon szenvedtünk, ő volt az a tudós hatalom, amely minden bajunkra tudott orvosságot, ő volt az a csodátévő, óriási Madonna, aki néha csak ráfűjt egyet megégett ujjacskáinkra, vagy fájó kezünkre, lábunkra és szűnni éreztük tőle a fájást. Azután: emlékezzünk csak, ő tanított meg imádkozni — s haj, tudunk-e még imádkozni mi emberek, felnőttek, nagyok, kik mindannyian fiai s leányai vagyunk egy-egy csodálatos édesanyának — mondom, tudunk-e még imádkozni annyi tisztasággal s olyan sziklánál is erősebb bizakodással s olyan tökéletes és boldog megnyug-

vással, mint akkor, amikor ő tette össze gyámoltalan kis kezeinket és véle mondtuk el az örökké szent ígéret? Ő volt az, aki ételt adott, aki ébresztett, aki altatott, aki elhessegette könnyeinket, bajainkat, éhségünket és csupaszságunkat, ő volt az, aki meg-harcolt betegségeinkkel, hibáinkkal és rosszaságainkkal s ő volt az, aki ha vigasztalni kellett, hát mosolygott, mosolygott, pedig talán vonaglott belé a szíve.

Emlékezzünk csak a kezére! Ha a fejünkre tette halkan, puhán: megújult tőle minden elfáradt erőnk. Emlékezzünk a mosolyára? Egyszerre napsugaras lett tőle a legnyirkosabb őszi köd is. Ő, hiszen kérdegethethnék töletek a végtelenségig kedves, áldott és édes-bús apróságokat az édesanyátokról, hogy vége se lenne: de minden kérdés és minden válasz egyetlen értelmet kiáltana, azt, hogy minden az édesanyánk volt, ami jó csak jelentkezett a földön s hogy az édesanyánk volt minden, amire csak szükségünk volt tehetetlen gyerekkorunkban, hogy az édesanyánk óriás volt, akinek szoknyája mögé bujva megtaláltuk a legtökéletesebb védelmet: aki nemcsak minket, hanem a mi egész világunkat ott tudta ringatni édes ölében s akit oly nagynak láttunk, hogy szelíd feje szinte a csillagok magasságából mosolygott le ránk.

Mondom: nem volna vége, ha nagyságát, hatalmát akarnám elmondani. S így csak ennyit: az édesanyánk volt minden, aki nélkül gyámoltalan, veszendő parányok, senkik sem voltunk s aki nélkül el kellett volna vesznünk nyomorultan.

Lehet-e hát csodálni, ha a szívethordó gyermek azzal az áhítattal néz az édesanyjára, amellyel a törpe

tekint az óriásra? S van-é hát bámulnivaló azon, hogy ez a szívetthordó gyermek késő vénségében is ezzel a halk áhítattal mondja ki ezt a szót: édesanyám!

Azután: mosoly is fakad bennünk valahonnét a lelkünk legbensőbb zugából, ha az ajkunkra vesszük ezt a szót. Ugyanaz a mosoly, amellyel ő nézett ránk picinykorunkban s mellyel ma is néznek az élő édesanyák, ha gyermekük szemével találkozik a tekintetük. Nem az apa mosolya ez, nem a feleség, nem a testvér s nem a szerelmes mátká mosolya ez. Ez a mosoly egyedülvaló. Senkié, csak édesanyáé. Derűs, de nem napsugár, vidám, de nem a kacagó kedv, szelíd, de nem a gyengeség, bánatos, de nem fáj a bánata, szívünkbenéz, de mindent megbocsát. Ez a megfeythetetlen, leírhatatlan és lefesthetetlen mosoly talán az Úristen csodálatos nászajándéka az édesanyává magasztosuló feleségnek, ez a mosoly az édesanya mosolya bizonyára akkor tükröződik rá először, amikor egyik karját a gyermek elé nyújtja ki, akit hozzája indított az örökkévalóság; a másik kezével pedig azért a láthatatlan, legendás, hét éles töréért nyul, amelynek szívbevájó kínjait a Fiú-Isten anyja is vállalta s amelyet azóta elvállal minden édesanya a világ végeztéig.

Titok ez a mosoly, szentség ez a mosoly, a boldog szenvedésnek s a szenvedés boldogságának mosolya, melyet senki sem ért meg és senki sem érdekel meg, csak maga az édesanya.

És ennek a mosolynak visszaverődő fénye, ösztönös és elfejejthetetlen ragyogása az a mosolygás,

amely felderíti lelkünk legszomorúbb zugát is, mi-
helyt kimondjuk ezt a szót: édesanyám.

És végül: valami titkos, boldogító győzelem
ujjong ebben a megszólításban.

Győzelem: mert egész emberi életünknek leg-
nagyobb hódítója, a világtörténelem egyetlen igazi
győztese az édesanya. Ő az, aki legyőzi a halandó-
ságot, mert amikor életet adott gyermekének, akkor
az emberi élet folytatásának nyitott új kaput. Ő az,
aki útjába állott életindító hatalmával a világ mulan-
dóságának, ő az egyetlen, akinek hatalmat adott az
Uristen arra, hogy folytassa a teremtes örök mun-
káját a maga vérével, a maga szeretetével és a maga
szenvetésével.

Igen: az édesanyáé a győzelem. Mert ő az, aki
elszakíthatatlan erővel fűzi magához a jövődőt. Ő
az egyetlen, akit mindig visszasóhajtunk, akinek ne-
vét nyomban elkiáltjuk szorongattatásunk percei-
ben, bármily messzire vetődtünk is tőle. Akkoriban,
amikor távoli csataterék iszonyataiban viaskodtunk,
sok-sok katonát láttam összeroskadni. Hetyke legé-
nyeket, haláltkergető hősokeket, akik dalolva, vagy
füttyszóval mentek neki a pokol kapuinak is. És e
sok, összeroskadó hős sohasem kiáltott más szót
vére első cseppjének kibuggyanásakor, csak ezt:
jaj, édesanyám!

Még az is, aki talán már régen hátatfordított
szilajságában otthonnak, szülőnek, templomnak. De
ott, az összeroskadás pillanatában a gyámoltalanság
első percében mégis visszaröppent ajkára ez a talán
már régen ki sem mondott, első és elfelejthetetlen

segélykiáltás: jaj, édesanyám! Nem azt kiáltotta apám, vagy házam, vagy földem, hanem azt: édesanyám!

Tudjátok mi ez? Az, hogy nincsen földi érték, amelynek erősebb gyökerei volnának az emberi szívben és emberi értelemben, mint az édesanyának. Van-e győztese a világnak, aki ekkora hatalom? Van-e királya a világnak, aki ilyen teljes bizonyossággal hódítaná vissza végezetül azt, ami az övé, ami az ő birodalmához tartozott valaha? Van-e olyan vonzó hatalmasság, amelyhez mindenki visszatér egykor, bárhová fordult is vele a sors kereke. Egyetlen mindig győztes hatalom: az édesanya szíve.

Ezért van mindig valami győzelmes öröm e szóban: édesanyám.

Ma az édesanya ünnepe van. Minden anyáé. Élő és halotté egyaránt.

Ti, akiknek még él az édesanyja, forduljatok feléje mind, közről és távolból, kitárt karokkal és tükrözzétek egész lélekkel az ő csodálatos mosolyát.

És mi, akiknek már elment az édesanyánk, hogy az örökkévalóságból egyengesse utunkat, mi is keressük elő lelkünk legbensőbb mélyéből azt a bennünk maradt egykori ragyogást, melyet az ő mosolya vetített oda mindörökre és mondjuk ki sokszor, sokszor, amíg csak meg nem vigasztalódunk e szótól, mondjuk ki a nevét imádságos áhítattal: édesanyám!

HÖLGYEIM ÉS URAIM!

Ezt a mai estünket a magyar anyák dicsőségének szenteljük. Valójában ennek szentelhetnők minden napunkat s még akkor is adósok maradnánk.

Mindannyian gyermekei vagyunk egy-egy édesanyának. S mégis: gondoltak-e valaha arra, milyen mérhetetlen hatalom az édesanya? Gondoltak-e arra, hogy nélküle nem volna tudomány, hiszen minden tudóst egy-egy édesanya ajándékozott nekünk; nem volna hős, hiszen minden hős apró bölcsőből indult el valamikor, nélküle nem volnának költők: hiszen a költők is anyjuk szívverésének muzsikáját hozzák e világra; nem volnának királyok, mert ők is anyaölből nyitották fel a szemeiket először; nem volna történelem, nem volna jószág, nem volna dal, nem volna semmi, amit úgy hívunk: élet.

A tudósok azt mondják, hogy az emberiség története húszezer évre nyúlik vissza, de vannak, akik százezer évre becsülik. Ám akár húszezer, akár százezer esztendő az ember története a földön, ez az egész roppant világhistória voltaképpen csak az édesanya története. Mert az édesanyák szentséges örök láncolata köt össze bennünket a legelső nemzedékkel.

Világhatalmak összedültek, piramisok a homokba fulladtak, korok, népek tűntek el, semmisültek meg, csak az édesanya hatalma örök.

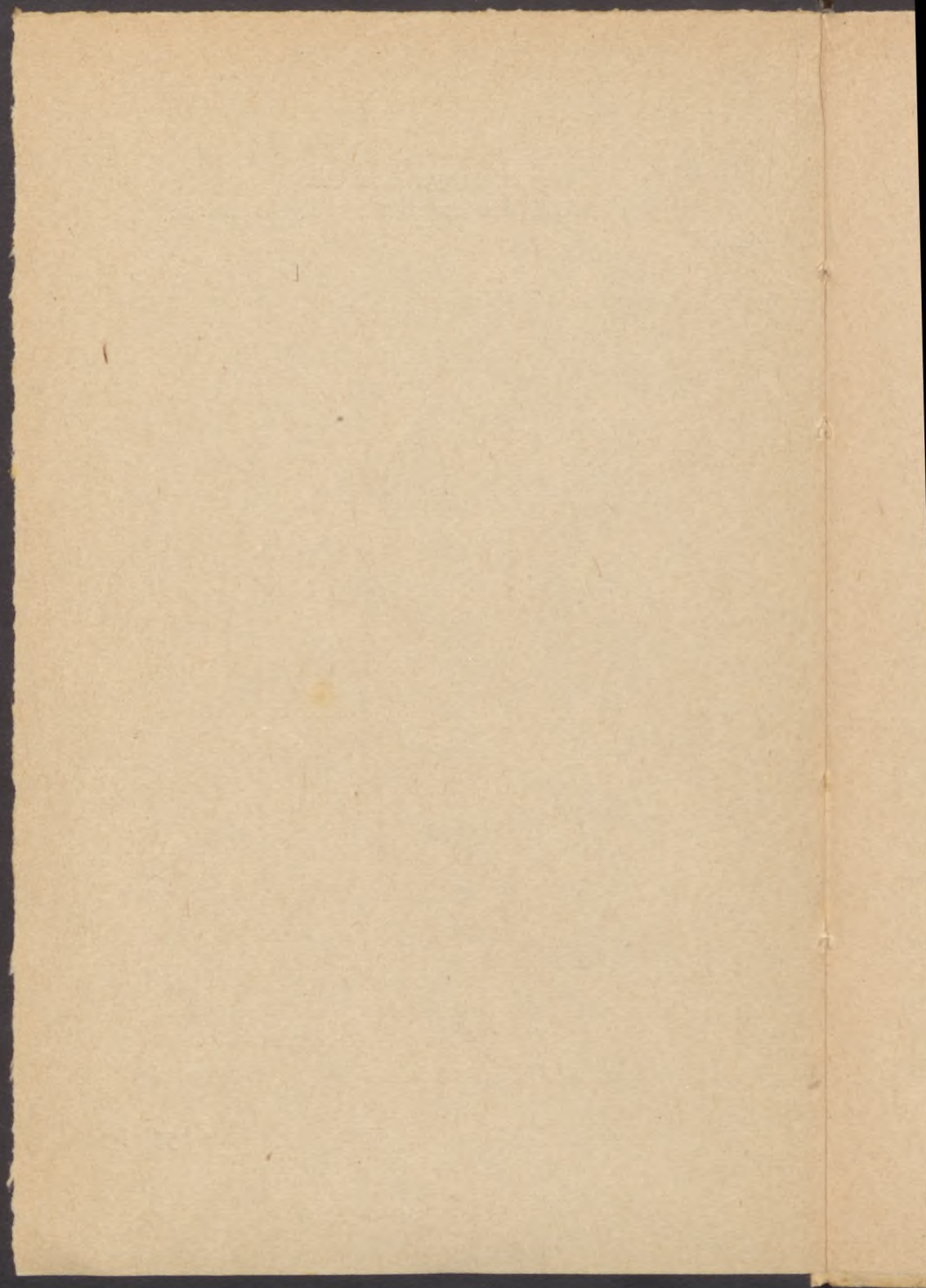
Gondoltak-e valaha arra, hogy az Uristenhez melyik földi lény áll a legközelebb? Cézárok? Szentek? Lángelmék? Világnagyságok? Nem. Az édesanya. Az ő kezébe adta a világot megteremtő Isten az élet végtelen fonalát. Az édesanya szívéről gombolyodik le húsz vagy százezer év óta minden ember élete fonala. Ezer, tízezer nemzedék élete fonala az elsőtől az utolsó nemzedékig, a teremtetéstől a világ végezetéig.

Az édesanya életindító s életet összekapcsoló hatalmában az örökkévalóság ereje lüktet. Van-e király, vagy ország, vagy kard, gondolat, vagy betű, melynek hatalma nyomába lépne az övének? — Dehogyan van. Elérhetetlen, megmérhetetlen az ő hatalma. És ez a mi vigasztalásunk és bizonyítékunk, hogy bármily gyengék és hitványak is vagyunk a mi embersorsunkban, mégis akar valamit velünk a jó Isten, szeret bennünket, hiszen belekapcsoltatott minket a világ nagy életláncába, szeret bennünket, mert érdemesnek tartott arra, hogy élő gyümölcsként leszakadjunk egy-egy édesanya szívéről, érdemesnek tartott arra, hogy gyermekei legyünk az édesanyánknak.

A szavak és versek és dalok — még a legnagyobb művészek ajkáról is — csak gyámoltalan gügyögések az ő dicséretére. De mert többet, jobbat nem tudunk s mert az anyaszív, mely a csecsemő

gőgicsélését is megérti, bizonyosan megérti ezt is,
jószívvel visszük az édesanya lábai elé.

Legyen az övé ma minden mosoly és minden
ének!

HŐSÖK NAPJA

n
a
r
r
l
b
t
h
s
A
S
f
t
h
r
r
h

1931

Ma, virágos május utolsó vasárnapján, melyet a magyar törvény minden hős ünnepnapjává avatott, aki Európa s Ázsia harcterein a mi zászlónk alatt roskadt össze, mondom, ezen a virágos májusi vasárnapon két világrészt bolyongott be a magyar fájdalom. Megkoszorúzott sírokat, amelyek hazai föld rögéből domborodnak végeláthatatlan glédákba. Hősi tiszteletadásként dísztüzek dörögtek az ég felé tisztelgő honvédfegyverekből és huszárkarabélyokból s voltak sírok, amelyekre ráborították május minden virágát. Azután messzebbre ment a fájdalom borongó árnya. Suhanni kezdett erdők, rétek, vizek, hegyek, tilalomfák és határok fölött, hogy számbavegyen minden távoli sírhantot, amely alatt magyar katonaszív porlad.

És számbavette a szerémségi tarlóknak, a bosnyák hegyeknek s a szerb erdők tisztásainak magányos, süppedő sírjait. Megállott a Kárpátok völgyeiben s havasi mezőin minden jeltelen hant előtt. Meg-

suhogtatta szellő képében a zöldelő lengyel vetést, amely egy-egy termőröggé porladt magyar szívből nő kenyérnek, áldásnak, Isten jóságának. Azután megjárta ez a búsongó emlékezés az Alpok riasztó jégvilágát, leszállott hűvös fuvalomként a Piave virágzó síkjára s a Doberdó komor sziklasivatagába. És átölelte ez a hősök nyomain zarándokló bánat Verduntól Szibéria keleti partvidékéig, az Északi-foktól a perzsa határig két világrész távolságait és lebukott a tengerek mélységeibe is, hogy megkeressen és számbavegyen minden halottat.

És ha arra a hatszáznyolcvanezer hősré, akik a mi zászlóink alatt roskadtak össze a halálban, nem is boríthatta ma a tisztelet és dicsőség szemfedőjét, a „háromszínű selymet” ez a mai emlékezés, bizonyos, hogy azokon a szerbiai sírokon megrezdült a fűszál, azok a kárpáti fenyők fölbúgtak a hantok fölött és a lengyel rozstáblák porladó vitézein áhítattal borzongott meg a vetés. És bizonyos, hogy az Alpok elhagyott ormairól ma megindult a völgy felé egy-egy apró kavicsgörgeteg, a Piave síkján fölsóhajtottak a pompázó gyümölcsfák, hogy szirmaik áldott tarka esőjével szórják tele árva magyar katonák sírjait, a Doberdón suhogni kezdett a magyar fiúk egykori vigasztalója: az árvalányhaj ezüstös tengere és bizonyos, hogy az Adrián fölsírt a szél.

Mert mindezek a helyeken — legyen bár közöttük egyik-másik csupán madárjárta zug is, — ma ott lépdelt valaki lehajtott fejjel, sírokat kereső szemmel és imádkozó kezekkel. Ott járt a magyar bánat. És megigazította szunnyadó katonák fejealját, hogy ne

legyen oly kemény az idegen föld; betakarta őket a szeretet puhaságával, hogy ne nehezédjék rájuk olyan mostoha keménységgel a másország földje vagy köve és eldúdolt egy-egy régi, halk dajkaéneket a tenger felett, hogy édes legyen álma a vizek hőseinek.

Én elkísértem lelkemmel ma ezt a sírokat kereső, holtakat siratgató és katonaszíveket áldó magyar bánatot. Vele igazítottam meg gondolatban minden korhadó keresztet és pusztuló fejtáblát, — akár az volt ráírva: gróf Esterházy hadnagy, akár ez: Kiss János közhonvéd, — vele áldottam meg minden fűszálat vagy vetést, amely magyar hősök szétporladt szívéből nőtt e világra és mégis azt mondom: mi rossz helyen kerestük őket. Mi számbavettünk minden sírhantot — és számba is kell vennünk őket minden május végén mindörökké, — de nem a földben, nem a hant alatt kell keresnünk őket.

Ismertem egyszer egy édesanyát, akinek fiát egy Bug-menti lengyel falu szélén temettük el. Elmondottam néki, hol fekszik a fiú. Elmondottam, hogy öreg tölgyek borulnak rá s hogy hajnalban sírjára ragyog a napsugár s ezer könnycseppként csillogtatja meg rajta a harmatot. És akkor az az édesanya, aki eszten-deje hordozta már szívében a roppant keservet, rám-nézett a könnyein át és azt mondotta:

— Miért mondja el ezeket nekem, édes fiam? Azt hiszi, hogy eddig nem láttam útját a magzatom-nak? Csak be kell hunynom a szemem s nyómban meg-látom ezt a golgotás ösvényt. Itt kezdődik a küszöb előtt, ahol utoljára ölelt át húséges fiúi karjaival. Látom, mindvégig látom azt a fényes ösvényt, ame-

lyen elment e világból s amely hozzávezet. Mert világítanak a nyomai. Világítanak, mert úgy adta Isten, hogy szelid és tiszta lángok lobogjanak bennük. Csak be kell hunynom a szemem. S akkor látom, véges-végig látom azt a csodálatos világító ösvényt. Ezért hát én jobban tudom, hol van az én magzatom, mint maguk, fiam, akik vele voltak.

Ezt mondotta nekem az az édesanya.

És akkor lehunyta a szemeit. És a szempillái alól könnyek gyémántja csillogott. És ennek a behunyszemű édesanyának arca most az ajtó felé fordult, a küszöb felé fordult. És ez a behunyszemű arc mintha most meg is világosodott volna egy fájdalom-san-boldog mosolyban, mintha immár feléje nyújtotta volna kezét a fiú. És ez az arc azután a föld felé fordult és a könnyein és behunyszemhéjain át követte tekintetével a halálbament fiú hősi útját: a világító lábnyomokat. És miután végiglátta ez a könnyeken át néző lehunyszempár e csodálatos ösvényt, végezetül az égbolt felé fordulva állott meg az édesanya arca.

— En látom a fiamat, kedves! — mondotta végül égrenéző szemmel.

... Azóta hiszem, tudom és vallom, hogy nem a föld porában kell őket keresnünk, hanem a csillagok magasságában. Annak az édesanyának könnyek lencsén át néző szeme nem a földön, nem annál a Bugmenti sírnál állott meg. Továbbsuhant a sír fölé, mert a világító ösvény föllendült a földről a levegőbe, ívelni kezdett, mint a meteorok fénye, mint a világűr vándorának, az üstökösnek ragyogó útja, mert az az

anyatekintet egy szépséges hullócsillag nyomait követte.

Azóta én nem sírok alatt keresem a hősöket, hanem az ég csillagai felé emelem alázatos szemeimet, ha róluk emlékezem.

Igen, hintsétek tele a sírjuk földjét a mezők és kertek, vagy a földrészekben is átsuhanó emlékezés virágaival, építsetek emlékezetükre égígérő tornyokat, hiszen semmi sem lehet elég nagy és méltó az ő áldozatuk megköszönésére; de ha őket magukat keresitek, akkor hunyjátok be a szemeteket, kérjétek eléje lencsének egy istenadta könnycseppet s azután kövessétek a világító nyomokat, amelyek ott kezdődnek régi hajlékoktól küszöbje előtt és ott végződnek a csillagok tiszta és elérhetetlen világában. Nézzetek föl és meglátjátok Isten katonáinak, apátnak, bátyátnak, öcsétnak és fiaitoknak felejthetetlen szemeit és boldogságos arcát. Mert boldogabbak ők mindenkinél, hiszen önönmagukat adták oda érettünk.

És ha utánuk nézvén, eléritek őket a szemeitekkel, de panaszotok és jajszavatok körülkesergeti őket: bizony mondom, hogy megfeddenek benneteket szelid szeretettel s bizony mondom, hogy így szólanak hozzátok:

— Sirassatok, de ne a fájdalom könnyével, hanem az emlékezés és vigasztalás édes sírásával. De gyászszal, panasszal ne illessétek lelkeinket. A gyász a lemondás ruhája, a panasz pedig a zokszóé. De hát ki-ről akartok ti lemondani? Hiszen mi örökké veletek leszünk, erő és hit, bátorság és vitézség képében! És kit akartok zokszóval illetni? Az Úristent?

Hiszen a mi hősi halálunkkal nagyobb sorsra s örök tisztességre választott ki bennünket! És ne gyászoljatok minket, mert mi, halott magyar katonák nem hódítóvágyból, nem martalóc-ösztönből mentünk a halálba, hanem szeretetből. A földünk és irántatok érzett szeretetből. A megtámadott otthon s a megtámadott béke védelmében roskadtunk össze.

— A szeretetet pedig csak nem akarjátok meggyászolni! A szeretet több, mint mi, több, mint az egész világ. A szeretet maga a világteremtő hatalom. Az egyetlen győztes és egyetlen örök hatalom! S mert mi halott magyar katonák annak voltunk vitézei, reátok is a szeretetet hagytuk. Szeressetek bennünket, kik életünket adtuk értetek, de szeressétek egymást is, hisz oly kevesen vagytok és olyan árvák a Kárpátok ölében. De ha összeforrtok szívben és gondolatban, ha összeforrtok türelemben és áldozatban, akkor világ-bíró hatalommá erősít benneteket a szeretet.

Ezt mondja a ti hőstök néktek, bánkódó szülők, síró árvák, panaszos testvérek és jajgató egykori mátkák. Ezt mondja néktek a hőstök, volt légyen bár grófi sarjadék egykoron, avagy csupán ágrólszakadt egyszerű szolgálégény. Mert nincsen közöttük különbség, kik egy hantot öntöztek vérükkel.

Emeljétek hát fel könnyes arcotokat az ég felé, keressétek meg őket a csillagok magasságában és áldjátok meg neveiket most és mindörökké!

1935

Ma régi arcok suhannak előttünk.

S üzennek a májusi lombbal, szellővel, sugárral, májusi virággal.

Tizenhat vagy húsz esztendő óta sóhajjá szelidült a gyász, amely egykor megroksasztotta utánuk a jajongó anyák, özvegyek, árvák és mátkák gyöngé térdeit. Tizenhat vagy húsz esztendő alatt elporladt, anyafölddé vált az, ami földi volt bennük s az maradt meg belőlük, amit csodálatos rögféletti ajándéknak adott az Isten. És ez a rögféletti lényük megmarad mindörökké. Megmarad a szívünk dobbanásában, értelmünk rezdülésében, mozdulataink lendületében. Úgy tanultuk, úgy tudjuk, hogy a lelkek világának nincsenek határai. És én mégis bizonyossággal hiszem, hogy azok a régi fiúk, férjek, apák és vőlegények, azok a magyar lelkek, akiket a hősök világába emelt a Jó-isten, azok mégsem suhannak szerteszét a földgolyó felett, hanem itt vannak, szüntelenül itt vannak Magyarországon. Bárhol hullott rájuk a dübörgő hant, bárhol porladtak el talán temetetlenül; borulhat rájuk a szerb erdők avarja, a lengyel mezők füve, a Havasalföld röge, az olasz hant, az Alpok örök jege, vagy zúghat fölöttünk az Adria; a lelkeik itt vannak,

nyomban hazasuhantak: vigasznak, erőnek, hatalomnak.

Tinéktek: hősöket szült, fehérhajú, áldott magyar anyák, nem kell ezt mondanom. Hiszen ha ma szölogatjátok a fiatok nevét, nyomban fületekbe csendül a régi, felejtethetlen hang, becéző szeretettel. Néktek sem kell mondanom, hősök özvegyei. Mert gondjaitok és panaszaitok között minduntalan szelid fejetekre suhan az uratok láthatatlan keze. Egyszer hús szellő formájában cirógat meg benneteket, máskor talán napsugár formájában. És ti, egykori menyasszonyok, ti is bizonyíthatjátok a halhatatlan vőlegény szüntelen jelenlétét. Hiszen csak sóhajtanotok kell s átölel benneteket májusi virágillattal, ezüstös holdfénnel, harangok dalával.

Ti mindannyian tudjátok, hogy köröttünk vannak, szakadatlanul mellettünk suhognak, otthon, utcán, téren, Magyarországon.

De ti, egykori árvák, magyar hősök akkor való pici magzatai, akik felnőtt sorba serdültetek azóta, ti talán nem érzitek olyan lélekkel megfoghatóan, olyan érzéssel tapinthatóan apáitok szentséges közelét. Ti, akik akkor egészen piciéek voltatok, nem hordoztátok a szemetek héjára rajzolódva az ő arcuk vonásait, az apai szem pillantását s nem látjátok apátokat, ha lehunyjátok szemeiteket.

Néktek, akkor való pici árvák, kik azóta emberré serdültetek, néktek el kell mondanunk, ki volt, milyen volt az apátok, amíg e földön járt. Ha csupán egyet ismertem volna közületek, akkor is úgy szólhatnék ró'uk, mintha mindannyit ismertem volna. Mert a

hősök egyformák ám. Akár a gyémántkristály, akár a nemesgyöngy.

Róluk emlékezem hát e májusi ünnepen, az ő ünnepükön.

A te apád szántóvető volt. Szükszavú, csendes falusi magyar. Hajnaltól estig kenyeret gyúrt. Földből, munkából, verítékből. S milyen édes, vigasztaló és biztató volt az a kenyér, amit az asztalotokra tett. Dalolt a pacsirtával, mélézött az esti haranggal s erővel, boldogan dobbant a szíve, ha reád gondolt. És amikor reánkcsattant a vihar, elment a többiekkel, káprázatos csodákat művelt a fegyvere s valahol, valahol felszökkent egy rohamban a földről és eltűnt a hősök csillagútján. Hanem a keze, az áldó tenyere most is ott pihen a fejedén, láthatatlan jósággal.

És üzent valamit. Azt, hogy a fia szeresse ezt a mi Magyarországunkat. Dolgos, kemény szeretettel és a becsület tiszta derűjével.

A te apád, virágbaszökkenő leányka, iparosember volt, földönjáró életében. Szerszámforgató, nótás ember. Tudta a műhely énekét. Szaporán járt a szerszáma és az a fáradhatatlan szerszám, akár a mesék varázsvesszeje, kenyeret teremtett. Fállábbal a bölcsődet is ringatta néha. S ha rádnézett — akkori apró teremtés, — nem cserélt volna Árgirus királyfi-val. És mégis, amikor megriadt a trombita, megcsókolt benneteket s elment a virágos vonattal s valahol, valahol vérző sebrózsával a mellén, rálépett a halhatatlanok országútjára. De a gyönyörködő szemét mindig magadon kell érezned, akárhányszor csak mosoly vidítja az'arcodat.

Az üzenete? — Nem sok volt. Ennyi: tiszta légy, hűséges légy, talpig magyar asszony légy, én viola-virágom!

A te apád — maturáló sudár fiú — hivatalnok-ember volt. Száraz rubrikák számoszlopaival bajlódott. Vagy talán tanító, tanárember lehetett. A betű, a szám meg az író toll volt az ő országa. Görnyedt, körmölt, szürke emberkének látszott. Pedig külön volt minden ma is élő társánál, mert Isten megjelölte a homlokát a jövő hősek láthatatlan jelével. Maga sem tudta roppant nagyságát. Csak értetek akart élni, ki sem vágyódott a rubrikaországból. — S lásd: egyszer csak elindult a kongó ágyúk után s véres győzelmekben magasodott emberfölöttivé. Én láttam a harcot s bizony nem volt nagyobb, igazabb ember a te apádnál.

Tudod mit üzent? — A fiam külön legyen nálamnál is! Külön ember és külön magyar.

A ti apátok — két egykori pici árva, — a ti apátok meg munkásember volt. Hajnalban hívta a gyári sziréna. S dolgozott, izzadt késő délutánig. Nem volt sok álom a lelke tükrén. Csak egy: a ti mosolyotok. Értetek volt, értetek élt. És amikor zúgni kezdtek a havas kárpáti fenyők, elment, hogy megvédelmezze őket a két erős karjával. Talán, talán Szibéria rab-bilincseiből suhant föl a hősek légiójába. De ha befelé hallgatóztok, a szívetek verésében az ő áldott szíve dobban.

És üzent ő is. Vegyétek evangéliumnak. Ezt üzente: a magzataim sorsa egy Magyarország sorsá-

val. Ha magatok boldog jövődjét kívánjátok, akkor akarjátok Magyarország nagyságát!

Szóljak-e a többi apáról, akiknek sírján ma ünneplőbe öltözik a fűszál? Hosszú sor volna, végtelen sor, dicsőséges sor, ha mindegyiket idézni akarnám. S mondhatnék hősi éneket életem fogytaig, zengőbbet minden világhírű éposznál, mégsem tudna méltó lenni roppant nagyságukhoz, áldozatukhoz.

Végezem hát a katona-apával. Ti, akkori csöpp gyerekei nem nézhettek a szemébe. De az üzenetét hazahoztam pergőtűzek pokolmuzsikájából. — Ezt üzente: „Ne felejtse el egyetlen ivadékom se, hogy addig terem bőven a föld és addig lesz édes a béke kenyere, amíg a férfi hűséges marad a kardhoz!”

Hősök árvái, hősök ivadékai, ne sírjatok e szép vasárnapon. Az ő vesztüket nem lehet siratni. Nem emberhalál volt a távozásuk. Csak levetették ezt a földi mundért s felöltöztek a történet hőroszainak tündöklő ruhájába. A véres és dicsőséges, gyötrelmes és áldott magyar ezerév hősei közé.

És nincs különbség köztük! A Pusztaszernél elesett ezerév előtti harcos egy-köntöst visel Szent László cserhalmi hőseivel, a Mohi-pusztá vagy Szigetvár mártirjaival; Rákóczi kuruc vitéze egy-köntöst visel az isaszegi honvédroham legendás halottjával. S a ti apátok, boldog emlékü apátok, egy-köntöst visel a históriánk világverő vezéreivel, ha tán csak közlegény is volt földi sarzsijában. Tündöklő az ő ruhájuk s úgy nézzetek rájuk, mint a mosolygó mennyboltra, mely áldóan borul a mi Magyarországunkra.

Lehet, hogy súlyos órák terhét gördíti vállatokra

az élet. Lehet, hogy lebírhatatlan gátakat vet boldogulásátok elé a sorsotok.

Olyankor szólítsátok az apátokat. S ott lesz mellettetek nyomban, a hősök örök jelszavával, mely ezt kiáltja fületekbe: „Bátorság!” Bátorság — ha nem is értünk, egyetlen nemzedékért van ez a mi földi életünk, hanem másokért, az utánunk jövő magyarokért; mégis: Bátorság! Senki sem állhat ki a sorból, magyar nemzedékek sorából, menni kell, marsolni kell, harcolni kell a virágos jövődőért!

És akkor megszászszorozódik a ti erőtök s győzelmek lesztek mindig életen-halálon magatokért és Magyarországet, Ámen!

1938

Nem mondom ki a nevedet, mikor most, a hősök ünnepén reád emlékezem, mert a neved annyiféle, ahány katona arcrabukott a harctereken, vagy elmerült a vizek örvényeiben és magyar ritmus volt az, ami a szívében megszakadt.

Nem mondom ki a neved, mert hatszázhatvanezer neved van. Hatszázhatvanezer tündöklő név!

Neked szólok, hozzád beszélek, hatszázhatvanezer nevű *lélek*, aki viselted bár földi életedben a Kiss Pál vagy Nagy Péter nevét; voltál bár tábornok, hadnagy vagy közlegény, barázdajáró vagy betűrovó; juhászlegény vagy grófi sarj: nekünk egyformán édes és áldott vagy.

Hiszen ki tesz különbséget a csillagok között, mikor ráncragyognak szép nyáréjszakákon?

Ki tartja számon, melyik fényesebb? Annyi az a csillag, hogy belepí a Jóisten egét! Csillag, csillag, ezermilliónyi, ki győzné szemmel a különbségtételt?

Csillag — csillag. Kiss Pál — Nagy Péter. Mindegy. Mondhatnám mind a hatszázhatvanezer nevet: mindegy.

Azért hát csak egyet mondok, a tiédet: Kiss Pál, közlegény.

De ti, dicsőséges hatszázhatvanezrek, tudjátok, hogy mindegyiktekhez szólok. Az egész léleksereghez, az első gárdához: Isten testőreihez.

Csak azt mondom megrendült lélekkel:

— Pajtás!

És hatszázhatvanezer lélek rebben meg e szóra, derűs figyelemmel, boldog mosolygással. Mert mindegyiktek tudja, hogy őt szólítom e méltatlan, érdes földi hangon, abban a roppant világosságban, amelyet az örök Fényesség sugároz körétek.

Dícsérnélek, ha volna hozzá szavam, magasztalnálak, ha győzném még ígével.

De itt most Isten jár a Duna mentén, Isten, aki példátok volt, aki őt sebhelyen át csurgatta a vérét és meghalt érettünk, a földért és az emberért. Neki énekeltük el legszebb himnuszainkat. Őt magasztaltuk legszárnyalóbb szavainkkal.

Neked: Kiss Pál közlegény, — akinek nevével szólítom most mint a hatszázhatvanezret, — neked már csak egyetlen szó maradt:

Pajtás!

De ne betűit nézd ennek a gyámoltalan szónak, ne az egyszerűségét halljad, hanem érezzed meg benne azt, amit mondani szeretnék neked. Hiszen nemcsak én szólok benne, minden élő magyar nemzedék kiáltja velem:

— Pajtás!

A miénk vagy most is, bár elporladt a tested s kalász, fűszál, erdő vagy tengervíz suhog fölötted. A miénk vagy most is. És olyan vagy, amilyenek utoljára láttunk. Olyan vagy, amilyen akkor voltál,

amikor utolszor ölelted meg az édesanyádat, az édesapádat, az asszonyodat, a gyermekeidet.

Olyan vagy, amilyen akkor voltál, amikor utoljára lépted át a kiskapu öreg küszöbét.

Ezt a képet őrzi rólad az édesanyád, Kiss Pál, közlegény.

S az asszonyod is így lát. Így maradtál meg örök képnek a szeme tükrében. S valahányszor reád gondol, meglátunk téged, a szeme tiszta fényében.

Mi, földönjárók megöregszünk. A hajunk szürkül, homlokunkra sort sor után írnak az évek, de ti megmaradtok örök-fiatalnak.

Itt vagy, változatlan vagy, romolhatatlan vagy, mint a végtelenség.

S ha apa voltál Kiss Pál, akkor még inkább itt vagy. Emberben vagy újra itt a földön. Férfiemberben vagy asszonyemberben. Fiadban vagy leányodban. Járása, mozdulása: te vagy.

És tudod-e Kiss Pál, hogy sokkal több emberben vagy, mint azelőtt? Unokáid is vannak már Kiss Pál, aki pedig csak apa voltál valaha. Nemzetséged nőtt azóta Kiss Pál s ha látod őket: tudhatod, kikért adtad oda az életedet.

Ezeknek most mind, mind könny van a szemében. Ne érezd bántásnak, jól tudjuk, hogy a boldogokat nem szabad siratni, az első gárda pedig boldog, mert Isten válogatta őket maga mellé dicsőséges testőrnek. De lásd: mégis kibuggyan a könny, hiába fojtjuk vissza.

Mert szeretnek Kiss Pál, szeretünk Kiss Pál és ~~ez~~ kell megérezned ebben a szóban:

Pajtás!

Szeretünk, idézünk és látunk.

Csak a régi, véres rongy nincs rajtad. És a homloksebed nincs rajtad. És az átlótt szíved vére nincs rajtad. És a szomorúságod nincs rajtad. Semmi sincs rajtad, ami földi szín és földi folt.

Tiszta vagy és áldott, mint a napsugár. Gyereksímogató, búaérlelő, szöllőédesítő, életnevelő napsugár.

Lám, ezt is jelenti ez a szó, hogy: Pajtás.

Napsugarat is jelent, fényességet jelent.

És milyen rettentő erőd van, Kiss Pál!

Látod: mikor híre jött, hogy nem jössz többé vissza, anyád leroskadt, az asszonyodra rázuhant az égbolt, az árvád alatt megrendült a föld. És mégis, mégis: talpraálltak. Nem a maguk erejéből. A te erőddel. Fölemelted a leroskadt anyát, visszatoltad a lezuhant firmamentumot és megállítottad a rengő földet. Te tetted ezt mind, láthatatlan lélek, az erőddel és a sugalló hatalmaddal. Azzal a szóval, hogy föl, talpra, nem azért adtam értetek az életemet, hogy meghaljatok, hanem azért haltam meg, hogy éljete. S ők fölegyenesedtek, mert erő vagy Kiss Pál közlegény, vigasztaló erő.

És amikor végigvert minket mind a tíz csapás, házunk rombadőlt, dögvész szántott köztünk, elprédálták tőlünk a mezőt, hegyet, folyót, patakot s már ott állottunk félig kárhozatban: ki állított meg a kérésbeesésben?

Te!

Ki százszorozta meg fogyaték erőnket?

Te! Te, Kiss Pál, aki erő vagy, hatszázhatvanezer magyar lélek ereje.

Ezt is jelenti ez a szó, hogy: Pajtás.

Szeretünk hát téged: fényesség és áldunk téged: erő! Olyan jó, hogy velünk vagy mindig: napsugárpalástban tündöklő erő.

Ti most Istent strázsáljátok hatszázhatvanezrek, lélekké tisztult magyarok, első égi gárda.

Akkor hát itt jártok most szüntelenül. S akkor hát nem bánthat, hogy nincs már szavunk a magasztalásra. Látjátok, halljátok: Istennek kell adnunk minden énekünket, minden dicséretünket!

De elmondhatjuk legszebb címeteket, minden földi rangnál nagyobb rangotokat és egész lelkünkkel kiáltjuk: dicsőség néked hatszázhatvanezer lelket jelentő név, Kiss Pál közlegény, tiéd a legfölségesebb magyar cím és rang, bár két szó csupán:

„Magyarország katonája!”

És megcsókoljuk régi bakancsod láthatatlan nyomait...

1941

A hősök sirján, mindig virág legyen!

Ezt a gondolatot hirdeti az a kegyeletes parancs, amely a budapesti Hősök temetőjének sírgondozóit napról-napra új munkára serkenti.

És virágtól színes, virágtól illatos a hősök porait őrző hantoknak, katonás és mégis mélyen megindító tömege.

Túlhan, a másik temetőből, művészek kőbe-faragott álmai váltakoznak egyszerű, igénytelen sirkövekkel és szegényes kis keresztekkel vagy fejfákkal. Az a másik temető a gazdagok és szegények sirkertje, mindenki temetője. Ott egymás mellett fekszik a nagyúr és a szegény napszámos ember, az egykor talán irigyelt dáma és az árva kis szolgáló. És az anyaföld egyforma szeretettel ringatja, e hozzá visszatért gyermekeit. Az édesanya ölelése nem tesz különbséget közöttük. Különbség lehet a siremlékek között, amelyeket emberkezek állítanak a hantok fölé, lehetnek csodálatos műremekek vagy egyszerű kövek és apró fakeresztek. Gyermekkoromban sokszor elbusított ez a temetői különbség. És egyszer láttam egy sirkőfaragó munkást, aki hálás szemmel simogatta meg az egyik tábla díszes sirköveit:

— Ezt is én faragtam... amaszt is — mondogatta. — Ebből került ki a Jánoska ruhája, amabból a kislányom cipője. Nekünk kenyeret, életet adnak ezek a kövek.

Azóta nem zugolódok azon, hogy a temetőben váltakozva állanak, drága siremlékek és apró fakeresztek. Amazokból kenyér kerül sok-sok Jánoska kezébe, hát baj volna ha nem lennének.

Mégis: milyen más a Hősök temetője! Ott egyformák a sírok. A hősök: katonák voltak. Földi életükben, ugyanazt a ruhát viselték s ha sorban állottak, alig lehetett őket megkülönböztetni egymástól. Illik hát hantjaikhoz is az egyforma kő és egyforma virág.

Hősök zászlóaljai fekszenek itt. És ez a világos, áttekinthető rend, az együvé tartozás és örök bajtársiasság tisztaságát s a hősi szellem derűjét ontja magából, a virágok illatával.

A Hősök temetőjében nem érzi az ember azt a leverő szomorúságot, amely más sírkertekben nehezedik a lelkünkre. Nem a tragédiák levegőjében járunk, aminthogy a hősök sorsában nincs is tragikus vonás. Ők nem sírva és rettegve, nem komoran és összetörve búcsúznak el a földi élettől.

Azok között a bajtársaim között, akik a világháború tüzeiben roskadtak össze, egyre sem emlékezem, aki zugolódva vagy kétségbeesetten fogadta volna sorsát, vagy férfiatlanul vált volna meg az élettől. Lehetett tiszt vagy közlegény, az utolsó pillanat mindent megértő tisztaságában, a hősök sor-

sát elnyert lelkek csodálatos nagyságával, megértették életük értelmét.

S ha van jutalom, amelyet Isten adhat földi halandónak, hát az bizonyára ez az utolsó, mindent összefogó harmónia, az önvád és kétség nélküli számvetés, amelyben az a boldog tudat világosítja meg a lelket, hogy nem tartozik senkinek, mert mindenét odaadta másokért. Ez, igen ez: a meghozott áldozat derüje!

Mert az áldozat csak akkor kín és akkor látszik elviselhetetlennek, ha nincs benne szeretet. Kérdezétek meg az édesanyákat, amikor az apró vagy nagy áldozatok véget nem érő sorozatát élik végig gyermekükért: sajnálják-e magukat, szánják-e életüket? Mosolygó tagadás lesz a válasz. Mert a szeretet megkönnyítette, megédesítette az áldozat terhét és a lemondás keserűségét.

Ez az a fénysugár, amely megvilágítja előttünk a hősök rejtelmes derűjét.

S ez a szelíd, panasznélküli derű az, amely a hősök temetőjében megvigasztal, megerősít és felemel bennünket.

Menjetekek el — ha lever a reménytelenség — menjetekek el a Hősök temetőjébe! Bár csupán a hamvaik porladnak ott, az egykori ember földi része, mégis megérint valami léleknyugtató szellő. Mintha a hősök lelkei is ott tartanak roppant, bajtársi találkozójukat a glédákban álló, virágos hantok kertjében s megörvendeznének minden látogatójuknak. És kedveskednek neki tisztább napfénnel, üdőbb falombbal, illatosabb virággal.

Et-
ldi
ent
m-
g a
nét
zat

zik
lez-
agy
gig
éle-
sze-
hét

ünk

hő-
mel

—
am-
sze,
tha
alál-
ben
ked-
mb-

És így van ez a redipugliai hősök temetőjében, ahol negyvenezer olasz és magyar hős alusza álmát a kegyelet gondozó szeretete alatt, de ugyanazt érezhetjük a Monte San Gabriele ormán levő kis honvédtemetőben is, ahol pedig csak vadvirágok virrasztják a hősök álmát, szélben zizegő halk dajkaénekükkel.

Az a megkapó gondolat, hogy a hősök napját elválasztották a nyirkos, hideg, hervadásos, novemberi halottak napjától, s a virágos május utolsó vasárnapját tette meg a magyar hősök napjává: csak katonalélekben születhetett meg. Katonalélekben, amely látott hősöket, a legnagyobb áldozat pillanatában és tudta, hogy a hősök sorsa nem tragédia, hanem fölemeltetés.

Testvérek! A magyar hősök serege új ifjú hősöket fogadott soraiba. Száz ifjú honvéd öntözte meg vérével a Bácska termő barázdáit és Baranya szelíd, déli tájait. Apák után a fiúk nemzedéke is megtermette a hősök rendjét.

Áldott legyen szép emlékezetük! S áldottak legyenek azok, akik életet adtak nekik s hősöket adtak bennük Magyarországnak!

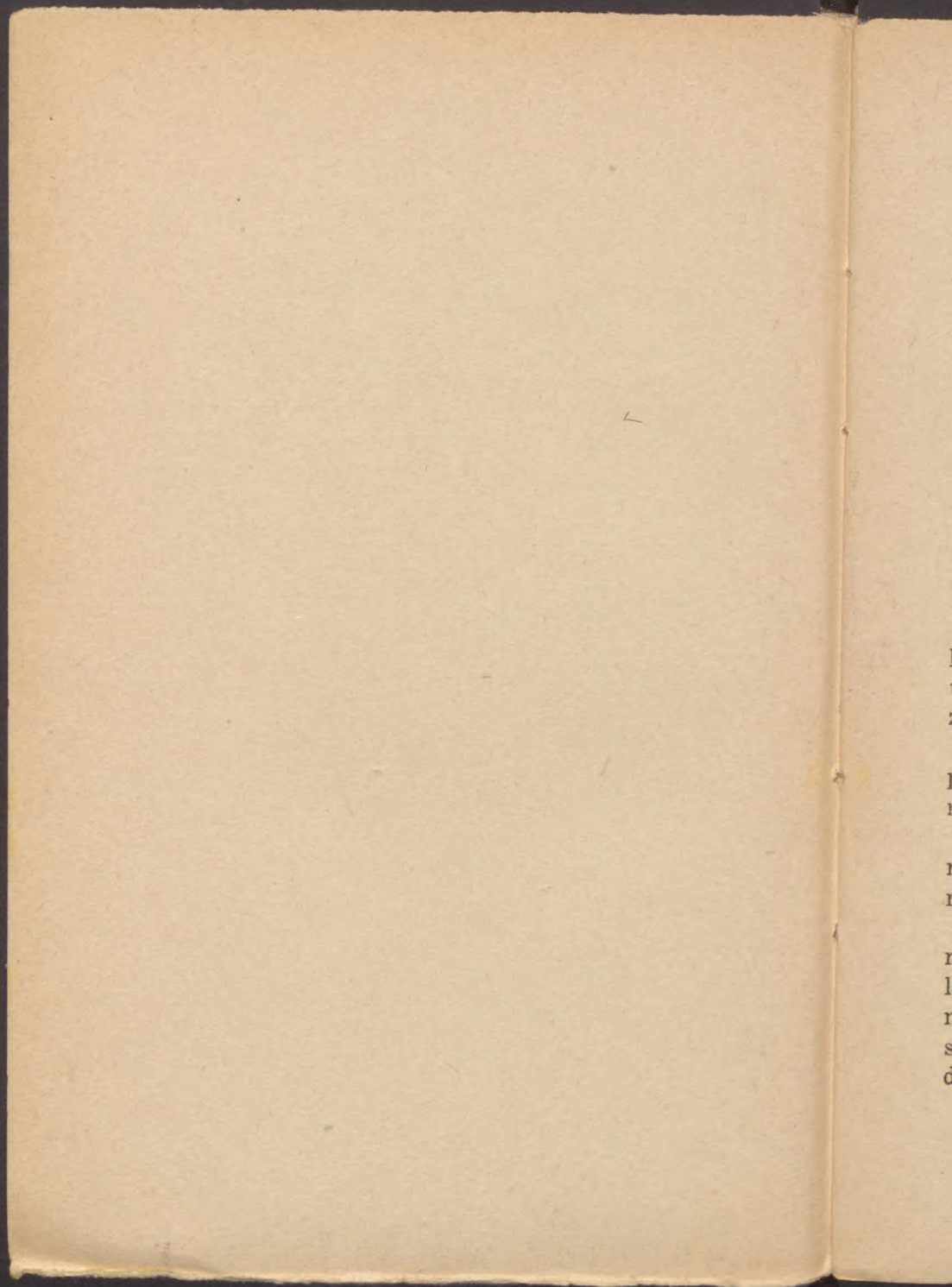
Hősök vasárnapja, az ő ünnepük köszönt ránk holnap testvérek! Virágok kíváncznak közéjük. Egész éven át virág alatt kell álmodniok. Küldjétek el nekik azt a parányi áldozatot, amellyel mindig virágözönt varázsolhatunk köréjük, bölcsőnek és takarónak.

És ne sírassuk őket panasszal. Emlegessük neveiket s áldjuk meg őket imádsággal. S ha mindezek után, a legmagasztalóbb címmel akarjátok meg-

nevezni őket, kiáltsátok a nevüket s tegyétek hozzá
ezt: Magyarország katonája volt!

Akkor még boldogabb lesz e fényruhába öltözött
had — Isten trónusa körül.

SZENT ISTVÁN NAPJÁN

Kilencszáz esztendeje, hogy itt járt a Duna mentén, hogy alázatosan meghajtotta fejét a keresztelő medence előtt, kilenc évszázad mult el azóta, hogy vezére, pásztora, apostola volt népének s kilencszáz éve, hogy olyan országot hagyott utódjára, amelyről még most is énekeljük könnyes áhítattal:

*„Virágoskert vala
híres Pannonia...”*

Nagynak, roppant nagynak kellett lennie, óriási léleknek kellett lennie, hogy íme, kilencszáz esztendő után is oly példátlan elevenséggel él és hat közöttünk.

Hiszen kilencszáz év rettentő nagy idő. Szikla-
porlasztó idő. Kilenc évszázad alatt hegyek máladoz-
nak, folyók apadnak el s tűzhányók alszanak ki.

De az ő nagy, lángoló ereje, apostoli tüze még mindig lobog és bevilágítja a szomorú magyar firmamentumot.

Nemcsak istenességében kellett szentnek lennie, nemcsak mint királynak kellett igazán fejedelmi léleknek lennie, hanem mint embernek, mint magyar-
nak is a legkülönbnek kellett lennie, hogy kilenc év-
század után is eleven valóságnak érezzük, aki hírben,
dicsőségben, nagyságban elhomályosíthatatlanul áll

minden előbbi és későbbi magyar történelmi egyéniség előtt.

Árpád, Szent László, IV. Béla, Nagy Lajos, a Hunyadyak s a többi halhatatlan magyarok mind csodálatos nagyságú, történelmi férfiak voltak s emléküik mégsem él olyan atyafiságos melegséggel a magyar népben, mint Szent István királyé. Rajongva tiszteli nagyságukat, áldva emlegeti nevüket a nemzet, de nem sír hozzájuk kilencszáz év után is, miként első királyához. Árpád vezér történelmi méretei előtt még ma is szédelegve állunk, de nem csordul ki a könny a szemünkből, mint ahogyan kicsordul, amikor ezt énekeliük:

*„Hol vagy István király?
Téged magyar kíván...”*

Ez a ma is, s majd az ezer évvel utánunk élő magyarok szeméből is kicsorduló könny jelenti azt, hogy István király minden magyarnál nagyobb volt s hogy valóban Isten szentje volt. Mert csoda, azt mondom csoda, hogy nevét énekelvén, kicsordul a könnyünk, holott közel ezer esztendő, sziklaporlasztó, hegymálasztó, vízapasztó, vulkánaltató idő van közöttünk.

A franciának nincs könnye Nagy Károly vagy Jeanne d'Arc nevének hallatára, a német nem sír Nagy Ottó, vagy Nagy Frigyes említésekor, az angol nem könnyezik Alfréd, vagy Cromwell idézésekor, pedig bizony hatalmas, történelmi alakjai voltak ők nemzeteiknek; de nekünk kicsordul a könnyünk a kilencszázéves dalon:

„Hol van István király?”

Mi ez, hogyha nem csoda?

A cinikusok, a fölényes hitetlenek azt mondhatják erre: semmi más, mint csupán a kilencszáz éves melódia. Maga a kilencszázéves dal az, amely elérzékenyít. Ehhez azonban semmi köze a szentistváni nagyság hatásának.

Hát erre én azt felelem: a mithologikus korú homéri énekek nem fakasztanak könnyet a görög szemből s a közel ezeréves Roland-ének strófái sem indítják meg a gall szíveket a zokogásig.

De mi sírunk a szentistváni éneken!

És sírtak rajta eleink, Magyarország legboldogabb korszakaiban is: László idejében, Nagy Lajos alatt és Mátyás korában is. Holott akkor nem sok okuk volt a könnyhullatásra.

Ha nem tanuskodnék első királyunk isteni küldetése mellett a dicsőséges Szent Jobb csodája, hát tanuskodnék ez a könny, ez a világon másutt sehol meg nem található, ezer év után is kicsorduló könny-csepp s az a meghatóan meleg, mondhatnók atyafiságos bizakodás, mely a legegyszerűbb magyar emberben is él a szent király iránt. Hát hiszen bizonyos, hogy fohászkodik gyakorta a magyar magához az Uristenhez vagy esedezik pártfogásért a boldogságos Isten-anyához és a szentekhez — jaj, bizony ezer oka van rá! — de valahogy legtöbb bizalommal mégis Szent István pártfogásáért folyamodik. Valahogy úgy érzi, mintha ismerné, mintha látta volna, mintha élő atya volna ez az egykori csoda-

tévő magyar király. A maga nemzetéből, maga véréből valónak érzi s ezért jajdul hozzá olyan bizalommal, mint ahogy fiú könyörög az apjához s ezért fohászkodik hozzá olyan bensőséges áhítattal, hogy a könnye is kicsordul.

Higyjétek el magyarok: csoda ez! Eppen olyan csoda, mint a Szent Jobb megmaradása.

Az a dicsőséges ököl kilencszáz év óta is ép. Örök időkre ránkmaradt, hogy összefogja e bizony sokszor széthuzó nemzet sorsának gyeplőit s ránkmaradt az a csodálatos könnycsepp is, melyet kilenc évszázad előtt sírt el először a magyar s azóta kibuggyant és kibuggyan minden nemzedék szeméből Szent István napján olyan áhítattal és annyi bensőséggel, ahogyan csak az árván maradt gyerek tud sírni.

Ez a kilencszáz éves, gyeplőtartó ököl örök figyelmeztetés, hogy szét ne huzzunk. S egyben örök záloga annak is, hogy Árpád népe nem szóródhat szét a világba, akár Mohi-pusztá, akár Mohács, akár Trianon szakad reá. Hiszen összefogja ez az elpusztíthatatlan Jobb.

De ehhez kell a kilencszáz éves könny is, hogy a szívünk mélyéről feltörve megtisztítson bennünket s kínban, gyászban kicsordulva, kristályos tükrében újból s mindig újból meglássuk örök magyar sorsunkat: hogy senkink sincs itt a Nyugaton, csak mi magunk, hát szeressük egymást! És ugyancsak zálog ez a kilencszáz éves könnycsepp is. Mert amíg ez Szent István napján kibuggyan belőlünk, amíg sírni tudunk a szentistváni éneken, addig hívek vagyunk

az ősi törzshöz, addig romlatlan nemességben él a
Hét vezér minden sarjadéka.

Nagy kincs, páratlan kincs a kilencszáz éves
Szent Jobb s az a kilencszáz éves magyar könny.
Nincs több nemzet a világon, amelyre ilyen csodá-
latos ajándékok maradtak volna.

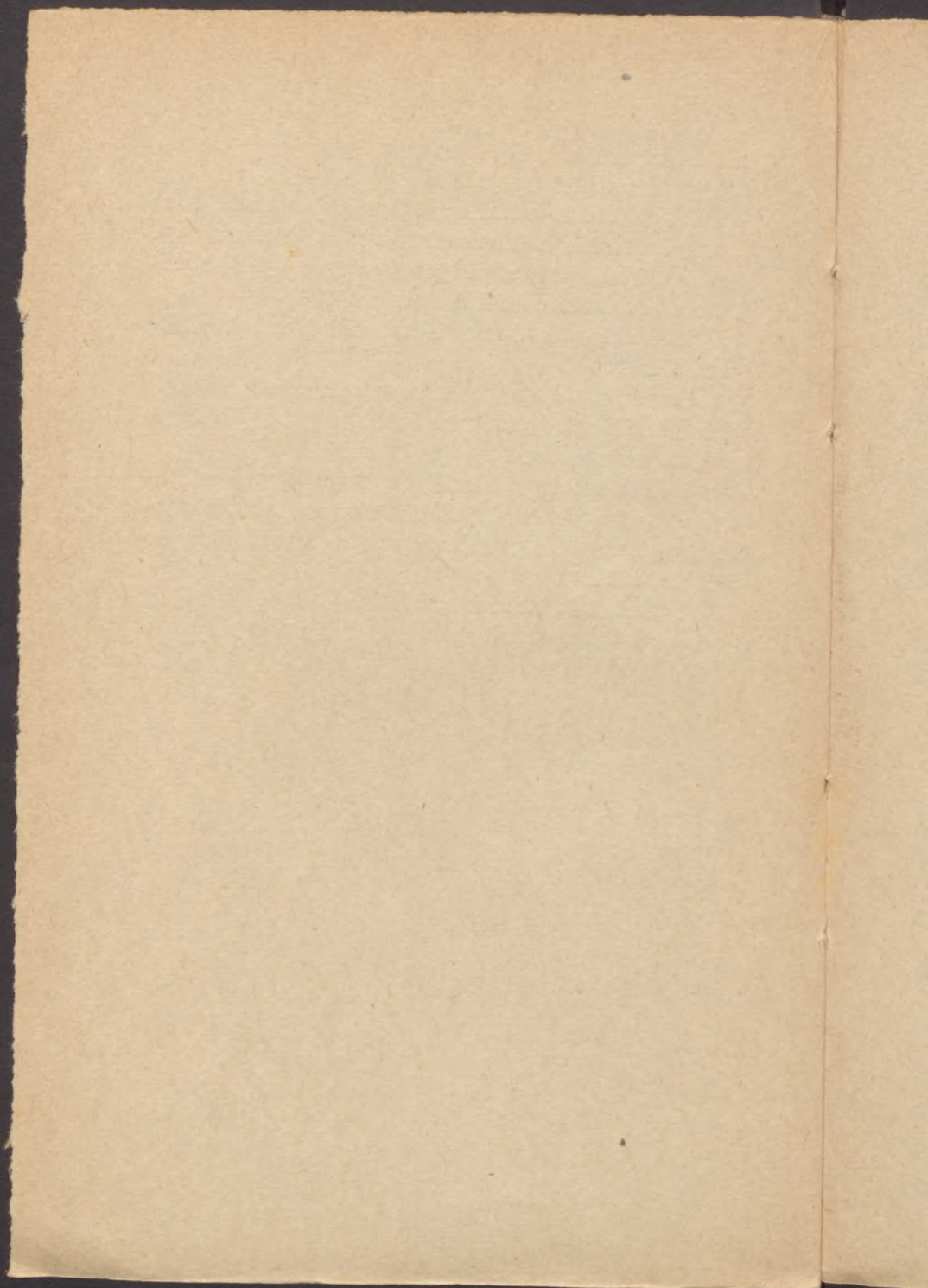
Hát akkor szabad-e hitetlenül állanunk a jö-
vendő előtt?

Szent István napján elhagyja hűvös márvány-
fülkéjét a dicsőséges Szent Jobb, hogy megláthassa
minden magyar szem.

Menjünk utána, kísérjük útján ezren, millió-
nyian magyarok és sírjuk el mögötte a csodálatos
magyar könnyet s megtisztulunk, megenyhülünk és
erőt kapunk.

Szükségünk van rá.

Mert élni akarunk most és mindörökké!

OKTÓBER 6.

az

me

via

rop

tell

nek

bit

ber

tov

soh

sol

ge

tuc

Na

1928

Halotti emlékezés ez a néhány szó és én mégis az élőről akarok beszélni, magyarok.

Arról az örökéletű élőről, akiért annyian haltak meg s aki halhatatlanná teszi a maga halottait is.

Úgy kezdődött, mint a zsendülő búzaszál, úgy viaskodott, mint a vihartépte, diadalmas tölgy s úgy roppant össze, hogy szilánkjeiből csak akasztófákra tellett...

De nem!

Mégsem!

Nem ez volt születése és sorsa az örökéletű élőnek, a magyar szabadság gondolatának. Az aradi bitófákon, Kufstein, Olmütz és Klagenfurt börtöneiben csak emberek haltak meg, a gondolat azonban tovább élt. Hiszen az igaz gondolatok, a tiszta álmok sohasem halnak meg.

Úgy kezdődött, mint a zsendülő búza...

De nem akkor, nem 1848 tavaszán. A vetés sokkal régiebb volt.

Először talán a Zrinyiek és Nádasdyak melengették áldott magját. És a sarjadó gondolatot nem tudta lenyakazni a bécsújhelyi hóhér. Zrinyi Péter, Nádasdy és Frangepán feje porbahullhatott, de a

gondolat átlépett a véres hóhértökén, hazajött Bécs-
újhelyből, megvonult a magyar kúriákban, magyar
szívekben és várt.

Tárogató szólt! Semmi, csak élettelen fa, néhány
billentyű s a szava, nekünk magyaroknak mégis
egész világ. Mert hirdetője, ébresztője az alvó, örök-
életű gondolatnak, a magyar szabadság gondo-
latának.

Csodálatos hangszer, mely vigasztal, biztat, vért
pezsdít, bujtogat, fegyvert köszörül, zászlók alá hajt
és attakot harsog!

A seregek elvéreztek.

Mégis: a zászlók összeroppanhattak, jöhetett
Majtény, jöhetett a hóhér és Rodostó; a hősök vér-
tanukká változhattak, de a gondolat tovább élt.

Száz évig bujdosott, száz évig aludt.

Pedig nem kellett ébredéséhez más, csak egy
erős, búzakeltő márciusi nap és az az egyszerű, alig
néhány hangból álló dal...

Márciusban ébredt föl álmából a gondolat;
zsendülő, ifjú erővel hajtott s amint szaladtak a hó-
napok, úgy izmosodott. Mire nekizúdult a vihar, már
szembe tudott szállni véle.

Csodálatos Isten-ajándék a gondolat. És a leg-
csodálatosabb a szabadság gondolata. Valami szent-
séges mámort, gyönyörű bódulatot sugároz magából
s hatalmába ejt minden tiszta lelket.

Olyan mint a forgószél. Rohanva jön, lesüvit a
műhelyekbe, gyárakba, zsupfedeles és márványfalú
házakba, belekap a vetésekbe s viszi, ragadja, so-

dorja magával a lelkeket. S e forró szélben ott rohan egy egész nemzet Petőfi békés, jó, öreg, dunavecsei kocsmárosától kezdve, a magyarrá lett nemeslelkű jövevényig, a bíboros bölcsőben ringatott Leiningen Westerburg Károly grófig.

Csodálatos gondolat, csodálatos forgószél!

Azon nem kell bámulnunk, mi sodorta, milyen erő vitte Kossuth Lajos hasonérző lelkét, hiszen ő maga ébresztője a gondolatnak.

De miféle erő és milyen hatalom hajtotta haza a gácsországi Mariapolból Lenkey János huszárszázadát? Mi tette azt, hogy Görgey Artur, ez a tudós remete, otthagyta csendes laboratóriumát, békés lombikjait, amelyekbe egy élet munkáját akarta temetni és felcsatolta régi kardját? Mi tette azt, hogy ez a különös, rideg férfi, akit se kincs, se hatalom, se asszonyok nem szédített, egyik napról a másikra odasodródott a seregek élére?

És főként ki mondotta a magyarul még beszélni sem tudó Pöltenberg Ernőnek, hogy húzzon kardot a magyarságért? Ki küldötte a lengyel Bem Józsefet a sohasem látott dunamenti országba, idegen nép zászlói alá? Mi kényszerítette a rácvérű Damjanich Jánost, hogy kezébe ragadja a fehértollasok és vörösispikások szegényes honvédlobogóját? Vagy említsem Guyon Richárdot, ezt a vakmerő angolt, akinek alig volt valami köze a magyarsághoz s mégis meghorhanta néhány száz rongyos és éhező tót honvéd élén a Branyiszko jeges lejtőjét, hogy jégen, fagyon, tűzön és halálon keresztül utat törjön a magyar szabadság zászlajának?

Kiért? Miért? Mi hajtotta őket? Milyen erő és milyen hatalom?

Szeretném, ha erre is megfelelnének nékem a cinikus mindentudók, az anyag egyedülvalóságának prófétái, az emberi lélek fenségének tagadói!

Hol van itt a materializmus híres logikája, amely azt mondja, hogy minden emberi cselekvést az emberi önzés hajt s hogy az egész világtörténelem voltaképpen csak egyes emberek pénzvágyából, alacsony emberi indulataiból sarjadt?

Hol vannak? Feleljenek!

Hát ki hiszi el mondjuk Damjanich Jánosról, ki hiszi el Arad felejthetetlen halottairól, hogy közönséges emberi indulatok hajtották őket? Van olyan vak és megátalkodott lélek, aki e glóriás-emplékű férfiak tetteit törpe emberi önzéssel meri magyarázni? Hát nem kell az aradi bitófák árnyéka előtt a legsivárabb agyvelőnek is ráriadnia, hogy hazugság, ámitás az anyag egyedülvalóságának elmélete, hogy az anyag mellett, az anyag fölött: lélek is van, megfoghatatlan istenadta lélek, amely úgy megzendül a tiszta gondolatra, mint a hegedű fája, a húr érintésére.

Van egy régi breton rege, mely azt mondja: mikor az Isten szépet álmodik, akkor egy szolganép megrázkódik és gondolkozni kezd.

Szebben, poétikusabban alig lehetne kifejezni a szabadság gondolatának örökéletű voltát, mint ezzel az egyszerű, mesebeli mondattal. De nem lehetne szebben kifejezni azt az örök kapcsolatot sem, amely a tiszta eszmék és az emberi lélek között van.

Amikor Isten szépet álmodik, akkor fölrezen álmából a szabadság gondolata — és megszólal a szívekben a csodálatos dal.

Magyarok! Ez a gondolat örök, mert Isten akarta, hogy megölhetetlen maradjon az idők végezetéig.

Halhatatlan és halhatatlanná teszi a maga hőseit is.

E hősök emlékét ünnepeljük ma; minden hősét és minden vértanuét, lett légyen az ő vértanuságuk a fegyvergolyó, az akasztófa, a börtönök egy napig, avagy holtigtartó sötétje.

Mert nemcsak tizenhárom vértanuja volt nagyapáink nemzedékének. Vértanu volt, a szabadság vértanuja az aradi tizenháromtól kezdve, a döblingi elme-gyógyintézet kétségbeesett nagy magyarján s Olmütz és Kufstein névtelen rabjain át addig a szolgalegényig. kit Haynau katonái csak megbotoztak, mindenki, aki szenvedett a szabadságért.

S az emlékezés e fájdalmas perceiben, amikor lelkünkkel az aradi bitófák árnyai közt bolyongunk, meg kell siratnunk minden akkori magyar vércseppet és jajkiáltást...

Igaz: azóta újból átgázolt rajtunk a történelem szörnyű szekere, gyászosabban és véresebben, mint nagyapáink korában. Siratni valónk nekünk talán még több van, mint nekik volt. És mégis: kell, hogy szüntelen könnyeinkből az akkori mártírok emlékezetére is hulljon egy-egy csöpp, mert az ő áldozatuk nem egyetlen hősi erőfeszítés, nem egyetlen korszak ál-

dozata volt, hanem a nemzet egész történelmi életének egyik legmegrázóbb, felejthetetlen áldozata.

Elmondjam útjukat? Dicsőséges és küzdelmes vándorlásukat a *Talpra magyar* lángoló strófáitól kezdve egészen az újaradi mezőig, az Ujépület udvaráig, vagy a császári tömlöcök ajtajáig?

Hagyjuk.

Az én szavaim nagyon szegény és színtelen ígék. Az a gyönyörű út s az a szörnyűségében is felséges kálváriajárás forróbban, vérzőbben és csillogóbban él a magyar lelkek mélyén, mint ahogy én szürke szavakkal fel tudnám idézni.

Emlékezzetek!

Nézzetek bele a szívetekbe, ahová nagyapáitok, apáitok vetítették bele egykoron kitörölhetetlen színekkel azt a komor október hatodikát.

Ott meglátjátok majd szürkülni azt a tragikus őszi hajnalt, a sötét várkaput s beleperdül a lelketekbe vigasztalan pergéssel a fekete posztóval letakart dob.

Pereg, egyre pereg kíméletlen, komor ütemmel, mintha maga a halál verné rajta a legfeketébb marsot.

És látjátok őket a szuronyok között. Halljátok a töröttlábú, hős Damjanich szekérének nyikorgását.

Négyen már kiszenvedtek.

Ott fekszenek arcrabukva a vársáncárookban s golyóverte szívükből csendesen szívárog vérük a deres földre...

Ám emezek még mennek. A nagy hősköltemény utolsó strófájáig.

De a dobokat csak azok hallják, akik kísérik őket. Ők maguk, akik fölemelt fejjel, mindentől búcsúzó és Istenhez készülő lélekkel járják az utolsó utat; a szélzúgáson, bakancsdobbanáson át is, szüntelenül a magyar vágyakozás örök énekét, a szabadság áldott melódiáját hallják!

Mondjam-e tovább?

Ott künn, a Maroson túl elhallgat a fekete dob, a hóhér Pöltenberg Ernőhöz lép, vállára teszi a kezét s a Sándor-huszárok egykori bálványa int a fejével s az első bitófához siet...

Hagyjuk, hagyjuk e szörnyű képet, hiszen így van ez Pesten is, az Újépületben s így lesz 1849 október 6-tól kezdve éveken át. Fekete, gyászos seregek vonulnak Magyarországból Kufstein felé, Olmütz felé; férfiak, asszonyok, urak és pórok, végeláthatatlanul, végeláthatatlanul...

Október 6. Csak a kezdet. De ki lesz az utolsó? Melyik névtelen magyar börtönlakó? Vagy talán az a lelkes somogyi férfi, aki Világos után a Bakonyba vonul híveivel s onnét csap ki éveken át az ellenségre, míg csak el nem éri őt is a kötél? Avagy talán éppen az a lélek, akit remekműként alkotott az Isten s aki éppen mert remekmű, hajszálfinom szerkezet volt, úgy törött össze a döblingi élőhalottak között mint a kristályüveg a baltacsapás alatt...

Ki volt az utolsó és mikor, a szörnyű hosszú sorban?

Ne kutassuk, ne keressük!

Sokan voltak, irgalmatlanul sokan, áldassék szent emlékezetük!

De a gondolat akkor sem halt meg, hiszen örök-életű.

A gondolat, melynek hősei voltak, fejükre sugározta a halhatatlanság glóriáját, megcsattogtatta szárnyait, tovaröppent; hősök és hóhérok fölött, vértanuk és Haynauk fölött és elrejtőzött a szívekbe, a lelkekbe.

Senki se látta röptét, senki se állhatta útját s megvonulva a legbiztosabb rejtekhelyen, vigasztaló dúdolással búsongó reménykedéssel merült álomba...

Ott suttogott dala az elmúlt tavaszcél, a lehullott szép virágról és arról, hogy ne sírjon senki, mert lesz hazánknak szabadsága...

Mondják, hogy 1849 október 6-án, amikor minden elvégeztetett az újaradi mezőn s immár csak a papok sírdogáltak a kinszenvedett hősök lábainál: egy rongyos, dúlt ábrázatú, fájdalomtól félőruült honvéd bukdácsolt, botlott végig a bitófák előtt. Nagy-Sándor József tábornok egykori hűséges tisztiszolgája. Amikor megtalálta halott urát, odarohant a bitófán függő vértanúhoz, buzgó sírással csókolgatta a kezét, majd néhány rögt, fadarabot kerített, fölállott rá és fésülgetni kezdte gazdája szétzilált haját.

A papok borzongva és riadtan szóltak rá a toprongyos, zokogó legényre. Ez azonban a kétségbeesés kínjával hördült föl:

— Hiszen az uram! A gazdám! Mindig én fésültem, én nyírtam a hullámos, szép haját... s most összehorzolta a hóhér! Szegény, szegény jó gazdám!

S a papok, a zokogó minorita atyák szótlan megrendüléssel nézték, hogyan tisztogatja a szerencsétlen legény a holt tábornok ruháját s hogyan dörzsöli fényesre rongyos kabátja ujjával a halott cipőjét.

S ott síráncozott mindvégig, amíg csak el nem temették vértanu urát.

E groteszkségében is dermesztő, megrendítő kis történetben mélységes szimbólum nyilvánul meg, magyarok.

Az az egyszerű, rongyos közhonvéd a maga meg-
rázó hűségével, a fájdalom paroxizmusában öntudat-
lanná vált cselekedetével, valójában maga a magyar
nemzet volt. A megcsúfolt és meggyalázott fiait moso-
gató, tisztogató és őket szentekké avató árva magyar-
ság...

S az az egyszerű tisztiszolga, egyben a kötelesség
és hála örökidőkre szóló példáját adta mindnyájunk
számára, amíg csak magyar ember él a földön.

Magyarok, testvéreim!

Örökké siratnunk kell őket, akiket szennyel, mo-
csokkal s a kötél és bitófa szégyenével gyaláztak meg.
A könnyeinkkel kell emléküket mosogatnunk, megtisz-
togatnunk, a szeretetünkkel kell emléküket fényesít-
getnünk, szüntelen hódolatunkkal kell őket megbecsül-
nünk ma is, — amikor ezer új gondunk és kínunk
van — s holnap is és mindörökké...

Hősöket és vértanukat csak annak a nemzetnek
ad a Teremtő, amely nemzettel céljai vannak s amely
megtudja becsülni hőseit. Példának, erőnek, jelszó-
nak, lobogónak adja őket az Isten! Az a nemzet, amely
elfordítja szemét a példáról, amely nem akar az erő

ajándékával élni, amely nem becsüli meg zászlóit: az a nemzet elindult a kárhozatba.

Élni akartok, magyarok?

Akkor legyetek fáradhatatlan gondozói, fényesítői a vértanuk emlékének, legyetek megannyi hűséges szolgalegénye a halhatatlan magyar halottaknak, mert bizony mondom nektek, csak az ő óriás szellemük teheti halhatatlanná a nemzetet!

1849 október 6. halottai s ti mindnyájan, ragyogónevű és névtelen magyar vértanuk! A legtragikusabb magyar nemzedék térdel emléketek előtt s míg bizalommal néz az ég felé, az emlékezés áhitásával hálálkodik hozzátok: Köszönjük, hogy voltatok, köszönjük, hogy meghaltatok az örökéletű gondolatért, hogy meghaltatok érettünk és minden eljövendő magyar emberért s köszönjük, hogy örökké közöttünk maradtok halhatatlan nagyságotokkal.

HALHATATLAN
HALOTTAK

a
bi
a
sz
fé
en
íg

a
ze
és
ju

re
sá
le
üg
el
ho

1938

A virágoskert dércsípte virágai, az élő szívek és a világosság megindulnak ma, a porladó szívek birodalma felé.

Mi, földönjárók úgy véljük, adnunk kell valamit a halottaknak. Úgy szoktuk őket emlegetni, mint a szánandókat. Az özvegyasszony úgy beszél egykori férjéről, hogy: szegény, jó uram. Az édesanya így emlegeti elköltözött gyermekét: szegény kisfiam. És így beszél szüleiről az elárvult gyerek is.

És ez a szerető, fájó szánalom csillog ma odakint a sírok fölött a szemekben, ez igazgatja gyöngéd kézzel a virágokat, ez lobbantja lángra az apró mécsesek és gyertyák kanócait és ez reszketteti föl a sóhajunkat, amikor halottainkért imádkozunk.

És az elköltözött lelkek, akik előtt nincs többé rejtelem, mert látóvá lett az ő szemük, az irgalmas-ság fénylő világától, mondom ezek a pusztá lélekké lett egykori emberek: mosolyogva nézik ezt a mi ügyefogyott földi kegyeletünket. Úgy tűnhetünk előttük, mint a gyermekek. És megbocsátják nekünk, hogy elomló poraik fölé borulunk, mintha a test lett

volna az ember, meglibbentik suhanó tiszta szárnyukkal a sírokra tett virágainkat, meglobogtatják a mi mécsesünk gyarló lángocskáját s elcsitítják sajgó szánalmunkat azzal a szívünkbe súgott sugallommal, hogy: köszönjük, köszönjük földi kedvesek. Köszönjük az emlékezést, köszönjük a könnyet, köszönjük a virágot, köszönjük a mécsvilágot, köszönjük a nem-felejtő szeretetet.

Elnézik, megbocsátják, szeretettel fogadják ezt a szegényes hálát, mint ahogy az édesanya is örvend, ha játszó kisgyereke: fűszálat, kavicsot ajándékozik neki. A fűszál csak fűszál, a kavics csak kavics, de mert a jószág adja, a hála és szeretet az ajándékozója, széppé, értékessé, kedvessé válik előtte.

Az édesanya szeme messzebbre lát, mint a tipegő gyereké. Ő tudja, milyen semmiség a fűszál és a kavics, de az a fűszál és az a kavics, amelyet parányi magzata ad neki játékaik közül: az aranyágacskává, gyémántkövecskévé válik az ő szemében, hiszen: az is annak szánta, aki adta.

Igy lehetnek a mi szánalmunkkal, virágunkkal és mécs-lángocskánkkal, lélekké-vált kedveseink is.

De vajjon szánandók-e? Vajjon igazság-e, amikor úgy beszélünk róluk, hogy: szegény anyám, szegény uram, vagy a kicsinyét vesztett szülő amikor azt mondja: szegény kis gyerekem?

Nem vagyok pap, Úristen szolgája s nem tudok prédikálni.

De azt tudom, mert hittel ajándékozott meg Krisztus, hogy akik itthagytak bennünket, azok nem a sírban vannak! Ott csak a rab-ruhájuk porlad, a

megviselt, életszagatta testük, az válik eggyé az anyafölddel, az, ami élő volt e rabruhában, az, ami emberré tette azt a testet: az ma is él, örökké él, mert halhatatlannak teremtetten az örökkévaló Teremtő!

Miért beszélünk hát róluk szájalommal? Hiszen ez a koldus szájalma a csillag iránt, világtalan szájalma a mindentlátó iránt, a vakondok szájalma a pacsirta iránt, a sötétbenjáró szájalma a napfényben szárnyaló iránt.

Mit akarunk mi a szájalomunkkal, a virágainkkal és mécsesünkkel? A salaktalanná, fényessé tisztult, bűnbánattal és hittel tündöklővé mosott lelkek: az öröm, a boldogság birodalmának lakói! Miért hát a szájalom? Ők a Jóisten kertjében járnak szüntelen! Micsoda ahhoz képest a mi dércsípte őszirózsánk? Ők a legteljesebb világosságban élnek, maguknak sincs ott árnyéka. Milyen hangya-mécses lehet nekik a mi gyertyalángunk!

És hát a rabruha semmivé válik-e? Semmivé válik-e az elporladt test?

Halk őszi eső alatt ázik a vetés. Csak búzaszemet vetett beléje a gazda. Parányi búzaszemet. Az a búzaszem bizonyára: semmi az emberhez képest. Ha körre tenném, deszkára tenném, vagy akár a tenyeremen melengetném váltig: összefonnyadna, elpusztulna.

De mert a földbe vetettük, kicsírázott, kihajtott, tavasz után kalászba szökken, kenyér lesz belőle, amely étet s vetőmag lesz belőle, amely továbbadja a rejtelmes életet időtlen időkig.

Vajjon magától, önmagában is meg tudja tenni ezt a csodát?

Nem tudja megtenni. Csak a földdel együtt.

De hiszen akkor a földben is van valami az életadó hatalomból!

Van, testvérek! A földdel végezteti el a Jóisten a fogyhatatlan kenyér csodáját. De hát akkor mi is az a: föld?

Az, ami a test. Őseink, apánk, anyánk drága teste porrá lett, földdé lett. Nincs különbség az embertestből lett föld és a többi föld között. Eggyé lettek, egyesültek. Édes őseink elporladt szíve csodát tesz a búzaszemmel. Édesanyánk földdé omlott, tápláló melle: virágot hajt a föld fölé.

Érzitek-e testvérek, miért szeretjük olyan érthetetlen féltéssel ezt a mi magyar földünket? Érzitek-e, miért tudunk vérezni és meghalni érte, ha el akarja ragadni az ellenség? Érzitek-e, miért van mosolygás annyi elesett katona arcán, amikor kitárt karral bukott rá a hazai rögre? Megértitek-e, miért Isten katonái, miért a legboldogabb lelkek a hősök lelkei?

Testvérek! Az apánk teste ez a föld, őseink pora ez a föld és a mi testünk és ivadékaink áldott teste lesz ez a föld! Hát hogy volna érthetetlen az az ösztönös és mérhetetlen vonzás, amellyel szeretjük.

Nekem nincsenek barázdáim. Mégis szent és anyám is minden magyar hant. Mert az őseink teste sokasította egy-egy maroknyi porral.

Nem enyészik el hát a földi rabruha sem.

Csak földdé váltak a porló szívek, hogy tovább

tehessék a búzaszemmel Isten örök csodáját: a fogyhatatlan kenyér misztériumát!

Hát még a lélek! Az csak igazán halhatatlan! Hiszen az ember igazi lényege a lélek!

Testvérek! Ha az apánk, édesanyánk testének ereje is tovább él a rög csodájában, hát ki mer abban kételkedni, hogy az, ami éltette egykor a testünket, az meg éppen halhatatlan? Ki hiszi el, hogy édesapánk jósága: elenyészett? Ki az a vak és sajnálni való ember, aki elhiszi, hogy az édesanyánk gyöngéd-sége, mérhetetlen szeretete: semmivé lett? Ki hiszi el, hogy a Jóisten, aki még a szétporló testnek is további hatalmat adott a kenyérteremtés örök misztériumában, az elpusztította volna a lelket, amelyet Ő lehelt belénk, amely Belőle való, amely részecskéje az Ő örökkévaló Lényének?

Testvérek, nem pap mondja néktek ezeket, csak egy apró emberke, a milliók közül. Apró emberke, aki éppenúgy látja a napot és az éjjelt, a csillagot és a földet, mint ti.

De ezek az igazságok olyan igazságok, amelyeket minden elmének meg kell látnia.

S ha fűszál és kavics is csak a mi kegyeletünk, virágunk és mécsesünk, vigyük azért ki őket a porladozó kertjébe. Virágozzuk föl a hantot, gyujtsunk mécsvilágot az édes anyaföldön. Símogassuk meg a rögöket, mert kedves hamvakat cirógatunk meg vele. A kenyeret köszönjük meg benne.

De őket magukat, ne ott keressük!

A Jóisten felé nézzünk. Az ő trónusa körül örvendeznek a salaktalanná tisztult lelkek.

Mosolyogva nézik gyöngédségünk, hálánk gyermek-mozdulatát, aranyágnak, világító gyémántkavicsnak a didergő virágot és az imbolygó mécslángot.

Hanem az imádságunkkal, áldásunkkal megörvendeztetjük őket. Mert az imádság Istennek hódol, aki mindennek Alkotója. Aki csodatevőnek teremtette a földet és halhatatlannak a halottnak tetsző embert is.

DECEMBER 6.

MIKLÓS NAPJA

sz
sz
n
m
a

k
p
a
A
z
g
k
t

te
sa
h
g
él
m

zi
a

A szó, amely most kiröppen innét, hogy szerte szálljon az éjszakában, a hódolat szava. Nem a nyelv szava, nem az ajak kiáltása, hanem szívverés. Mert nem tud olyan egész szót a nyelv, nem ismer olyan mély igét az ajak, mint amilyen hiánytalan szót, mint amilyen mélyenzengésű igét a szívverés kidobbant.

S ez a szívverés, mely dobbanva száll innét, megkopogtat minden ablakot s beszél hozzátok, magyarok, palota- és kunyhólakó magyarok. Ott koppan minden ajtón, megzörren minden ablakon s megértik szavát. Azt mondja: testvérek, azt mondja: magyarok, húzátok szét az ablakok kárpitját, a hétköznapiok függönyét s küldjétek el a szívetek dobbanását, éjen, ködön, hegyeken, vizeken, sötétségen át Budának ősi tornyai felé.

Hunyjátok be a szemeteket s nézzétek a lelkeikkel a szívdobbanás útját. És meglátjátok magasan, magányosan azt az egy világos ablakot Buda hegyén, amely mögött ott virraszt a legéberebb magyar lélek, tengerek legendás hőse, haldokló ország életreserkentője, kicsiny tanyák erős oltalmazója: magyarok kormányzója.

Virraszt. Mert virrasztó. Roppant gondok nyugözik vállait. Mert ember, kinek embergondjai vannak, akár csak neked, piciny, névtelen földműves ott a

Tisza-háton, vagy néked, derék apró magyar mester-ember műhelyed pislogó lámpája alatt, de minden ember gondja, búa és baja fölött az ő vállain a ti sorsotok is ott nehezedik irtózatossúllyal.

Van egy régi görög mese az égbolt-tartó óriásról. Azt mondja, van egy óriás, aki vállával támasztja az eget, óriás, aki mégis ember. Embergondok vannak agyában, emberálmok szunnyadnak gondolatai mögött, emberkínok sírnak a szívében, embervágyak születnek s halnak meg lelkében. Kiáltani szeretne emberkiáltással, jajdulni akarna emberkínnal, ujjongana emberörömmel, tenni-venni szeretne apró ember módon s pihenne boldog emberálmot. Am égbolt-tartónak rendelte az Isten. Tartania kell a roppant mennyboltot. Nem kiálthat, nem ujjonghat, nem jajdulhat, nem pihenhet, mert tartania kell az eget. Élő, piros emberszívvvel is szakadatlanul tartania kell a ráboruló végtelen boltozatot, mert rendelés. Tartania kell örök virrasztásban, hiszen óriásnak született. Tartania kell hangtalan hősiességgel, néma türéssel, kicsordulatlan könnyekkel, elfojtott embervágyakkal s elfogyhatatlan erővel. Mert óriásnak teremtetten az Isten.

Sok ezeréves mese ez. Akkor született talán, amikor maga az emberiség s az emberfajta bölcsője fölött talán maga a földanya mondotta el legelső meseként.

Régi mese, sok ezeréves mese, de örökké élő mese. Mert ha körülnézünk, úgy látjuk, mindig vannak égbolt-tartó emberek, óriások nehéz sorsára rendelt emberek, akik egész nemzetek csillagos vagy fellegek-

kel terhes firmamentumát tartják. Mi egyszerű emberek, picinyke emberek, ha gondban is, bajban is, de mégis élhetjük a magunk emberéletét s valljuk meg, csak ritkán gondolunk arra, aki a maga ember-sorsán felül még mindnyájunk, az egész nemzet roppant gondját is tartja vállain.

Ritkán gondolunk arra, hogy a nemzetek oszlopállóinak, a népek mennybolt-tartóinak is irtózatos nehéz feladat a maguk sorsa, még ha sugárzó, csillagos is az a boltozat, amely alá odatámasztják vállaikat, de hát vajjon mennyivel nehezebb a sorsuk akkor, ha fellegek, sűrű fellegek nehezítik azt az égboltozatot?

A mi oszlopállónk, a mi égbolt-támasztó óriásunk akkor állott a ráncszakadni készülő mennybolt alá, amikor a legsúlyosabb volt a magyar firmamentum. Ki hordott hát nagyobb terheket nála? Ki merné azt mondani, hogy súlyosabb sors van a vállain? S ő tartja híven, a kötelesség roppant áldozatával, mert magyar égboltot emel magyar emberek, magyar föld, magyar tanyák, magyar városok fölött. Tartja, mert magyar szív ver a mellében s mert nemzete állította oda égtámasztó magyarnak! S ha ő nem lett volna, vagy ha visszaretent volna ettől az emberfeletti sors-tól, ki tudja, hol volnánk? Ki tudja, milyen halál lett volna az, ha a felleges, villámos magyar égbolt ráncszakad és összezúzza ezt a maroknyi földdarabot is? Lehetett volna-e föltámadás abból a szörnyű nemzetpusztulásból?

S tudjátok-e dobbanó, piros magyar szívek, honét veszi az erőt a mi csodálatos oszlopállónk, a mi égbolt-tartónk ehhez a roppant feladathoz? Először a

maga legendáserejű lelkéből, a maga törhetetlen hitéből, a maga sziklakemény kötelességtudásából s azután a mi szeretetünkéből, minden magyar ember fiúi ragaszkodásából. Mert szent forrás ez, minden erőnek kiapadhatatlan forrása.

Küldjük feléje hát ma ezt a szeretetet, küldjétek el a szívetek dobbanását, távolról, közelről, minden palotából s minden tanyáról a budai várablak áldott virrasztójához. A *mi* virrasztónkhoz. Szálljatok, apró, hűséges meleg szívdobbanások, vigyétek az erőt, szenvedő, de reménykedő magyarok hitét, szeretetét, háláját, hódolatát, vigyétek az erőt. Vigyétek magatokat lelkesen, forrón, áldozatos hűséggel, hogy magában érezhesse az egész élni akaró nemzet erejét s tarthassa ezt a mi felleget, magyar egünket, amíg csak ki nem csillagosodik.

Piciny, piros magyar szívek, a ti milliónyi hűséges dobbanásokatok mondok én most, névtelen szív itt e világbakiáltó csodálatos kis gránitkocka előtt, amikor ezt kiáltom: az Úristen éltesse a mi égbolt-tartónkat, az Úristen áldja meg minden áldásával, jóságával s tartsa meg szerető családjának és nemzetünknek a mi magyarunkat, hősünket, vezérünket s apánkat, tartsa meg nekünk a Kormányzónkat!

KARÁCSONY

n
le
a
s
h

le
h
il
k

h

er
ap
sz
te
k
a
m

1936

A jóság énekét kellene ma elmondanom, ha tudnám a versét. A jóság énekét dalolnám, ha el tudnám lesni sokezernyi szív halk dobbanását. És akkor ez az ének méltó volna a karácsonyi harangok zengéséhez s tudom, eljutna hozzátok mind, akik most hallgatjátok e szót.

A legszebb verset s a legtisztább melódiát kellene ellesnem, hogy beharangozzak véle minden házba, minden ünneplő asztal fölé, oda ahol bő étel illatozik a tálban s oda is, ahol talán csak száraz kenyér a karácsony ajándéka.

Nem tudom a versét, nem tudom a muzsikáját, hát csak történetet mondok karácsonyi krónikának.

Van itt valahol a kültelken egy nagyon szegény ember. Törékeny, sápadt asszonyka, meg egész sereg apró gyerek kapaszkodik beléje. Mert azoknak ez a szegény ember a hitük, erejük, életük. Neki kell előteremtteni a hajlékot, ahol meghúzzák magukat, a kenyeret, mely betölti az éhes kis szájakat, a ruhát a vézna kis tagokra, a cipőt a sovány kis lábakra, mindent, amit úgy hívnak: élet. Az az ember pedig

egyszerű, szegény ember. Nem csodatévő, csak rongyos ködmönű, kopottsüvegű ember. A gond, a szegénység meg úgy ostromolja azt az árva emberfészket, hogy Isten csudája, ha elő tudja teremteni annak a csipogó hadnak a mindennapi morzsáját. Ám a ködmönös emberke megteszi a csudát. Igaz, nemcsak a maga erejével. A Csillag is segít. A Csillag — sovány, bordás pejko. Öreg lovacska, aki tudja, hogy annak a kis ember-fészeknek egész élete kettőjükön függ. Az emberkén meg a lovon. Az ő verítékük fáradságuk a kenyér. Fuvaroznak hát becsülettel s a fészekalja fióka nem táogat hasztalan. Minden napra ott a kenyér. Hanem egyszer aztán nagy baj támadt. A pejko lehorgasztja a fejét s néma szemei azt mondogatják, a ködmönös emberkének:

— Nem birom gazdám. Beteg vagyok, gazdám.

Ti, akik most gazdag, ünnepi asztalnál ültök, el sem tudjátok gondolni, milyen iszonyatos baj az, ha beteg a Csillag. Mert ha beteg a Csillag, nincs fuvar, nincs kenyér. Ugyan mihez fogsz most, ködmönös kis magyarom? Riadt szemekkel vonszolod a hűséges jószágot a lókorházba. Meggyógyítják ott, hogyne gyógyítanák. De az időbe telik, meg pénzbe kerül. Tengersok pénzbe. Napi három pengőbe. — Honnét Uram, honnét? — jajgat a kis ember. S panaszkodik, hogy csak úgy árad belőle az árvaság. Hanem a pejkót meg kell menteni, különben összedül a világ. — Megfizetem, majd megfizetem, csak lábraálljon a Csillag. Ott is marad, javul szépen, hanem a fészekre egyre szörnyűbb gondok szakadnak. A szekérke áll, fuvar nincs, kenyér nincs, a tűzhely hideg s a köd-

mönös hiába lótfut: esténként üres a keze s a fiókák egyre riadtabban fogadják. Közben a Csillag költsége is nő, a házbérhátralék is nő s nincsen erre egyéb felelet: beteg a Csillag! Beteg a Csillag! — Hiába szánják az állatorvosok szegény kis ködmönöst, a lókorházat is fent kell tartani, nem állhat fenn a semmiből. — Persze, persze, dehát honnét a pénzt? Mikor még a házbér sincs meg, kenyér sincs, semmi sincs! — És aztán egyszer vége van mindennek. A Csillag lábraállt, de el kell árverezni költség fejében. — Én jó Istenem, ne hagyd el a ködmönös kis embert, hiszen akkor elpusztul az egész ember-fészek, ha nem lesz többé Csillag. Te látod, hogy megtett mindent, hát ne hagyd el. Látod, hogy már nincsen tanácsa, menedéke, csak a két szegény, fagyos ökle, amire ráhajtja zokogó, árva fejét.

És amikor már úgy véli, hogy vége a világnak, akkor egyszerre átsuhan egy áldott, láthatatlan kéz a feje fölött, a legelső magyar asszony keze, a jóság ezüstasszonyának keze, kifizetik a Csillag tartásdíját, megvan a Csillag, trappol már vele a ködmönös emberke, fogja a kocsí elé s emberek, emberek megy a fuvar, megkerül a házbér, kenyér pattan az asztalra, tűz lobban a kályhába, mosolyog a fiókák hada s a madzag-ostor suhogásából, meg a fuvaros füttyszavából az élet éneke énekel. — Ez történt tavaly, talán éppen karácsony táján.

Látjátok-e, milyen nagy dolog, ha valaki megint el tudja indítani a Csillagot.

Aztán egy másik történet. Az is egy fészekalja ember története. Ott is rettentő baj van. Ez egy sze-

gény asztalosmester legendája. Szorgalmas, zöldkötényes asztalosé. Talán csak az Isten tudná megmondani, hol kezdődött a bajuk? Koporsókölségen-e, vagy bölcsőkölségen? De egyszer csak itt volt. Eleinte még ment a dolog a zálogházzal. Ez is, az is cőavándorolt. A rettentő baj akkor kezdődött, amikor végül a gyalupad, meg a szerszám is odakerült. Akkor kezdett vége lenni a világnak. Munka akadt volna, de haj a szerszám, meg a gyalupad! Hát hogy lehessen kenyeret kigyalulni a semmiből gyalu nélkül? — Én jó Istenem, ne hagyj el azt a derék kis asztalost, hát nem látod, hogy magyar ember? Hát nem látod, hogy elvész ebben az irgalmatlan életben?

Dehogynem látod! Elindítod azt a százszor áldott kezet megint. Lenyul az a budai várból, kiváltja a gyalupadot, suhog már a gyalu, szórja a forgácsot meg a kenyeret s a riadtszemű apróságok fölött csengeni kezd az élet éneke! Ez se régen történt, meg is kereshetitek azt a gyaluló embert, elmondja néktek boldogan százszor is a szeretet csodáját.

Elmondjam-é a szegény diák történetét, aki végigkoplalta az egyetemi éveket, tanult, tanult, hogy senki se jobban, már állásra is volt biztos reménysége s aztán az utolsó vizsga előtt megtorpantotta a szegénység. Haj, pedig már szinte a kezében volt a kenyér. A kenyér anyjának, hugának, öccsének. Csak még az az egy vizsga, jóságos Teremtőm! Amin úgy megfelelné, hogy büszkén bólogatnának rá a tudós professzorok. Dehát nincs vizsgapénz! Én Istenem, nincs vizsgapénz, hát nincs semmi! Visszamegy a

kenyér a küszöbről, elmegy az állás, mi lesz Teremtőm, mi lesz velük?

És akkor belecsörren a vizsgapénz abból a budavári kézből az egyetem pénztárába, a rojtosnadrágú, lyukascipőjű fiú ott áll a professzorok előtt s aztán rohan a lobogó diplomával neki az életnek, teremő, becsületes munkának.

Én nem tudom a karácsonyi angyal-éneket, de száz ilyen strófáját tudnám elmondani a segítő szeretetnek.

Mert tudjátok-e, hogy hatvannégy apró szeretetotthon támadt itt tavaly, kicsi, szoba-konyhás lakásokban, ahol elárvult és munkaképtelen öregek kaptak födelet s úgy élnek ott hatan-nyolcan, mint egy-egy kis család? Tudjátok-e, hogy üres gyárépületekben és raktárakban egész sor menhely keletkezett, hajléktalan földönfutók számára s ezek között a Váci-úti telep már maga tartja fenn magát napi húszfilléres belépőjegyekből? Tudjátok-e, hogy a Reiter Ferenc-utcában kétszáz otthontalan, szegény asszony áldja a jóság munkáját, mely födelet, munkaszobákat, melegedőket adott nekik?

Aztán beszélhetnék arról a huszonhárom gyermekotthonról, melyben 2500 parányi gyereket gondoznak reggeltől estig, mialatt szüleik munkában fáradoznak. Megmutathatnám az ártatlan porontyok légióját, akiket beteg édesanyjuk ágya mellől, vagy a züllött apa kegyetlenségéből karolt fel az az irgalmas, ölelő kar, hogy megmentse veszendő életüket. És beszéljek a tűzifa-karavánokról, a szeretet csodálatos élelemszállító trénjéről? A gyerekruhák, cipők,

ajándékok sokezernyi apró csomagjáról, pici karácsonyfák erdejéről, amelyek mind, mind annak a kéznek fáradhatatlan intéseire indulnak el vigasztalásnak, reménységnek, életnek?

Emberek, én embertestvéreim, csodák ezek, a megszervezett emberszeretet csodái, melyeknek szálait mind egyetlen kéz tartja tenyerében. De látjátok, ez a jóságos hintő kéz is kimerül ám! Huszonöt-huszonhatezer rimázkodó kérvény fekszik az asztalán. Segítenünk kell. Az a kéz nem nyulhat felétek segítségért, mikor az osztogatáshoz is kevés az ideje. Én kiáltok helyette igénytelen szavammal. Adjatok, segítsetek! Építsetek filléreitekkel, teremtsetek adományaitokkal, mentsetek a szeretetetekkel! Mert annak a kéznek el kell érnie a vidékre is. Apró városkákba, falvakba, hóbasüppedt tanyákba. Nagyon-nagyon sok életet kell visszaölelni a pusztulásból. Adjatok azt, amit tudtok: fillért, kenyeret, meleget, ruhát. Mindennek akad boldog, új gazdája. A fővárosban külön gyűjtőtelepek működnek. A városháza IX. ügyosztálya mindenben eligazít benneteket. A vidéken az alispáni hivatalok várják, hogy bekopogtassatok.

Emberek, én magyar testvéreim, akik most meleg szobában karácsonyi tálak mellett hallgatjátok ezt a szót, ne emberszót halljatok benne, hanem a karácsonyi harangok csendülését.

Ó, ha látnátok, mennyi örömet, hálát tudtok fakasztani egyetlen szerény adakozó kézmozdulattal. Segítsetek annak a fölöttünk szorgoskodó kéznek,

melyről nem is tudjátok, mit jelent a szűkölködőknek.
Az ő hálájukat el sem lehet mondani.

Tavaly két kis hadiárva gyerek járt nálam.
Olyan tizenöt évesek lehettek a lelkeim.

— Mi kellene emberkéek? — kérdeztem tőlük.

— Verset kérnénk a bácsitól. Olyan verset,
amiben hála volna, meg köszönet a főméltóságú jó
Asszonynak. A mi hálánk, a mi nagy köszönetünk.
Amit mi nem tudunk elmondani, de a bácsi megírná.

— Én-e? Nem tudok én olyat kisfiam. Hogyan
tudnék?

— De csak próbálja meg a bácsi!

És akkor reszkető lélekkel megírtam a köszö-
netet mondó magyar gyerekek köszönetét.

És amikor megírtam, elszomorodtam. Istenem,
milyen hideg és szürke szavak ezek!

Hanem amikor a gyerek mondotta el, lelke
támadt a szavaknak. Fényesek, csillogóak lettek.
Annak a kisgyerekeknek boldog ajkával szeretném
most elmondani, mert úgy érzem, mondanom kell
valamit a szegények nevében nemcsak felétek, hanem
a budai vár felé is.

*Az én szavam csak gyöngé hang,
mely el sem jutna tán oda,
hol könnyet szárít, gyámolít
s ezen nyomorgót megsegít
a jószág ezüst-asszonya...*

*De bár szavam csak elhaló,
erőtlen, pusztá, földi szó,*

mégis tudom, most messzezseng
s rá mindenünnen visszazeng,
mint áldó visszhang, szent vihar:
a hálaének, háladal!

Jóságnak ezüst-asszonya!
Bennünk most minden szó: ima,
minden szó egy-egy szívverés
és mégis mindez oly kevés!

Mert hogy köszönjük meg neked,
hogy százszor áldott szép kezed
végigbecéz és enni ad
és betakar és simogat
és mindig itt van mivelünk,
begyújtja árva tűzhelyünk,
minden bajunkra föl vigyáz
és melenget és fölruház
s hol már a hit is elfogyott:
kigyújt egy fényes csillagot,
mely átvilágol fellegen
és száz zimankós éjjelen;
nincs annál tisztább égi fény
és úgy hívjuk, hogy: jóremény.
Nincs szó, nincs arra köszönet,
hogy méltón áldja e kezet.

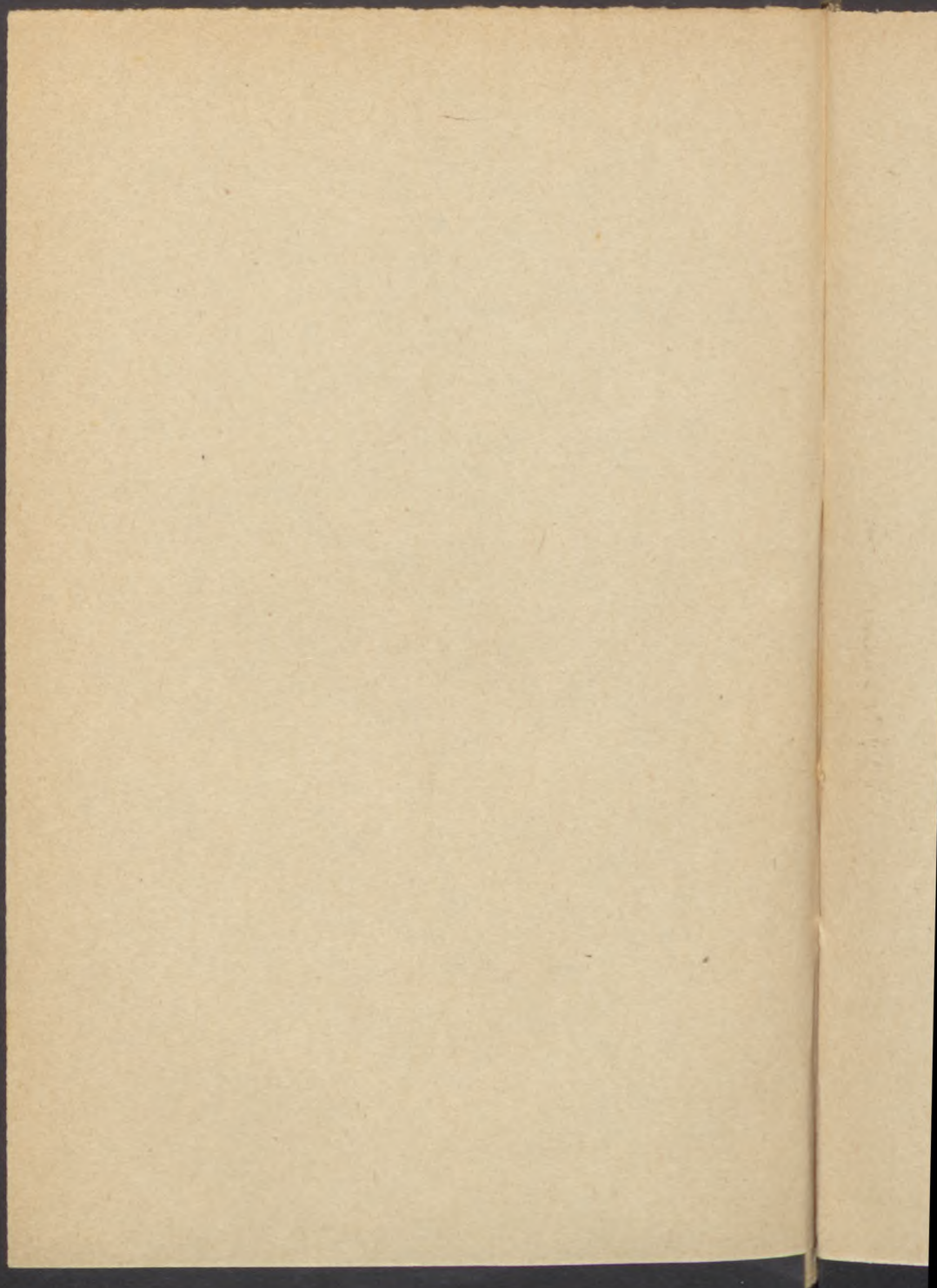
Egykor — így szól a szép rege —
egy szent királylány ölébe
rózsákká vált a lány kenyér
s most új csodákat hajt a tél!

A jóság ezüst-asszonya
szívéből nőtt ez új csoda.
Rózsákat hajtott, azt bizony,
virágbanőtt az irgalom!
S e kis kosárnyi szép virág
csak széthintette illatát,
változni kezdett szár, levél
és lett belőle lágy kenyér
és lett cipő és lett ruha
és lett ezer meleg szoba...

Hát köszönjük ez új csodát
s most azért mondunk hő imát,
hogy Isten százszor áldja meg
e kincsethintő hű kezét
és százszor áldja őt magát,
a jóság ezüst-asszonyát!

Segítsetek neki testvérek, magyar testvérek és
áldottak lesztek ti is minden ivadékokban!

SZILVESZTER ÉJ

1929

*Kint hull a hó és mindent eltemet:
Vágyat, rügyet, mosolyt és könnyeket.
A nagyvilág fehér, álmatlan álom,
De túl az életen s halálon,
Csókon, dalon és minden földiségen
Örök mozgással, mindörökké ébren
Egy pillanatra sem megállva:
Jár az idő...*

*Lép az idő. A végtelenbe lép a lába.
Kérlelhetetlen ősi zsarnok,
Amelyet Isten indított el,
Mikor az istengondolat
A teremtésről megfogamzott.
És lőn a föld, az óriás remekmű,
Pihegni kezdett porában az ember,
Elindultak a bolygók, csillagok,
Ragyogó fényű holdak és napok,
Kimért parancssal, diktált lendülettel.
S e végtelen és szédítő világban
Mindennek sorsa megszabott,*

A Tiszavirág csak percet él
S milliárd évet tán a csillagok,
De mégis — minden, minden a világon
Végesen jár a kiszabott pályákon;
Születik, él, befutja életét,
Míg megszólal az ős törvény: „Elég!
E másodpercig volt kiszabva léted;
A mérhetetlen istengondolat,
Mely szült s előre megszámlálta lépted,
Idáig mérte sorsodat...”

S a fűszál és az óriási bolygó
Egyformán szolgál e kemény parancsnak,
De hát ki az, ki ezt az ősi törvényt
Kiméri, őrzi fűnek és a napnak?
Ki az, kit — bár a földön véges minden —
Ily hatalommal teremtet az Isten,
Hogy percre mérjen minden életet?
Miféle úr és milyen hatalom,
Amely az ősi kezdettől vagy on
És végtelen a véges föld felett?
Nem úr s nem önmagától hatalom.
Csak szolgál az, de szolgálak közt a fő,
A Teremtőnek örök fullajtárja,
A végtelenbe ballagó: idő.

Idő... Most tán csak pergő kis homokszem,
Egy lélegzés, egy pillarezdülés...
De százezer és millió homokszem,
Tengernyi sok... megmérhetetlen!

*Ki éri fel ésszel a végtelent,
Ki tudja, milyen rettentőt jelent
Millió év?*

*Szédül a gondolat,
Hiába adott szárnyakat
egykor néki a bölcs Teremtő:
erőtlenül, pihegve hull le,
ha az idő nyomába lépve
együtt akarna szállni véle . .*

*Csak néhány perc még . . . s mást írunk . . .
Más számot . . . és más esztendőt,
Az idő lép . . . S mi visszanezünk,
Úgyis hasztalan kutatnánk
— előre nézve — a jövőndőt . . .
Még visszanezünk . . . múlik az év,
Csupán egy év . . . s mégis beh sok.
Beh sok élet volt, sok halál . . .
Könnyek . . . virágok . . . mosolyok . . .
És szenvedések . . . keserőségek . . .
Fészekrakások . . . temetések,
Csókok, dalok, tragédiák,
Diadalok és vereségek
S megenyhülések s bús csaták . . .
Ki tudja, merre húz a mérleg,
Kezében a haldokló évnek:
Ezerkilencszázhuszonhétnek?*

*Mi mindent kéne elsíratni,
Amit elvittek percei?*

A holtakat? Megállt szíveket?
S a régi, kedves hangokat,
Melyeket immár csengeni
Nem hallunk soha, soha többé?
Vagy sirassunk el perceket,
Melyekben tán Fausttal susogtuk:
„Ne menj, maradj, maradj itt mindörökké”?
Jaj, mit sirassunk tűnő sodrában
Ezerkilencszázhuszonhétnek,
Hisz annyi mindent eltemettünk,
De sokban szegényebbek lettünk...
Teremtöm, hány hajótörésnek
Roncsát láttuk s nem segíthettünk...

Nincs annyi könny, hogy mindre jutna...
Minden fejfára s pillanatra...
Kevés a könny, hogy elsirassuk,
Ó, hagyjuk hát... a könnyet hagyjuk!

Mégis: van-é, ki könnyű szóval
És könnyű szívvel emígy szólal:
„Eredj ó-év, eredj békével,
Hisz mit sem hoztál, mit sem adtál —
én nem sajnállak s vígan kiáltom:
Örülök, hogy ím elmúlottál?”

Van-én, ki szólhat így az évhez?
Dehogyan van! — Aki szívvel érez
s lélekkel jár a földi pályán,
Az tudja, hogy — ha bár egy percre —

de mégis gyakran jó szivárvány
az orkánra s a pusztulásra?

Ki merne így kiáltani:

„Egy perc se volt a múlt évben,
amely csupán egy szikra békét,
az élet csöppnyi édességét
is megadta volna nékem”?

Nincs, nincs. — S ha több is volt az átok,
az érző ember így kiálthat:

„Ó-év, én sokat megbocsátok,
sok súlyos órát, sok keresztet,
mert amit ez a világ vesztett,
azt visszanyerte a világ:
hiszen ahány sírgödröt ástak,
annyi új bimbófakadásnak
dalolják halk bölcsődalát...”

Nincs, nincs jogod bús földi ember,
hogy átkozódva, gyűlölettel
búcsúzz kilencszázhuszonhéttől!

Hajód törött? Üres a magtár?

Házad leégett? Magad maradtál?

Még akkor is: az égre nézz föl

s roskadjon térdelésbe térded

és mondjad hittel: „Isten, Nagyúr,

ha árvamódon s koldusul,

de mégis köszönöm, hogy élek!”

Mert örök törvény, hogy amíg élek,

addig lélegzem és remélek,

mindig remélek...

Csak egy perc még... az Idő lépked

s íme az ősi, örök mérleg:
a bánat s gond bármily nehéz
s a boldogság bármily kevés,
jobbra billen mindig a mérleg,
mert lebillenti egy kis paránya
az Istenadta reménységnek ...

Eredj Ó-év ... Időd lejár
s nem kísér átok utadon.
Bár sok reményünk összezúztad
s adtál sebeket gazdagon;
e végső perced vád ne bántsa!
Bevonulván históriába,
felírnak rólad jót meg rosszat
s felírják, hogy a magyaroknak
— bár hoztál sok vigasztalást —
a könnyét mégsem apasztottad.
Az óra kong ... veri az éjjélt,
Kimérten és könyörtelen
s ha elverte a tizenkettőt,
oszoljon el a gyötrelem,
a töprengés a lelkek mélyén.
S az esztendők határmesgyéjén,
ahol az újév múltba roskad:
köszöntsük hittel s jóreménnyel
ezerkilencszázhuszonnyolcat!

Köszöntlek újév, mosolygó vendég!
Mit rejt a bugyrod, mit hozol?
Van-e számunkra jószerencséd?

Boldogabb lesz a hangyaboly,
az ezeréves régi nép,
melyet annyszor megkínóztak
s amelyre gyilkos századok
oly sok vihart, gyötrelmet hoztak?

Köszöntöm most az ősi módon,
miként apáink cselekedték,
egy áhítatos főhajtással
az Űristent s az ő kegyelmét!

Köszöntöm most egy gondolattal
az én szegény, magyar hazámat,
forduljon sorsa boldogabbra
s ne érje több átok s gyalázat!
Köszöntöm most e telt pohárral
a vezért, ott a budai várban.
Vezesse népét bölcsességgel,
hittel és rendületlen bátran!
Köszöntöm a magyar apákat,
a napi kenyér hőseit,
töltsön meg színig minden magtárt
kezük s az istenáldás itt!

Köszöntöm az édesanyákat,
áldás kísérje léptüket,
hisz ők a napfény, holdsugár,
a mindig éber szeretet!

Köszöntöm im az ősi szerrel
a pártás magyar lányokat!
Ha szívet visznek s tiszta lelket:
nyomukban szépség s dal fakad!

*Most meg köszöntöm telt kupával
a fiúkat, legényeket,
nagyhitű, harcos ivadékok,
virtusban égő szíveket.*

*S köszöntöm im végső soron
az ős magyar szerszámokat,
a hű ekét, a búzasarlót
s a kardokat, a kardokat!*

to
szí
bil
az
ezt
an
mo

os
me
mi
mi
sá
ta
cs
ne
su
és

ta
ri
üz

1931

Az óra jár, mert nincs szünetje. És pergeti a tovaszálló időt. Parányit lép a mutatója s mégis, e szinte láthatatlan mozgás is néhány perc múlva rábillenti a határköre — 1931 határkövére. — Állunk az idők országútján s nekem búcsúztatnom kellene ezt a muló esztendő. Nem a magam ajkával: mindannyiunk ajkával, akik Isten jóságából magyarnak mondhatjuk magunkat.

Talán vannak akik bajtól, kintől s a nyomor ostorcsapása alatt így sóhajtanak most fel: miért mondja ez a szerteszálló hang, hogy Isten jósága a mi magyar voltunk? Miért olyan égi adomány, ez a mi kálváriás magyarságunk? Micsoda szépséget, jóságot ad nekünk, hogy mi magyarok vagyunk, mikor talán egyetlen népnek sem hozott annyi keserű órát csak ez a most muló esztendő is, mint nekünk? Hát nem volna-e jobb másutt, boldogabb tájakon, nap-sugarasabb világrészeken élnünk, bővebb kenyéren és kisebb gondon?

Azoknak, akik így sóhajtanak és azoknak, akik talán holnap gyötrődtek volna a kétségbeesés e riasztó kérdőjele előtt, azoknak küldöm ezt az éjféli üzenetet.

Van egy megiratlan, kimondatlan, soha dalba, soha versbe nem foglalt evangélium: a megostorozottak evangéliuma. Az az evangélium, amely nem kívülről szól hozzánk, hanem amely a csapás alatt megrozkadó lélekben kezd zengeni; az, amely soha máskor és sehol másutt, csak a szenvedések óráján muzsikál ki az emberek és népek szívéből. — Nem minden ember hallja meg, csak a szenvedő. Nem minden népből csendül fel csak a próbárvetett nemzetekből, mert a legnagyobb vigasztalásnak szánta az örökkévaló Hatalom, azok számára, akiket meg akar mérni a világtörténelem mérlegén s akik erős lélekkel néznek fel a porból.

Tudjátok-e mit zümmög, mit énekel, mit harsog ez a csodálatos evangélium? Azt zümmögi: hogy egyszer mégis végeszakad a szorongatásoknak. Azt éneкли: hogy az éj után a virradat órája jön! Azt harsonázza: kelj fel te boldog és erős lélek, aki megharcoltál a kinnal és gonddal, kelj fel, emeld magasra töviskoronás fejed s indulj el a virradat, a fény, a nap, a győzelem, az élet felé, mert valahol már elindult a te új sorsod napja, amely jutalma léssen megostoroztatásodnak!

A mi őseink, áldott elődeink mindig meghallották szenvedéseikben ezt az istenadta evangéliumot. És ez a vigasztaló zsolozsma adott nekik erőt, hogy továbbléptek történelmi útjukon. S vajjon hát mennyivel nehezebb ez a mi megpróbáltatásunk az ő embertelen kínjaiknál? S ők mégsem sóhajtottak sem Muhi-pusztá, sem Mohács után más zászlók és napsugarasabb világrészek után. Vállalták a magyar

sorsot emberül, mert muzsikált bennük a megostorozottak csodálatos evangéliuma.

Hát miért roskadjunk össze hitehagyottan mi? — Igaz: felnégyelték; igaz: tengernyi a bajunk; igaz: sokszor úgy érezzük, hogy fogytán van utolsó erőnk is. De ne felejtjük: akikre már soká süttött a nap, azok boldogtalanabbak nálunk, mert örök törvény, hogy napszállta után mindig éj következik; míg azok, akik átbolyongták a szenvedések éjszakáját s hittel figyelték a lelkükből kizengő vigasztaló dalt, azok a virradat elé mennek!

Mi magyarok — akárhogya is nézzük a világ sorsát — az éjszakából jövünk, tehát a virradat felé megyünk. Ne hallgassuk hát a kétségbeesés porbarántó sírlalmait, rázzuk le magunkról a kishitőség belénkakaszkodó horgait s a ma gondjain, bajain és nyomorán túl nézzünk az újonnan születő nap elé, mely az élet törvényének bizonyosságával ott van már az utolsó felleg mögött, hogy ránsugározza áldott derűjét.

Lesznek még, bizonyosan lesznek még nehéz órák, amíg egészen elmulik ez a mi éjszakánk. S mert a férfi nagyobb gondot emel s könnyebben törik, roppan, mint a hajlósabbá, szívósabbá teremtett asszonyi lélek; hozzátok szólok, magyar asszonyok. A ti fületek fogékonyabb a dalra. Ti előbb meghalljátok a szenvedésből sarjadó vigasztalást, jobban halljátok a megostorozottak evangéliumát, mert örökségképpen kaptátok a keresztfá alatt álló Istenanyától a feltámadás hitét. Mikor a férfiak össze-

törtek: az asszonyok ottmaradtak és megvárták a megváltást.

Azért kiáltok most hozzátok. Ti végigkísértétek fiaitokat és férjeiteket a megpróbáltatás szörnyű évadján, a ti halhatatlan erőtök volt az ő támasztékjuk. Ne engedjétek, hogy a virradat küszöbén roskadjon össze közülük csak egy is! Legyetek mellettük a jóságotokkal, biztató mosolyotokkal, azzal a győzelmes és áldott Veronika-kendőtökkel, amely születéseitek percétől kezdve, láthatatlanul ott van mindannyiőtök kezében s ha földre nyomnák hitveseiteket és fiaitokat a gondok: mutassatok a pitymallat felé, arrafelé, ahonnét az Úristen már elindította, el kellett indítania a Napot!

Valahol már csengenek az újesztendő harangjai s minden földi szónál ékebben mondják el az újévi köszöntőt. — Halljátok-e biztató zengésükben a megostorozottak evangéliumát? A legvigasztalóbb szót? Hozzánk szólnak, belőlünk zengenek! Azt mondják: hajnal lesz még, lesz magyar hajnal; bátorság magyarok!

1933

Még néhány perc és más évszámot írunk.

Még néhány lélegzet s új év köszönt reánk.

Búcsú legyen a hátralévő idő, vagy köszöntője az újabb esztendőnek?

A búcsú szép, mert emberi. Minden földi lény közül csak az ember tud búcsúzni. Helytől, időtől, életkortól. S a búcsú mindig fáj. Ezért emberi s ezért szép. Mert minden szép, amihez köze van a léleknek.

S mégsem a múltó évtől való búcsúzást választom. Hiába lélek dolga a búcsú, hiába szép — bizonyosan a legmeddőbb minden lélekrezdülés között. És hiába-való is. Ami igazában a miénk volt valaha, attól úgysem szakadunk el soha. A könnyeink, örömeink, botlásaink és sikereink velünk jönnek. Azoknak az arca, akiket szerettünk, velünk jön. Visszük magunkban őseink hangját, a bölcsőnk ringatását, sírásainkat, dalainkat, mindent, mindent, ami tartalma és értelme csak volt az életünknek. Akkor hát mitől búcsú-zunk? A pusztá számtól? A négy számjegytől? Ezerkilencszázharmincháromtól? Meddő ugy-e, ha pontosan számbavesszük a búcsú értelmét.

Köszöntöm hát az új időt! Azt az időt, melyet

más évszám jelez, de mely csak része a végtelen folyam-
nak. Úgy jön felénk, mint megannyi titok. Minden
napja titok. Háromszázhatvanöt titok. A gyöngye lé-
lek megremeg előtte s lehajtott fővel várja perceit,
de az erős lélek, az igaz lélek derűsen néz elébe. Csak
az félhet tőle, akinek már semmi vágya nincs. Aki úgy
érzi, mindent elért a világon. A Krózus, aki vak-
szerencsén, vagy martalóc-sarcon szerezte kincseit, a
boldog, aki úgy szedte össze a fényt, hogy mások elől
fogta el a napot. Csak ezek félhetnek a jövődőtől.
Mert az övék a jelen világa. De a jövő — testvéreim,
— a jövő az mindig a szenvedőké, a megtiprottaké,
a szegényeké, minden ígéretével. Semmi sem végtelen
a földön. Kincs, hatalom, öröm egyszer végetér. De
éppen úgy végetér a sanyarúság, a megaláztatás, a
sírás és a bánat is. Szeretném, ha ez az igazság
megtöltené minden kenyértelen ember szívét a jóra-
fordulás hitével, minden beteg testvérünket a gyógyu-
lás reménységével s minden elhagyott és árva lelket
az irgalmasságba vetett bizalommal. Legyen számukra
ez az éjféli üzenet vigasztalás és erő. Emeljétek fel
az arcotokat, a jövődő a tiétek. A jövődő, amely
új, a jövődő, amely más, a jövődő, amely a meg-
tiprottaké!

És hát akkor mitől félhetne a népünk is? Mitől
félhetnénk mi, magyarok? Nagyobb sötétből, mint
amiben már voltunk? — Nincs nagyobb sötétség! Több
szenvedéstől, mint amit átláboltunk? — Nincs több
szenvedés annál! — Szörnyűbb mélységtől, mint ami-
ből már kikapaszzkodtunk? — Nincs annál szörnyűbb

mélység! — Az a háromszázhatvanöt titok a mi számunkra csak több világosság lehet, csak szenvedésünk enyhülése lehet, csak az élet ormai felé való győzelmes vonulás lehet! — Megedzöttünk a história iszonyatos kohójában, élvemaradtunk kenyérhéjon is, letöröltük a könnyeinket minden csapás után, továbbléptünk tüskén, kárhozon át s lélegzünk, élünk, megyünk; hát mi rettenthetne még bennünket! Ne felejtsetek el, sohase felejtsetek el, hogy velünk van az Isten. Bizonyosság kell rá? Hiszen ha nem volna velünk, elvesztünk volna százszor is. Vagy azt hiszitek, van még nép a világon, amely annyi gyötrelmet kibírt volna, mint mi? Kisebb csapásban pusztult el Karthago, mint amilyen csapások bennünket értek. Kisebb csapás volt, mely alatt elhullott a césárook világbirodalma. De elhullottak, mert nem volt velük az Isten! Mi pedig élünk az égszakadás után is. Hát akkor van-e ember, aki oly vak volna, hogy ne látná fölöttünk az Őristen csodálatos pajzsát? — Velünk van az Isten, testvéreim, velünk van, egész bizonyossággal velünk van. És akkor az is bizonyos, hogy a kenyér felé megyünk, a hajnal felé megyünk, az élet felé megyünk.

Köszöntsük egy főhajtással az Őristent és az ő kegyelmét!

És köszöntöm tisztességgel az édesapákat. A bátorságukat, mely méltó őseink történelemhordó és történelemalkotó bátorságához.

Köszöntöm, alázatosan köszöntöm az édesanyákat, akiknek szívéen húzódik át a magyar halhatatlanság örök életfonala: minden magyar nemzedék élete, Nimród fiaitól a világ végezetéig.

Köszöntöm virágos szóval a hugainkat és leányainkat. A táncosléptű tavaszt köszöntöm bennük.

És köszöntöm a fiúkat, magyar legényeket! A virtust köszöntöm bennük. Az új harcot, az új munkát, a diadalmas ígéretet!

És köszöntöm a búzatáblát. A hó alatt pihegő vetést. A síkokat s a hegyeket, melyeknek messzi ormain legelőször kél fel a nap. Köszöntöm a vizeinket és erdeinket. S köszöntöm a szerszámainkat: a munka kalapácsát, az áldott ekét, a magvető-ember kötényét és köszöntöm ősi magyar szokás szerint a kardokat. Áldás legyen rajtuk!

Köszöntelek benneteket mind, akik hisztek, akik érzitek, hogy a hétköznapi szürkeségében is történelmet visztek a vállaitokon új, boldogabb idők felé: köszöntöm mindannyiótok reménykedő szívével Magyarországot!

1935

Csak néhány percre nézzünk önmagunkba. S aztán zuhogjon az élet tovább.

Nem számonkérés, nem számadás ez az éjféli szó. De tudnunk kell, a múlt év végső perceiben, tudnunk kell, mik voltunk, mik vagyunk? Emberek vagyunk-e, olyanok, akik méltóak erre a névre? És magyarok vagyunk-e, olyanok, akik megérdemlik azt a töviskoronás, de százszor áldott méltóságot, hogy magyaroknak születtek?

Emberek vagyunk-e testvéreim? Volt-e szívünk magunkhoz és volt-e szívünk másokhoz? Volt-e szívünk ahhoz, hogy legyűrjük az önzésünket, a hiúságunkat, a türelmetlenségünket, a vállvonogatásunkat, az irigységünket, részvétlenségünket? Megsímogattuk-e az édesanyánk kezét, vagy apánk redőző homlokát? S ha földi ruhában nem járnak már közöttünk, hívtuk-e őket, szólítottuk-e őket az emlékezés néma szeretetével? Néztünk-e mosollyal a megértés fényes mosolygásával a gyerekeink szemébe? És volt-e mindig meleg szavunk, életünk és küzdelmeink hűséges fegyvertársához, az asszonyunkhoz? Aki a szívét tartja élénk csodálatos, láthatatlan pajzsképpen? És ti asszonyok elmondhatjátok-e, hogy ott állottatok

az uratok mellett, minden percben? Gondjában, bajában, csüggedéseiben és gyötrődéseiben?

Emberek, tudtatok-e mindig emberek lenni?

Boldogok, akik azt mondhatják erre a kérdésre 1935 utolsó perceiben, hogy: igen, ember voltam, egész ember vagyok, Isten szándéka szerint való ember!

És boldogok, akik azt tudják mondani élő hittel és szikrázó akarattal: én félelmer voltam csak, de mától fogva ember akarok lenni!

És magyarok vagyunk-e, testvéreim? Nem csak nyelv és köntös szerint való magyarok, hanem lélekből való magyarok! Éreztük-e tisztító lángnak a szenvedéseinket? Ott volt-e minden gondolatunk és cselekvésünk mögött, hogy nekünk százszor különbeknek kell lennünk őseinknél? Mert mi vagyunk az a nemzedék, amelynek meg kell tennie történelmünk legnagyobb csodáját: az élvemaradás csodáját? Tudtunk-e a munkánkkal, hitünkkel cölöpverők lenni, hogy hídát verjünk a mocsáron át, volt-e erőnk, hogy elfelejtsünk gáncsot, szitkot, mellőzést, bántást, amely gyengébblelkű, fáradtabb magyar testvéreink részéről ért bennünket? Meg tudtuk-e bocsátani nekik, mindezeket, azért mert magyarok?

Nem számonkérés és nem számadás az az éjféli szó. De tudnunk kell, kik vagyunk! És tudnunk kell, hogy van-e bennünk akarat s mindent letipró elszántság, hogy olyanok legyünk, amilyenekké lennünk kell, ma meg akarjuk építeni azt a história hídát a jövőndőbe. — Mert ehhez, testvéreim, nem elég a szó és nem elég a jószándék. És nem elég a

nemzet élén haladók erőfeszítése. Ehhez az egész nemzet ereje és lendülete kell. Való, igaz, hogy félig csoda volt az is, amit eddig tettünk tizenöt keserves esztendő alatt. Felemeltük a sírbolt fedelét. Elindultunk a népek temetőjéből. S ha botolva s roskadozva is, de megyünk, magyarok, megyünk a kelő nap felé. De lehet-e, testvérek, lehet-e, Istennek választott népe az, amelynek még mindig vannak éhezői és koldusai? Tévelygői és gyámoltalanjai? Megláttuk-e, megszántuk-e a falvak és külvárosok rongyosait mindannyian? Megláttuk-e rajtuk, rongyban is, nyomorban is, könnyben is a magyar testvér drága arcvonásait? És megfeszítettük-e minden erőnket, hogy valamennyiőjük számára jusson segítség? Nem kegyelemkenyérre gondolok testvéreim. A barázda kenyérére, a munka kenyérére, az élet kenyérére.

És lehet-e Istennek választott népe az, amelynek fiai között tudásban gazdag, lélekben tiszta ifjai között még mindig járnak tétlenségre kárhozottatott fiúk? Akiknek agyában gigantikus épületek, hidak, vasútak, gépek, életmentő gyógyítások, Boldog-Magyarország ezernyi új életlehetősége s eljövendő korok tudása, ismeretei szunnyadnak? Akiknek vérében magyar fajtánk megszámlálhatatlan nemzedékeinek életsejtjei keringenek? Megláttátok-e őket mind? És megláttátok-e a menyasszonyaikat, ezeket az élet után epekedő magyar bimbókat, akiket sápadttá tesz a reménytelenség, mert még mindig késik az a kis tűzhely, amelynek melegén kivirágozhatnak örök asszonyi szépségre? Megláttátok-e valamennyien ezeket? S ha megláttátok, megfeszítet-

tétek-e, minden erőfőket, hogy ezeknek az ifjaknak kezébe adjátok a munka diadalmas fegyvereit, a családi tőzhely tőgláit, még a magatok áldozata és lemondása árán is?

Boldogok, ezerszer boldogok, akik ezekre a kérdésekre azt felelhetik: igen, én segítettem az életnek e drága keresőin, mert magyar vagyok.

Testvéreim, boldog az, aki csak egyetlen követ is lecsákányozott abból a falból, amely elválasztja a magyart a magyartól. Boldog az, aki egyetlen falusi éhezőt hozzásegített a barázdához. Boldog az, aki nagyobb kenyérfalatot adott valakinek. Boldog az, aki egyetlen tanult magyar ifjúnak is íróasztalt adott és százszor boldog az, aki tőzhelyet épített egy-egy termő magyar családnak.

Hát nem akartok-e valamennyien boldogok lenni? Hiszen nekünk még tovább kell vernünk a nagy hídat, nekünk el kell jutnunk további falakig. Nekünk szét kell csákányoznunk azokat is, mert csak akkor érkezünk el Boldogország tiszta verőfényébe. Akarjatok odaérni és — odaérünk.

Testvéreim! Száz évvel ezelőtt egy győtrődő magyar költő azt kérdezte: mi a magyar most? És kétségbeesett jajdulással adta meg rá a választ: Rút szibarita váz!

S 1936 küszőbén, mikor tizenegyedszer hangzott el a magyar rádió az én igénytelen éjjeli szavam s azt kérdeztem: mi a magyar most? — a ti hitetekkel kiáltom rá a választ: a testvéri szeretet népe, az áldozathozatal népe, az akarat népe, a föltámadás népe!

1939

Tizenötödször hangzik el ez az éjjeli kiáltás, az esztendőváltozás éjszakáján. Volt úgy, hogy szinte a dantei Inferno reménytelenségéből szólott a kétségbeesettekhez s próbálta meglendíteni e mélységbe-taszított nép csüggedő életakarát. Máskor, a magyar sors hajótöröttjei felé lengette meg a reménység örök lobogóját. Volt úgy, hogy azokhoz szólott, akik azt érezték: mindent elvesztettek egy-egy koporsóban, vagy a megsemmisült kenyérben. Volt úgy, hogy ez az éjjeli kiáltó maga is koporsó mellől, roskadozva jött ide ebben az esztendőfordító órában és a holnap győzelméről kellett beszélnie! Arról, hogy nincsen olyan sujtottja, betege, hajótöröttje a világnak, aki-nek jogában volna feladni a reményt, mert nem tud-hatja, nem indult-e el már feléje a mentőkar, a gyó-gyító orvosság, a kenyér vagy a vigasztalás. Mert minden megújulhat, testvérek, minden megváltozhat, mindent jórafordíthat a holnap, csak egyet nem: azt a halált, amelyet a kétségbeesés maga mond ki az életre.

Testvérek, akik tizennégyszer hallottátok ezt az éjjeli szót, ti tanui lehettek e kiáltások igazságának.

Bizonyíthatjátok, hogy nem pusztá vigasztalás, hanem igazság ez a tétel: amíg lélegzem, addig remélek; amíg remélek, addig élek; amíg élek, addig küzdeni fogok — s amíg küzdeni tudok, addig enyém lehet a győzelem!

Ember vagy s összeroskadtál? — Állj fel, indulj tovább, ha képtelenségnek látszik is és meglásd: erősebb leszel holnap!

Nemzet vagy s halálraítéltek? — Kelj fel, menj birokra a lehetetlenséggel s ha hited elér Isten trónusáig: legyőzöd a lehetetlenséget!

Testvérek, ha van nemzet e földön, amely megbizonyíthatja, hogy ezek az igék: igazságok s amely elmondhatja, hogy a lehetetlenséget győzte le és tiporta a lábai alá, hát ez a mi népünk! Kitaszítottak voltunk és összezúzottak. Kifosztottak és csupaszok. Halálraítéltek és fegyvertelenek. Nem volt egyebünk, csak az igazság. De mert hittünk benne és hittünk önmagunkban: fel kellett állanunk. Testvérek! Le lehet győzni a bilincset, az erőszakot, a gyűlöletet, le lehet győzni a lehetetlent is, csak egyet nem: az igazságot! — Azokban a tíz-, tizenötév-előtti, irgalmatlan esztendőkből, néha talán magunk is megrendültünk s pusztá szólamnak tűntek mindezek. De 1938 ősze és 1939 tavasza óta van-e ember a Kárpátok ölében, aki ne látná: milyen hatalmas dolgokat cselekszik velünk az egykor megláncolt igazság?

Van-e ember, aki ne látná, hogy Szent István népeivel tervei vannak még a Teremtőnek? — Hús évvel ezelőtt, Jób szemetjére vetettek bennünket. S ma? — Irigyl minket minden egykori hatalmas-

ság! Azt mondják: mi vagyunk a nyugalom országa. Mi vagyunk a békeesség szigete. Mi vagyunk a jövő népe s leszünk az új, emberibb világ első pillére. Pedig semmink sem volt, testvérek, csak: az igazság.

Néhány ingalengés még és ránkköszönt: 1940! Hány nemzet és hány nép szemléli borzongva s riadtan ez a számot? — Mi, testvérek, bátran fordítjuk feléje az arcunk. Átjöttünk a poklon, kikapaszkodtunk a mélységből és megyünk a Nap felé. Mi törhet még reánk, aminél szörnyűbbet ne láttunk volna? Mi állhatná utunkat, akik keresztülgázoltunk a lehetetlenségen? — Se seb, se harc, se tűz, se jaj nem rettenthet többé, mert megszenvedtünk mindent és próbát állottunk új ezerévre. A győzelem hitével és a bennünk élő igazság bizonyosságával kiálthatjuk hát afelé, az Észak havában-fagyában küzdő testvérnép felé: Ne csüggedj, harcolj, lehet győzni a lehetetlenséggel szemben is! A nagyobb hit és nagyobb áldozat: legyűri az ágyúkat és harcikocsikat is, mert az igazság legyőzhetetlen! — Köszöntünk innét, a Kárpátok öléből! Köszöntünk a harcosok kiáltásával s imádkozó és győzelmes harangszóval!

Azoknak a harangoknak szavával, amelyek a mi seregteremtő hősünk bölcsője felett zengettek egykoron s melyeknek zúgása fülébe csengett a tengerek viharaiban, csatáiban és a tiszamenti seregindításkor! Köszöntünk ezekkel a legendás harangokkal, a kenderesi tornyok szavával! Testvérek, ott Északon s testvérek, itt az Árpádok földjén, áldjon meg bennünket az igazság erős Istene — győzelmes újesztendővel!

1941

A perc suhan és — elszorul a szív.

Milyen nehéz idén, ez az éjféli köszöntő! Nem a jövőendő ismeretlensége riaszt, hanem a könny fája, amelyből annyi hullott ezerkilencszáznegyvenegyben s amelynek utolsó cseppjei még itt nehezednek, a szemünk pilláján. — Hideg télutón, majd meg virágos tavaszon, eltemettünk két férfit, akik előttünk jártak a hitükkel és erejükkel. Azután elvesztettünk ifjú katonákat, győzelmes harcok áldott, új hőseit. És sötét borúval köszöntött ránk a december, mert összeroskadt az is, aki megalázottságunk éveiben — igazságunk harsonájaként — megszólaltatta ezt a világba kiáltó szerszámot, amelyen most én is szólhatok hozzátok, testvérek. Néha azt hisszük, csak a legjobbakat szólítja el tőlünk a Teremtő s olyankor szeretnénk feljajdulni: Miért őket, Uram? Miért éppen őket, akik a legjobb magyarjaid voltak?

Nem, nem szabad e lázongással megbántanunk a mindentudó Istent! Inkább lássunk az Ő világosságával! — S akkor megértjük, hogy a magyar munka hősei, a magyar csaták hősei, a magyar önfeláldozás hősei: Isten parancsára váltak hőökké. És egyikük sem szánta földi életét. Érettünk harcoltak

s égtek el a munka és helytállás szakadatlan tüzeiben, értünk buktak arcra a Délvidék ujjongó mezőin, kárpáti erdőkön és Ukrajna sáros tarlóin. Elmulásuk nem a kétségbeesés összeroskadása volt, hanem a győzelmes lelkek dicsőséges felszárnyalása. — Nem látjátok hát áldozatukban a hatalmas tanítást és a magyar jövőendő erős ígérését? Hiszen harsonáknál hangosabban szólnak hozzánk! Azt kiáltják: — „Miért sírattok minket, boldogokat, akiknek megadatott, hogy utolsó lélekzetünkig tiértetek harcolhattunk? Mi boldogok vagyunk, hogy áldozatunkkal megtaníthattunk benneteket a legfénylőbb igazságra. Arra az igazságra, hogy az életet nem nekünk s nem magunkért adja az Isten, hanem tiértetek, Szent István népeiért és a ti szolgálatotokra eljövendő magyar bölcsők! Hát miért sírattok? Sajnáljátok tőlünk azt a dicsőséges sorsot, hogy világító betűi és tanító ígéi lehettünk a Jóisten roppant írásának? Kellenek ezek a betűk, mert meg kell tanulnotok, hogy csak az a nemzet él, amelynek fiai nem önmagukért élnek, hanem tiértetek, akiket jobban szeretünk önmagunknál s akikért feláldoztuk magunkat!“

Ez az ő áldott tanításuk, testvérek.

De ígérlet is az ő áldozatuk. A biztos és győzelmes jövőendő ígérete. Mert áldozatos lelkeket és mosolygó ifjú hősöket csak olyan nemzetnek ad a Teremtő, amelyekkel szépséges tervei vannak. Sülyedő népeknek nincsenek hősei! S mert ezen a földön újra és újra felragyog egy-egy tündöklő hős: kell-e nagyobb bizonyosság, kell-e erősebb ígérlet, hogy

velünk van Isten szándéka és hatalmas karja? Ebben a most dúló orkánban világhatalmak roskadnak össze, más arca lesz a vérreláztatott földnek, de egyet tudunk: bármilyen ítéletidő zúg is el fölöttünk, a mi igazságunk, a mi győzelmünk napja, diadalmas fénnyel kél föl a harcok éjszakája után!

S ti sajtószívű édesanyák, édesapák, hitvesek és apró-magyarok, akik elvesztettetek valakit, hogy hőst nyerjétek benne, emeljétek fel arcotokat! Meg akarjuk símogatni a leggyengédebb emberi hálával. Meg akarjuk köszönni néktek, hogy hősokeket adtatok Magyarországnak. Meg akarjuk köszönni nektek és nekik, hogy átvezettek bennünket a sötétség évtizedein, hogy sorra széttéphetjük bilincseinket és megköszönjük a Bácskát, Baranyát, a Muravidéket, a felszabadult Kárpátokat és a holnap ködéből kibontakozó, szépséges győzelmünket!

Szabadka újévi harangjaival pedig köszöntöm a nagy-hittel tűrőket, köszöntöm a fegyver erős fiait, Magyarország katonáit és köszöntöm a diadalmas magyar — kardot!

1941

(IZENET AZ AMERIKAI MAGYARSÁGNAK)

Ezerkilencszáznegyvenegy utolsó perceiben a szeretet szavával köszöntünk benneteket, tengerentúli testvéreink!

Elválaszthatnak bennünket egymástól az Óceán végtelen vizei, elválaszthatnak a háború félelmetes fegyverei, de a szíveink dobbanásának nem vethet gátat semmi, amikor reátok gondolva, elküldjük hozzátok a testvér és az ősi föld símogató üzenetét.

Lehet, hogy ebben a tomboló világorkánban a rágalmak mocskát szórják ránk az ellenségeink megint. De ti tudjátok, nektek tudnotok kell, magyarok, hogy a Kárpát-medence népeinek szíve tiszta, hogy ebben a szívben nincsenek gyűlölködő indulatok s hogy a mi erőfeszítésünk és harcunk: a tűzhelyét védelmező, gyermekét oltalmazó édesanya küzdelme és az igazság tiszta harca. Ti jól tudjátok, hogy minket halálraítéltek ezerkilencszáztizennyolcban. Jól tudjátok, hogy ránkhengettek a sírbolt szikláját, olyan ártatlanul, amilyen ártatlanul a nagypénteki Áldozatra gördítették a sziklasír zárókövét. De mi nem akartunk meghalni, testvérek! Az igazságot el lehet

némítani, az igazságot meg lehet bilincselni, az igazságot börtönre lehet vetni, de megölni nem lehet, mert az igazságot halhatatlannak teremtette a Jóisten! — Ti tudjátok legjobban, milyen mérhetetlen erőfeszítéssel emeltük föl azt a sírboltzáró követ, ti tudjátok legjobban, hogy vérző izmaink és a szívünk legjobb, gyakran szinte utolsó erejével tápáskodtunk fel gyöngeségünkől, hogy elindulva, helyet keressünk a Nap alatt! Ti tudjátok, hogy abban a kiáltásban, amelyet húsz évig üvöltöttünk a megostorozottak panaszával: nem a gyűlölet szava szólt, hanem a meggyalázott igazság és az élet jogos követelésének hangos szava. Ez a szó sohase bosszút kiáltott, sohase megtorlást követelt, a sebeinket — bármily méltatlanul kaptuk is őket — a bibliai Jóbnál is megbocsátóbb türelemmel viseltük: de az arculköpött és megfeszített igazságot nem hagyhattuk cserben. Nem lettünk volna emberek s nem lettünk volna magyarok, ha nem tiltakoztunk volna minden lélegzetünkkel a ráncszórt rágalmak s az ártatlanul kimondott halálos ítélet ellen!

Testvérek! Ebből a tomboló viharorkánból is ki kell hallanotok a mi kiáltásunkat! Ez ma se több, ma se más, mint amit ti írtatok rá arra az óceánon átszálló, világrészeket összekötő, magyar repülőgépre: Justice for Hungary.

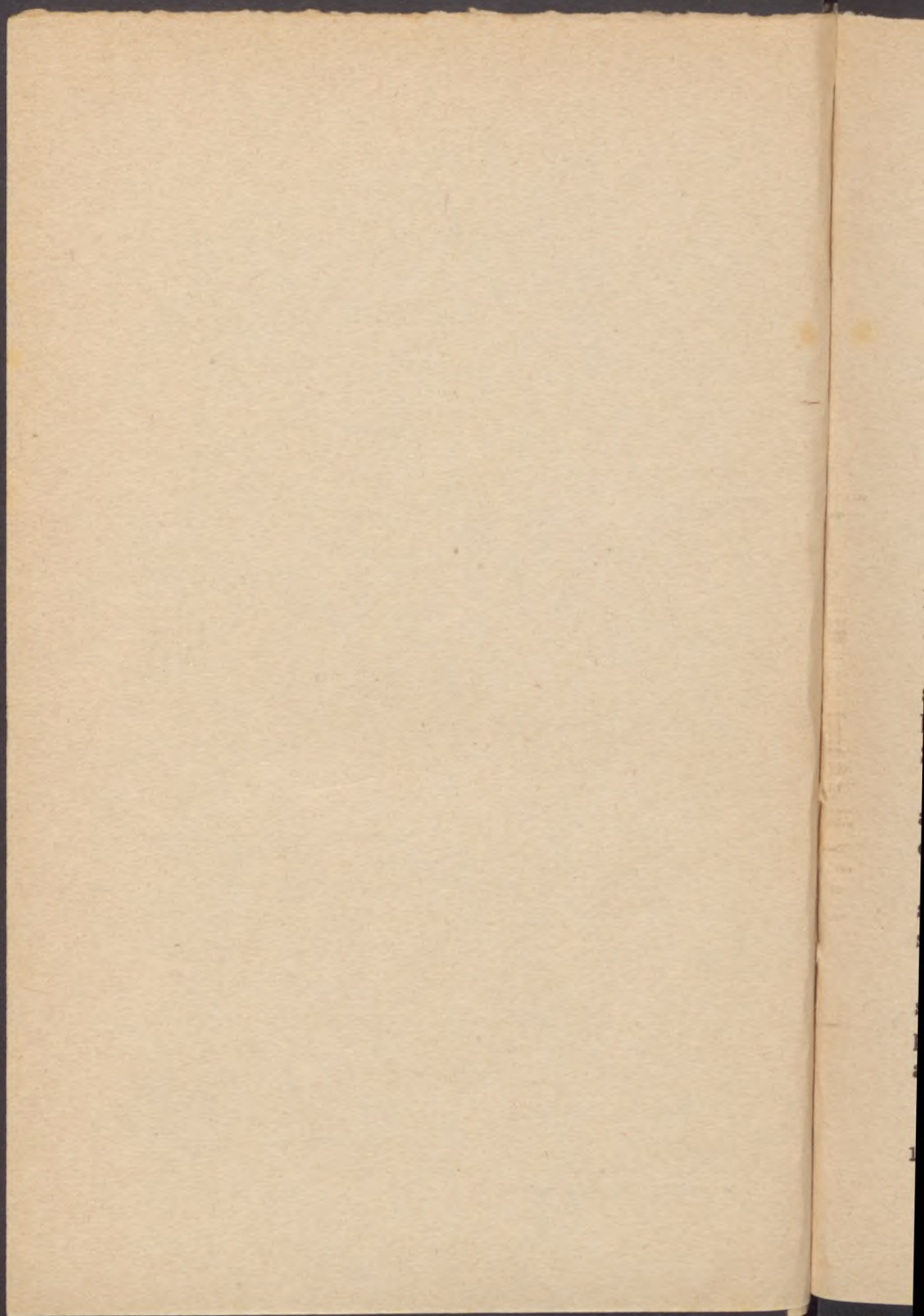
Erősítsen meg benneteket ott a mérhetetlen meszeségben ennek a kiáltásnak tiszta zengése. Legyetek imádkozói és harsonásai ennek az árva magyar kiáltásnak. Ne engedjétek, hogy régi gyűlölőink ismét körüljárjanak az Ujvilágban s rágalmakkal, ármánykodással ellenünk fordítsák a tisztaszándékú szíveket.

Van nyelvetek: szóljatok! Van kezetek: cselekedjete-
tek! Van magyar szívetek: hát harcoljatok érettünk
az emberség és igazság szelid fegyverével! Harcolja-
tok a szeretet tiszta igéivel!

Mi pedig megvédelmezzük, minden erőnkkel meg-
védelmezzük ezt a földet, nektek felejtethetlen ó-
hazátokat, nekünk az egyetlen földet, amelyen élni
tudunk, amelyben őseink és a ti áldott őseitek pihen-
nek, mert Isten parancsolta az apának, hogy birokra
keljen fiaiórt az erdők vadjaival is, Isten parancsolta
az anyának, hogy megmentse gyermekét a lángokból
is, Isten parancsolta a gyöngé madárnak, hogy szembe-
szálljon a sárkánnyal is az ő fészkeért és Isten paran-
csolta az embernek, hogy követelje s védelmezze meg
az igazságot.

Ez a mi éjféli üzenetünk hozzátok, testvérek.
S most, amikor elküldjük néktek a felszabadult Sza-
badka ujjongó harangjainak szavát, érezzétek meg
a zúgásukból és allelujás zengésükéből, hogy szeretünk
benneteket, testvérek és megáldunk benneteket régi
hazátok jóségával, hitével és reménységével! Boldo-
gabb újesztendőt, testvérek!

ÚJÉV

1938

Esztendőváltáskor számotvet a lélek.

Számot kell vetni, hogy lássa, mekkora erővel indulhat neki az újesztendő útjának. Számot kell vetnie, hogy lássa, miképpen kell gazdálkodnia munkájával, verítékével, terveivel és vágyaival.

Valamikor — még a nagyháború előtt — az a hírünk volt nekünk magyaroknak, hogy mi vagyunk a délibábok népe.

Azóta elzúgott fölöttünk egész sor, görnyesztő-súlyú esztendő. Keményre, szívósra, acélosra vert bennünket a történelmi évek roppant kalapácsa. S már régen nem vagyunk a délibábok népe.

Szenvedtünk, vergődtünk, keményebb harcot állottunk minden más nemzetnél. Ezért nézzük ma erősebb lélekkel a jövőt.

Egy árnyalattal világosabb is a képe. A bátor-szeműek előtt dereng már az út is, amely ember-ségesebb világba vezet.

Harc, siker, verejték, termés, kudarc, reménység, sírdomb és bölcső: ez volt az írás az elmúlt év pergő lapjain. Látszatra semmit sem változott, csak az élők öregedtek.

S ha a keserű lélek nézi ezt a számvetést, azt

mondhatná: jó hogy elmentél elmúlt esztendő. Csak vittél, fosztottál, raboltál, nem kívánom emlékezetedet.

De én azt mondom ennek a keserű léleknek: megállj, hitetlen!

Mit vártál? Merő boldogság nincsen a világon. Életünk útja sohasem volt sétatér. Az élet mindig: harc, a kenyér mindig: verítékből nőtt, a reménység: gyakorta fúlt kudarcba s amíg koporsókat teremnek a fák, bölcsőket is adnak az erdők!

Mit vesztettél, szomorú testvérem? Csátát, harcot? — Igen. — De ne felejtse el, hogy nincsen végképpen elvesztett csata, ha nem nyugszunk bele a vereségbe. Minden harcot újra lehet kezdeni. Állj fel, te lesújtott, vedd kezébe küzdő szerszámodat s meglásd: tiéd lesz a győzelem!

Mit vesztettél? Veritéket? — Igen. — De a munka e szentséges gyöngyei százszor is megindulnak a homlokunkról, mert elfogyhatatlanok s megáldják erőfeszítéseidet!

Mit vesztettél? A reménységet? — Testvér, a reménység halhatatlan. A reménység a lélek napja s mindig kisült, ha magad nem borítod fejedre a kétségbeesés szemfedőjét!

Mit vesztettél? Szülőt? Gyermeket? Hitvest? Rokont? Barátot? — Testvérem, én is állottam koporsók mellett, de akit szeretünk, az nem hagy el minket. Elnémult szívének dobbanása tovább ver a mi szívünkben. Hibái, fogyatkozásai elmúltak, reánk csak azt hagyta, ami salaktalan volt benne,

A jóságot, a tiszta emberséget. Nem vesztettél hát: csak az ő kínjait, bajait, könnyeit. De gazdagabb lettél az ő jóságával és szeretetével, amely el nem mulik, hanem veled marad: bátorságnak, vigasztaló erőnek. Mit vesztettél hát?

Állj talpra, nézz körül és lássad, hogy érdemes élni!

Ha ma kisebb a kenyered, mert vetésed elverte a jég, holnap bő termést ad a kalászkod. Ha ma megcibálta fészkedet a vihar, légy bátor, holnap újra rakhatod, százszor melegebbre. Ha elcsüggedt a munkaszerszámaért hasztalan nyúló kezéd, légy erős, holnapra mégis eléred, megmarkolhatod s megszerzed vele a kenyeredet. S ha ma elkísértél egy pihenőretérőt a földanya ölég, holnap új sarjadás ring a bölcsők mélyén; új élet, új magyar apróhad gögicsél feléd.

Mit vesztettél hát? — Ma többen vagyunk magyarok mint amikor ráunköszöntött a most továtűnő év. Többen vagyunk, erősebbek vagyunk. Több a magyar lélek, hát több a reménység, több az akarat és több az élethez való istenadta jogunk. Megtöbb az imádság. Több magyar lélekből szállhat az a Jóisten felé, tehát több hittel ostromolhatjuk lépcsőit!

Előre nézz hát, egész bátorsággal!

Több öröme, több diadalra zendülnek majd az idei harangok. Innét, magyarok földjéről hirdetik majd a legnagyobb király, az elnyomottak, a szegények királyának, a feltámadás királyának fényes ünnepét! És hirdetik majd ezek a harangok Szent

István győzedelmét, aki kilencszáz éves szeretettel
öleli magához minden régi népét s bizony erősebb
melegebb, összefogóbb lesz az ő ölelése, ha hívő
lélekkel várjuk!

JEGYZET: A beszéd vége a budapesti Eucharisztikus
Kongresszusra és az ugyanakkor ünnepelt Szent István évre
utalt.

VEGYES BESZÉDEK

té

té

m

ka

vi

es

m

ut

m

a

be

gy

ta

tá

ala

ka

ha

áló

HONVÉDZÁSZLÓK

Megrendült lélekkel köszöntjük nagyapáink hazatért hadilobogóit!

Régi zászlók, kopott zászlók, golyóktól rongyossá tépett zászlók, de nekünk az unokák nemzedékének: mégis fényesek, tündöklőek és szentek, mert magyar katonák mentek alattuk rohamra, honvéd-nagyapáink viaskodtak alattuk és érettük, magyar katonák csókolták össze selymüket, győzelmek ujjongó, mámoros perceiben és haldokló hősök megtörő szemének utolsó pillantása áldotta meg őket valaha.

Nem egyszerű hadijelvények s nem hideg múzeumi tárgyak ezek a lobogók. Hiszen rajtuk van a nagyanyáink kezenyoma és csókja is. Ők himezték beléjük egy harcos nemzedék legszebb álmait: a győzelem és szabadság álmát. Lázás, siető és nyugtalan kezek varrták s díszítették őket, mert újonnan támadt hadsereg sürgette valamennyit, pillanatok alatt támadt, türelmetlen zászlóaljok várták lobogóikat, hogy hozzájuk köthessék becsületüket s elindulhassanak alattuk a katonák örök útján: a férfiáldozat, a vérhullatás és a győzelem útján.

Ki tudná ma már megmondani róluk, hogy

melyik, mikor indult el, abban a forrószelű viharban? Fehérkabátos, régi császári ezredek esküdtek-e fel rájuk magyar szóval és magyar szívvvel, avagy barna-atillás, új honvédszászlóaljok, amelyeknek soraiban egymás mellett állott az egykori nemes-úrfi és a jobbágysorból alig felszabadult gazdalegény, a pelyhesállú városi jurátus és a szakállas, komoly mesterember.

Ma már nem tudjuk, melyik vidék sarjai mentek ezek alatt a zászlók alatt. Csak azt tudjuk, hogy a magyar nép dübörgött a nyomukban és azt tudjuk, hogy ezek a zászlók, fájdalmas kudarckok után, láttak világgraszoló csodákat is! Látták azt a csodát, hogyan alakul át egy békés, szántó-vető nép: haragos, szilaj tengerré, hogyan forr össze és nemesedik, fegyvert, harcot sohse látott, csak lelkesedésében egybeverődött tömeg, fegyvelmezett hadsereggé, s hogyan ötvöződik össze hónapok alatt, egy nemrég még rétegekre tagozott s most rendi korlátaitól megszabadult társadalom: olyan nemzetté, amelynek fiai egyforma áldozatkészséggel küzdenek, a zászlókra írt eszményért.

És láttak ezek a lobogók, később, más csodákat is. Láttak ifjú, gyerekkatonákat, bátor férfiakként harcolni. Láttak iskolapadokból vagy iparosműhelyekből a csatatérre lépett fiúkat és mesterlegényeket olyan tüzérekévé válni, hogy tudásukkal felültették, a velük szembenálló ármádia tanult, öreg tüzéreit. Láttak ezek a zászlók, egy maroknyi, minden oldalról túlerővel üldözött hadsereget eltűnni a Kárpátok hóförgetegeiben és látták ugyanezt a

halottnak vélt hadsereget váratlanul felbukkanni a Szepesség völgyeiben, új harcokra, új győzelmekre készen!

Nem tudjuk, melyik volt e zászlók közül az, amely alatt megszületett a branyiszkói csoda, amikor alig néhány hetes újonc-zászlóaljok — honti, nógrádi magyar legények, meg zólyomi szlovák fiúk — övig-érő hóban vágta neki a kartácstüzet okádó hágnak, mert egy rongyos-reverendájú, ifjú pap rohant előttük a feszülettel, hogy győzelemmé avassa tűzkeresztiségüket!

S vajjon itt vannak-e azok a zászlók, amelyek ott lobogtak a hótól és vértől lucskos kápolnai csatatéren? Itt van-e az a lobogó, amely látta Damjanich tábornok forgószél-csatáját Szolnoknál, amikor gyalogzászlóaljok, szuronnyal rohantak lovasosztályokra és megfutamították őket?

S melyik zászlót símogassuk meg, a második kápolnai ütközet győzelméért? Melyiket csókoljuk meg, a hatvani, tápióbicskei rohamokért, az égő Királyerdőben vívott rémületes harcért, az isaszegi győzelemért? Vajjon melyik volt az, amely hallotta a szürke kis Bem tábornok kurta parancsait, a szamosvölgyi harcokban, melyik zászlót hasogatta a golyó és a jegeslehelletű szél a Borgói-hágó sikos útján? Melyik vonult be, ujjongó és síró nép sorfala között Kolozsvárra, melyik lengett a szebeni síkon? Melyik látta a lázasajkú költőt, amikor „... négy nap dörgött az ágyú Vízakna és Déva között“ és „minden talpalatnyi földet vér öntözött“? És akad, bizonyára akad e régi zászlók sorában, amely ott

járta a győzelem útját a Bánság falvai között s látta, hogyan indulnak el mögöttük, a barna honvédatillát öltött sváb lövész-zászlóaljnak, hogy vérük hullásával avassák hazájukká az egykori telepes-földeket. És van itt, bizonyára van itt olyan lobogó is, amely látta a váci győzelmet, ott lobogott a nagysallói dombokon és hallotta a felmentett Komárom harangjainak boldog zúgását!

Jól esnék tudnunk: melyik volt Leiningen oroszánjak: a győri Schwarzenberg-zászlóaljak, azután a Hajduság fiainak: a legendás Dom Miguel-zászlóaljak, meg a híres egri legények: Wasa-zászlóaljának, vagy a felejthetetlen kassai, szegedi, fehér-tollas és pirossapkás honvédzászlóaljaknak hadijelvénnye?

Melyik csattogott Burdina őrnagy kezében, amikor a Dom Miguelek élén meghágták Budavár bástyáit a Krisztinaváros fölött s a szívlovással összeroskadó parancsnok kezéből kiragadta az a hajdu-tizedes, aki azután tovább rohant vele a Szent György-tér felé? Melyik volt az, amely látta, a vérbe-fulladt peredi és zsigárdi támadást, ott a Vág mentén? És melyik volt az — mert itt kell lennie — amelyet utoljára cirógatott meg a haldokló Petőfi őrnagy tekintete a segesvári sík reménytelen alkonyatában?

És azután, találkoztak ezek a zászlók Világosnál, Zsibónál és Lugosnál. Nagyapáink nemzedéke, azok a rongyos, lesoványodott és halálosan fáradt katonák, akiknek végig kellett élniök azokat a szörnyű órákat, akiknek látniok kellett, hogyan esavarják

rúdjaik köré és hogyan viszik el győzelmi jelvénynek ezeket a lobogókat; mondom, azok a megrendült, zokogó hősök: gyalázatnak hitték, becstelenségnek tartották Világost, Zsibót és Lugost.

Mi, az ő unokáik, akik már történelemlátó szemmel nézzük harcaikat, győzelmeiket és zászlóik lehanyatlását; mi tisztán látjuk emberfeletti erőfeszítésük részleteit, méreteit és a reájuk özlött, letipró erők aránytalanságát is. Mi tudjuk, hogy Világos, Zsibó és Lugos nem gyalázat volt, hanem csak egy bátor nemzet átmeneti tragédiája. Mi már tudjuk, hogy nem árulás és gyávaság törte le ezeket a lobogókat, hanem húszszoros túlerővel szemben vívott küzdelem kilátástalansága. Fizikai törvényszerűség, amelynek be kellett következnie, a matematikai szabály kérlelhetetlenségével.

Az a férfi, aki a világosi fegyverletétel szomorú szertartása után, lova nyakára borulva felzokogott és férfikönnyeit elrejtve vágatott utóbb, a számára fogságot jelentő orosz táborba, az a férfi, aki ugyanakkor a maga életét ajánlotta fel áldozatnak, bajtársaiért; az a férfi akit mégis egy egész nemzet leg-súlyosabb vádja kísért hosszú élete alkonyáig: az a férfi, ott Világos előtt tisztán látta, hogy csak a fegyver harca bukott el dicsőséges küzdelem után, de a nemzet élve marad. És tudta, hogy amíg a nemzet él: addig nem lehet kiölni lelkéből a szabadság vágyát, nem lehet kiölni az emberségesebb élet eszményét. Mert csak holt nemzetek történetének nincs folytatása. Élő nemzetek százszor is újra kezdek a győzelmet-ígérő küzdelmet. Az a férfi tudta, hogy a

szabadságot már nem lehet kivívni, de a nemzetet meg lehet menteni. Tudta, hogy annak a világosi huszonnégyezer honvédnek nem szabad egy céltalan utolsó rohamban elpusztulnia, hanem haza kell mennie s új ivadékokat kell utnak indítania, új sarjak nemzedékét kell felnevelnie, hogy erősebb legyen: minden erők és hadseregek örök forrása — a nemzet. — Azt a férfit, aki egykor diadalról-diadalra vezette a semmiből előteremtett honvédhadsereget, azt a férfit, akit a világ hadtörténelme minden idők egyik legnagyobb hadvezéréként tisztel, az unokák nemzedéke tisztára mosta a keserűségben fogant vádaktól és átkoktól s ma itt áll a szobra, egyik legdicsőségesebb haditettének színhelyén: a budai vár bástyáján.

S valóban van valami megrendítő, szimbólikus értelem abban, hogy azok a zászlók, amelyeknek javarészt ő vezette diadalra: most kilencvenegy évi távollét után itt állanak, magasbanyúló szobra alatt. A vezér köszönti régi zászlóit és a hazatért régi zászlók sorakoznak fel vezérük előtt. Ők: ismerik egymást! És néma köszöntésüknek, amikor megint magyar szél lebegteti őket Buda bástyáin, van számunkra is mondanivalójuk.

Azt mondják, hogy nem mindig nemzethalál a háborúvesztés. Becsülettel végigharcolt háborúban nem halhat meg a nemzet. Ha a nemzet élni akar: nincs hatalom, amely megfojthatná. És azt mondják: hogy nemzetek nem háborúban és nem csatatereken buknak el feltámaszthatatlanul. Hanem elbuknak egyéni önzésben, kényelem-keresésben, pártviszállyokban. Akármilyen ellentmondásnak látszik is,

mégis örök igazság marad, hogy csak azok a nemzetek maradnak élve, amelyeknek fiai készek meghalni a jövődőért.

S most, amikor e régi zászlók, nagyapáink hősiességének egykori tanui elfoglalják méltó helyüket e történelmi zárandokhelyen, nekünk, mai nemzedéknek is van mondanivalónk.

Ezt mondhatjuk: álmodjatok régi lobogók! Az unokák nemzedéke meghozta a maga áldozatát a jövődőért! Hatszázezer magyar ajánlotta fel életét a világháború éveiben, későbbi nemzedékek jövőjének megváltásaként. És habozás nélkül tették kockára az életüket, új sarjadék ifjú hajtásai a nyugati végeken is. Ugyanilyen hűséggel hozták meg öcséink és fiaink a legnagyobb áldozatot a Felső-Tisza mentén, majd a Kárpátalja hóborított völgyeiben. Apák és fiúk vére ugyanarra a földre omlott a Kárpátok hegyein: tehát megváltottuk a jövődőt! Megváltottuk áldozattal, megváltottuk omló vérrel; sok hibánk és bűnünk van, de a legnagyobb történelmi próbatételben nem lettünk hitványabbak őseinknél. Szeretjük ezt a röögöt és ma is meg tudunk halni érte.

Jussunk van hát a holnaphoz, jussunk van a jövődőhöz!

Köszöntünk itthon, régi zászlók!

EMLÉKBESZÉD

BEM TABORNOK HAMVAINAK HAZASZÁLLÍTÁSAKOR

Nagyapáink a seregében harcoltak, apáink meséket szöttek róla s előttünk már csak mesebeli ködökből csillog felénk titokzatos alakja.

A magyar lélek valójában nem is tudja másként elképzelni, hiszen nem is látta másként, mint abban az alakban, amelyet az örök jelzőjeként megmaradt magyar neve: a „Bem apó” név elénkvarázsol.

Bem apó... — Csak ki kell mondanunk a nevét: Bem apó s valami meghitt melegség, gyermeki rajongás támad bennünk. Bem apó... — idegen nemzet adta neki ezt a nevet, amellyel soha senki sem illette a XIX. század e hontalan bujdosóját, e gyermeki tisztaságú, makulátlan öreget, aki valóban egyike volt a nagy szabadságmozgalmak ama rajongó nemzedékének, amely önzetlenül élt s ideális önfeláldozással küzdött ideális célokért.

Idegen nemzet adta neki azt a melegcsempő nevet, amely ettől kezdve elválaszthatatlanul egybeforrt vele, idegen nemzet tette meg őt e névvel a maga nagy családjának tagjává, mintha érezte volna, hogy azt kell adnia neki, amit legjobban nélkülözött egész

életében: a család melegét, a mélységes fiúi tiszteletet, a szeretetet. S bizonyos, hogy a nemzetnek ezeket az iránta érzett érzéseit soha semmiféle jelzővel vagy névvel tömörebben, plasztikusabban s egyben meghatóbban ki nem fejezhette volna, mint e történelmi csengésűvé erősödött névvel: Bem apó.

S aligha tévedünk, ha azt hisszük, hogy mikor e hányatott életű öreg utolsó óráiban elborongott a szíriai Aleppo szürke bástyáin, vagy fezzel a fején ott ödöngött a Kelet zsibongó életében s visszagondolt a maga küzdelmes, kalandos életére, bizonyosan azokra az időkre gondolt vissza a legszívesebben, azoknál az emlékeknél állapotodott meg a legtöbbször, amelyek a magyarokhoz kötötték. Hiszen tőlük kapta a legtöbb szeretetet, tőlük kapta a legszebb nevet: „Bem apó”. — A lengyelek: „iganyei győzőnek”, „Osztrolenka oroszánjának”, az 1848-as Bécs forradalmi ifjúsága: „a vitéz szürke lengyelnek”, a törökök: „hős Amurátnak” vagy „Murad Tevfik basának” hívták, ám e nevekben együttvéve sincs meg a bensőséges szeretetnek, tiszteletnek s a bizalomnak az a korlátlan mértéke, mint amely ebből a névből árad: „Bem apó”.

Életében igazán csak egy ideálja volt: a szabadság és csak hármat szeretett: Lengyelországot, az ágyút és a magyarokat. Legalább is ezekről bizonyosan tudjuk, hogy szerette őket. Ezekhez húzó érzését szófukarsága ellenére is nem egyszer elárulta. Pedig — amennyire pazarul bánt a tőréssel, önfeláldozással s vérhullatással — annyira sajnálta a szót.

Szolgált lengyelt, szabadságért küzdő franciát és osztrákot, magyart és törököt, de sohasem volt con-

dottiere, sohasem volt bér-katona, sohasem volt zsoldos. Nem pénzért, nem dicsőségért s nem emberi hívságokért bocsátotta rendelkezésre a kardját, hanem örök ideáljáért: a szabadságért. — Amikor Danzigot védelmezte az oroszok ellen, vagy amikor Napoleonnal Moszkváig hatolt, amikor a lengyel szabadságharc során kivívta az iganyei győzelmet, majd végigverekedte az osztrolenkai csata szörnyűségeit, később, amikor a szabadságot követelő Bécset védelmezte a császári hadak ellen, majd pedig mikor Erdélyért birkózott: mindvégig és mindenütt a szabadságért harcolt páratlan önzetlenséggel. Sehol, soha vagyont nem szerzett, szegény emberként halt meg. A világtól soha sem kapott semmit, csak sebeket, de adni annyit adott, amennyit kevesen. Egy egész életet, a maga életének minden percét az emberiségnek, az emberi sors jobbrafordulásának, a szabadság eszméjének szentelte.

Egyéniségének megértését megkönnyíti, ha nagy vonásokban végigfutunk azon az úton, amelyet tarnowi szülőházától első magyarországi győzelméig, a dési csatáig megtett.

1794-ben született a galíciai Tarnovban. Serdülő gyermekként került a varsói katonaiskolába, ahol nagy matematikai érzéke miatt csakhamar a tüzérségi ismeretek felé fordult a figyelme. Lengyelország azidőben Napoleon kegyéből szabad ország volt s a fiatal tüzérkadét a lángész mohóságával tanult, mint-ha sejtette volna, hogy hazájának ez a függetlensége nagyon labilis alapon áll s lesz idő, amikor a lengyel kardon dől el az ország sorsa.

Tizennyolc éves volt, mikor Napoleon elindult Moszkva felé s tizennyolc éves fejjel végigharcolta a lengyel lovastüzérekkel a hódító császár szörnyű téli hadjáratát. S ugyan mit érezhetett az a fiatal lengyel tüzértiszt, mikor ágyúi az ősi ellenség titokzatos fővárosa, Moszkva előtt dörögtek. De mit érezhetett e rövid dicsőség után, mikor páratlan szenvedések között visszavonult a világhódító sereg roncsa anélkül, hogy egyetlen csatát is veszített volna? Tolsztoj leírja e szörnyű visszavonulás keserveit, de nem írhatta meg, mennyivel jobban szenvedhetett az, aki lengyel szívet hordott magában e hátráló, pusztuló seregben.

Bem ezután Danzig védelménél tűnt ki hősiessé-
gével s ügyességével. 1815-ben az orosz főhatóság
alatt megalakult lengyel hadseregbe lépett, négy évre
rá, vagyis huszonöt éves korában kapitány lett, de
lángoló hazafisága nem bírta ki annak a látszat-
szabadságnak levegőjét, amelyben Lengyelország az
orosz főhatóság alatt leledzett. Ezért 1825-ben kény-
telen volt otthagyni a szolgálatot. Öt évig élt akkor a
tudomány remetéjeként s mennyiségtani, fizikai és
technikai tanulmányokkal foglalkozott. Minden gon-
dolata az ágyú, a tüzérségi harc elméletének tökélete-
sítése volt. S az a szinte érthetetlen szeretet, amelyet
az ágyú iránt érzett, ettől kezdve még erősebbé vált.
Valósággal szerelmese volt az ágyúnak. Élő lélekként,
érző lényként szerette az ágyúkat s tanulmányai so-
rán az ágyúharc olyan bámulatos mesterévé képze-
te ki önmagát, hogy azidőben bizonyára Európa egyik
legkiválóbb tüzérségi tudósa volt. Csak az ágyúk dör-

gésében tudta remélni hazája szabadságát. S az öt év leteltével csakugyan megszólaltak az ágyúk a lengyel mezőkön.

A lengyel nép megrázta magát, fegyvert fogott az orosz cár ellen. Bem akkor már ismét a helyén van s ágyúi diadalmasan dörögnek a harctereken. 1831-ben főként fölényes tüzérségi harcvezetése miatt nagyszerű győzelmet arat az iganyei mezőn s a harminchét éves ezredes nevét szárnyára kapja a hír. Ám a dicsőség nem soká tart. Az orosz túlerő rádől a lengyelekre s jönnek a keserű veszteségek. Osztrolenkánál csak Bem József kétségbeesett hősiessége és tüzérségének nagyszerű önfeláldozása menti meg a lengyel sereget a végpusztulástól. Mogorván, elszántan, sebesült oroszládként minduntalan visszacsapva hátrál Varsó felé s amikor Paskievits orosz tábornok körülfárja Varsót, a lengyel tüzérség főparancsnokaként vitézül védi a fővárost. Varsó eleste után nagy viszontagságok közt menekül, először Lipcsébe, majd Párisba. Alig negyven éves. Hontalan és tele van csalódással. De e csalódások még keményebbé, még zárkózottabbá kovácsolják egyéniségét és fájdalmát megint tudományos munkásságba fojtja. Az ágyú, a lőpor, a tüzérségi tűzhatás, a robbantószerkek, a balisztika s a tüzérségi fizika, valamint a harcvezetés elmélete foglalják el egész gondolatvilágát, hiszen azokon túl látja csak a lengyel szabadság sóvárogva várt tündérálmát.

Vajjon találkozott-e ez a szótalán, keserű ember valaha a szerelemmel a fölötte elrohant negyven év alatt? Volt-e szerető női kéz, mely megsímogatta e

sebeiktől elrútított, kis kalmükszemű arcot? Volt-e leányszem, amely bele tudott pillantani e rejtett lélekbe? Igen, találkozott. De a fészekrakás édes munkájába beledörögtek az ágyúk, a fészek melegéből hamarosan elhívták a trombiták. Az otthon, a béke melege szinte csak pillanatokat tesz ki ebben az ötvennégy esztendő életben. Ő maga hallgatott mindezekről s hallgatni nagyon tudott. De hogy verő, meleg emberi szív dobogott benne, amelynek volt öröme, ha nem is mondotta — a nyíló virágban, a kék égben s a költő énekében, az kitűnik abból, hogy rajongással csüng a lengyel Petőfinek, Niemcevicz Juliánnak versein. S később, majd mikor Petőfivel találkozik, „én Julianomnak” nevezi őt s könnyes szemmel dédelgeti a magyar költőt. 1848-ig éli második remeteségét. Ekkor végigfut Európán a szabadság láza s a hallgató lengyel immár hófehérre őszült fejjel mindenütt ott van, ahol a szabadság zászlaját emlegetik. Páris után Bécsbe rohan, szervez, dolgozik, harcol a bécsi diákokkal az ostromló császári sereg ellen, de a polgárság közönyén megbukik az ellenállás, Windischgraetz bevonul Bécsbe s Bem újra menekül. Pestre siet, felajánlja szolgálatait Kossuthnak, aki Erdély védelmét bízta rá.

Serege jóformán semmi. Erdélyben pedig vagy két hadtestnyi osztrák tanyázik. — Majd lesz sereg is, — mondja Bem, — felölti a kávészínű honvéd-atillát, kardot köt, lóra ül s elindul a bécsi diáklégió s néhány száz Kóburg-huszár élén Erdélybe.

Csodálatos vezér!

A bécsiek ismerik, de a huszárok nagyot néznek

a parányi, mogorva, ősz emberkén, aki még csak beszélni sem tud velük. — Mert csak lengyelül meg franciául tud, a németet pedig úgy töri, hogy a bécsi diákok majd meghalnak rajta nevettükben.

November elején még hontalan peregrinus, november végén honvéd-tábornok, december közepén Bem József az erdélyi sereg fővezére, december 23-án már a „dési hős”, miután vakmerően szétveri Jablon-szki osztrák ezredes seregét, másnap pedig — karácsonyi ajándékként — bevonul a magyar zászlóval Kolozsvárra.

Eddig tart Bem József élete. Ettől kezdve „Bem apó” él tovább.

Ötvennégy éves volt ekkor, — tehát egyáltalán nem pátriárka még. S mégis „apónak” hívják.

Miért?

Mert gondos, hallgatag, bölcs, mert száz év tapasztalata, sebe és szenvedése van az arcára írva. Mert olyan egyszerű, mint a pátriárka, mert olyan, mintha messze idők távolából, titokzatos és csodatévő öreg táltosként jött volna Isten rendeléséből, a magyarok segítségére.

Bölcs, hallgatag, páratlanul bátor, bámulatosan bírja a fáradságot s a lelkébe még senki sem látott bele.

Olyan, mintha maga volna a zord, titokzatos, kemény és fehérszakállú télapó.

Azt mondják egyes történetírók, hogy gyűlölni jobban tudott, mint szeretni. De vajjon ezzel nem azt mondják-e ugyanakkor, hogy nagyon tudott szeretni is? Csak az tud nagyon gyűlölni, aki nagyon szeret.

A cári uralmat, a bécsi kamarillát s az orosz és osztrák imperializmust azért gyűlölte olyan olthatatlanul, mert Lengyelországot szerette szíve minden dobbanásával. Magyarországra azért jött, hogy a magyar karddal a lengyel feltámadásért is harcoljon. Milyen nagy lehetett a szeretete Lengyelország s a magyarok iránt, ha ily szörnyen gyűlölte miattuk ellenségeinket?

Igen, ez a valóság. Roppant szeretetnek kellett lennie annak, amely rugója volt az ő gyűlöletének.

Azok, akik Bem apó lelkivilágában a gyűlöletet látják egyik uralkodó vonásnak, azok csak egy nagy optikai csalódás áldozatai. Mert igaz, hogy sok olyan megnyilatkozása volt e csodálatos embernek, amelyekben fanatikus gyűlöletet árult el az imperialista elnyomókkal szemben, de elfelejtik Bem apó legjellemzőbb tulajdonságát: a páratlan szófukarságot s azt az elzárkózó önuralmat, amely a gyöngédségét állandóan palástolta, elfelejtik azt a szinte gyermekességig menő makacsságot, amely titokban igyekezett tartani minden érzelmét s végül azt a szinte félszeg törekvését, hogy el ne árulja a maga fájni-, szenvedni- s nagyon is szeretni tudó szívét.

Ha erre semmi más bizonyítékunk nem volna, mint az az atyáskodás s meghatóan meleg viszony, amely közötté és Petőfi között fennállott, vagy azok a könnycseppek, amelyek e sziklaember szemében a segesvári csata rettentő véráldozata után megjelentek, ezek is elegendőek volnának bizonyságul, hogy ez a hontalan, sokat szenvedett acélember nagyon is meleg, érző szívet hordozott magában.

Csak titkolta, palástolta, a zárkózott, sokat csalódott, árva ember tipikus szokása szerint.

Keménynek, iszonyú keménynek mutatta magát s önmagával szemben valóban az is volt. Az aszkéták önsanyargatásával mondott le minden kényelemről, önönmaga kíméletéről, túrt, nélkülözött, virrasztott, fáradt, hogy aki látta, nem győzte bámulni. S ugyanakkor megható gondossággal őrködött azon — ha a viszonyok csak lehetővé tették, — hogy katonái ne szenvedjenek szükségét s meleg hajlékban pihenjenek. De ha a cél megkívánta, ha azon fordult meg a kocka, akkor ugyanazt az irgalmatlan keménységet, elszántságot, túrni- és szenvednitudást követelte meg csapataitól is, mint amelyet önmagával szemben alkalmazott.

Várady Gábor őrnagy, akit fontos üzenettel küldöttek hozzá, megemlíti emlékirataiban, hogy mikor Marosvásárhelyt ebédre hívta őt Bem, — mondván, hogy különösképpen jó ebédet főzet, — csak levest, egy kevés sültet és vajaskenyeret ettek. S ez Bem apónak lukullusi ebéd volt!

Így csak az aszkéták élnek.

A piski-híd körül lezajlott legendás harcban csapatai borzalmas veszteségeket szenvedtek. S ő mégis irgalmatlan konoksággal vetette utolsó tartalékát is tűzbe. Kemény Farkas báró ekkor könyörögve kérte, adja fel a meddő tusakodást s kímélje meg serege roncsait. Bem apó zord haraggal s keserű elszántsággal vágott vissza neki: „Ist Brücke verloren, ist Siebenbürgen verloren!” — Ha a híd elvész, akkor Erdély is elveszett. — És neki volt igaza. A híd,

szörnyű vérontás árán megmaradt s a Marosvölgyén érkező erősítések számára nyitva volt az út Erdély felé. Bem apó tudta, hogy segítséget kap s ezért mindenáron tartania kell a hidat, de tisztjei nem tudták. Aminthogy soha nem is tudtak semmit vezérük szándékairól. Mindig csak utóbb tudták meg, miért kellett ezt vagy azt tenniök, de akkor azután rögtön meg is állapíthatták, hogy Bem apó helyesen cselekedett. Bizonyos, hogy csodálatos sikereinek egyik főoka az volt, hogy mindig hallgatott.

Manapság gyakran emlegetik egy mai politikusunkkal kapcsolatban is azt a szellemes szójátékot, amely pedig valójában vagy nyolcvan évvel ezelőtt hangzott el Bern ajkáról.

Mikor az öreg lengyel Kolozsvárott állott s váratlanul elindította seregét Dés, Naszód és Beszterce felé, Mikes Kelemen gróf tudakozódott tőle, hogy mi-féle haditerv lebeg a szeme előtt?

— Tud ön hallgatni? — kérdezte Bem apó.

— Becsületemre mondom, tudok, tábornok úr!

— Tudja mit? Én is tudok! — volt az öreg úr válasza s azzal elrobogott.

De alig két napra rá lecsapott Urbán osztrák vezér seregére s hóban, fagyban, jeges lejtőkön folytonosan üldözve, kiverte a Borgói-szoroson át Magyarországból. Még Bukovinában is tovább kergette, amíg csak szét nem verte.

Érdekes különben, hogy a szűkszavú öreg e fényes diadalról a szokásos részletes harcjelentés helyett csak ezt a jelentést küldötte a honvédelmi bizottmánynak:

„Den Urban habe ich gejagt zum Teufel in die Bukovina, der Huszár hat sich blamiert, die Wiener-legion brav, sehr brav”. Azaz magyarul: „Urbánt a pokolba kergettem Bukovinába, a huszár csődöt mondott, de a bécsi légió derekasan viselkedett, nagyon derekasan.”

E jelentés megértéséhez tudni kell, hogy Bem egész hadereje ezidőben még jóformán csak a bécsi diákönkéntesekből s néhány száz Kóburg-huszárból állott. A székely honvédség szervezése s az ágyúöntő Gábor Áron legendás fegyverkezése akkor még a kezdet kezdetén volt. A huszárról írt jelentésének oka pedig az, hogy a huszárok lovain nem volt még téli vasalás s emiatt nem tudták kellő gyorsasággal üldözni Urbán seregét a borgói hágó jeges útjain.

Bem apó... — úgy szállott utána ez a név, mintha áldást mondtak volna vele a székelyek. Csak ötvenkét éves volt ekkor, néhány hete volt csak Erdélyben, de már egy nemzet apója volt, holott még a nyelvét sem értette meg annak a nemzetnek. De apó volt, mint a mesebeli bűvös apó, mert csakugyan varázsló volt. Alig három hónap alatt kisöpörte az ellenséget Erdélyből. Dés, Beszterce, Borgóprund, Szeben, Szelindek, Vizakna, Déva, Piski, Brassó, e három hónapos véres csodatétel állomásai. Ezt a véres és ragyogó csodát pedig cselekedte nyolc gyalogzászlóaljjal, mintegy ötszáz lovassal s valami harminc ágyúval, tehát alig hatezer vitézzel. Ez volt akkor az erdélyi hadsereg, amely az apó kezében az egész világnak neki mert volna menni. Hiszen erről dalolta Petőfi égigcsapó bizakodással, hogy:

„Mi ne győznénk? Hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka,
Bosszuálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga!

Ott megy ő, az ősz vezér; szakálla
Mint egy fehér zászló lengedez,
A kivívott diadal utáni
Békességnek a jelképe ez.

Ott megy ő, a vén vezér s utána
E hazának ifjusága: mi.
Igy követik a vén zivatar, a
Tengerek szilaj hullámai.

Két nemzet van egyesülve bennünk,
S mily két nemzet! A lengyel s magyar!
Van-e sors, amely hatalmasabb, mint
E két nemzet, ha egy célt akar?

Egy a célunk: a közös bilincset
Összetörni, amit hordozánk,
S összetörjük, esküszünk, piros, mély
Sebeinkre, megcsúfolt hazánk!

Küldd elénk, te koronás haramja,
Légiónként, rabszolgáidat,
Hogy számodra, innen a pokolba
Holttestükből építsünk hidat!

*Mi ne győznénk? Hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka,
Bosszuálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga!*

Igen ez volt az erdélyi hadsereg. Égiglobogó lel-
kesség és sötét elszántság: ötezer, rongyos, rosszul
felszerelt magyar ember képében. De előttük ott len-
gedezett az apó fehér szakállá, mint a győzelem zász-
lója. Ott lovagolt előttük ütött-kopott csákóban, vagy
tollas kalapjában s durva, szürke bakaköpenyében a
mogorva, csodálatos kis öregember, mint maga a vén
zivatar, amelyet bőszen követnek a háborgó tenger
szilaj hullámai.

Soha plasztikusabban, tömörebb poézissel senki
elénk nem varázsolhatta volna Bem apó s az ő hűsé-
ges erdélyi hadseregének képét, mint ahogy Petőfi
tette ezt versében.

Bizony Petőfi még ekkora sereget sem talált az
apó körül, amikor először ért Bem táborába. Akkor
még az erdélyi hadsereg fegyvereinek nagyrésze ott
pihent a nagyszebeni osztrák fegyvertárban. De a cso-
dálatos apó már akkor is úgy számolt a szebeni arze-
nál fegyverkészletével, mintha máris az övé volna.

Nem lehet meghatottság nélkül olvasni azokat a
szavait, amelyeket a téli hadjárat elején mondott
Várady őrnagynak, aki fegyvereket kért tőle:

— Én semmit sem adok! — ripakodott rá az
öreg. — Magyarország sem adott nekem semmit, sem
lovakat, sem fegyvert. Alig kaptam hatszáz embert.
Ez borzasztó!

Később megszolidult s mentegetőzni kezdett:

— Lássá, nekem is kevés fegyverem van; amit kapok, seregeimnek osztom ki. A császári seregeknek elég fegyverük van ugyan Szebenben, de azokkal húsz-ezer székeltyt kell felfegyvereznem. Na!

Nem lehet könny és mosoly nélkül olvasni e szavakat! S akkor még alig háromezer embere volt csak! S e háromezer emberrel a háta mögött mert így beszélni a csaknem négyezer emberrel, erődművekkel s ágyúkkal védett Szeben fegyverkészletéről.

Ó, ha az osztrákok tudták volna, hogy csak ennyiből áll a zordon apó félelmetes hadserege!

De hát mégis, hogy hajtotta végre a csodálatos hadjáratot? Miféle taktikával? Miféle erővel?

Ő maga mondotta el egyszer, hogyan kell ezt végrehajtani, mikor az északkeleten küzdő hadsereg futárjával beszélt:

— Erdéllyel ne törődjenek — mondotta, — az az én dolgom. Önök csak nyomuljanak Schlick tábornok ellen, de olyan tisztekkel, kiknek eszük és bátorságuk van. Kitérni, hol erősebb az ellenség s megtámadni ott, ahol az gyengébb. Ehhez kevés taktika, de egy kis ész mégis kell!

Ugyanazon a napon, amikor e magvas stratégiai tanácsot adta Bem apó, még egy vendége érkezett. Vékonyka, magashomlokú, égőszemű ember: Petőfi Sándor százados. E találkozás megkapóan kedves jelenetét maga a költő is megírta egyik levelében s ez a levél zengő, örömteljes ujjongás arról a kis fehérszakállú öregről, akiről egyesek azt mondták, hogy nincs is szíve. Pedig az apó szemei könnybelábadtak

e találkozáson és némán ölelte meg az árva dalnokot. Vajjon hányszor cselekedte meg ezt hányatott élete során Bem apó? Bizonyára nem sokszor. De ez a néma ölelés minden szónál kiáltóbb erővel bizonyítja, hogy a viharvert katonakabát alatt nagyon is érző szív dobogott.

A hős és a költő elválaszthatatlan volt. A hős megtalálta költőjét s a költő megtalálta a maga hősét. A költő ettől kezdve árnyékként követte hősét. Azaz hogy gyakran bizony nem tudta követni. Még pedig azért nem, mert a zord apónak nagyon is érző szíve volt. A sereg vonulásakor ugyan ott lovagolt Petőfi a bálványozott vezér mellett, de mihelyt veszedelmesre fordult a dolog, akkor szinte gyermekes ravaszsággal keresett ürügyeket az áldott öreg katona, hogy eltávolítsa maga mellől s védett helyre küldje a szegény poétát. Rövid három hónap alatt kétízben is elküldötte futárként a kormányhoz. S amikor a lobbanóvérű és mimózaérzékenységű költő a híressé vált nyakkendő-jelenet után rangjáról lemondva visszavonult és súlyos kenyérgondokkal küzdött, hogy családjá életét fenntarthassa: Erdélyből Pestig elért Bem apó segítő, vigasztaló keze. Elkeseredett és véres csatái között is gondolt szegény költőfiára. Futárt küldött Pestre s elküldötte vele Petőfi századosi fizetését. Tiszti fizetést a lemondott századosnak. De üzenetet is küldött. Azt üzente, hogy várja, visszavárja az erdélyi hadsereghez, mert szüksége van rá. S Petőfi — miután családját Arany János gondjaira bízta — sietve engedelmeskedett Osztrolenka véres csillagának.

Könnyek gördültek le a sebhelyes, forradásos,

csúnya kis kalmúkarcon, amikor betoppant a fia. Percekig tartotta őt a karjaiban, miközben boldogan mondogatta: Mon fils, mon fils, mon pauvre fils! Mein Julián! — Fiam, fiam, szegény fiam! Én Juliánom!

Mert lengyelül verő szíve az ellágyulás e pillanataiban a lengyel Petőfinek, Niemcevicz Juliánnak nevét adta Bem apó reszkető ajkaira.

S egy csapásra elfelejtette a költővel a nyakendőjelenet során kapott sebeit. Őrnaggyá léptette elő a költőt s a maga legkedvesebb paripáját ajándékozta neki. — Pegazus legyen a neve, — mondotta Petőfinek. És sürgött-forgott, topogott a visszatért költő körül ez a tisztaszívű, gyereklelkű csataoroslán és csak akkor nyugodott meg, amikor még egy érdemrendet is odatűzött a vézna kis őrnagy mellére. Ha lett volna kincse, aranya, ajándéka, bizonyosan azt is mind odaadta volna az ő Juliánjának.

S erre az emberre mondták azt, hogy nincs szíve?

Ha végigkísérnök a történelem lapjain, a téli és tavaszi hadjárat megannyi csatáján, azt látnók, hogy még a harcok legválságosabb pillanataiban is, amikor minden agysejtjére, minden idegszálára szüksége van a vezérnek, még ott is, a legforróbb helyeken is, az apa gondosságával s az anya remegő aggodalmával gondoskodik a költőről.

Szegény Petőfi!

Ő mindig rohamokra vágyott, a csatadöntés óriási pillanatainak közvetlen átérzését, a győzelem paroxizmusát áhította s helyett gyakran egészen jelentéktelen üzenetekkel nyargaltatta hátra a vezére. Hol a

tartalékokhoz kellett vágtatnia valami utasítással, hol meg a löszertelephez küldötte őt az apó, talán egy-egy egészen felesleges üzenettel. S mindig éppen a leg-szebb pillanatban. Amikor döntésre érett a csata, vagy amikor a legveszedelmesebbre fordult a küzdelem sora.

Talán csak a Vizakna és Déva között vívott négy-napos szörnyű hátrálás küzdelseiben tartotta Bem apó mindvégig maga mellett a költőt. Akkor is bizonyára csak azért, mert nem volt védett hely. Mert ott minden talpalatnyi tér egyformán veszélyes volt. S Petőfi mélységes hálával, forró rajongással énekelte meg a harcot: „*Négy nap dörgött az ágyu...*” című utolérhetetlen szépségű versében. Ezt dalolta:

*Négy nap dörgött az ágyu
Vizakna és Déva között,
Ott minden talpalatnyi
Földet vér öntözött.*

*Fehér volt a világ, szép
Fehér hó lepte be,
Ugy omlott a piros vér
A fehér hóra le.*

*Négy hosszú nap csatáztunk
Rettentő, vad csatát,
Minőt a messzelátó
Nap csak nagy néha lát.*

Mindent megtettünk, amint
Kívánt a becsület...
Tízannyi volt az ellen:
Győzniünk nem lehetett.

Szerencse és az Isten ..
Tőlünk elpártola,
Egy pártfogónk maradt csak
Velünk s ez Bem vala.

Ó Bem, vitéz vezérem,
Dicső tábornokom!
Lelked nagyságát könnyes
Szemekkel bámulom!

Nincsen szóm elbeszélni
Nagy hősiségedet,
Csak néma áhitattal
Szemléllek tégedet.

S ha volna ember, kit mint
Istent imádanak:
Meghajlanék előtted,
Térdem, meghajlanék!

S nekem jutott a vészes
Dicsőség, hogy veled
Járjam be, ó vezérem
A csatatéereket!

*Te melletted lovaglélk
A harc veszélyiben,
Ahol az élet pusztul
És a halál terem.*

*Sokan elhagyhatnak, te
Rendíthetetlen agg,
De ugy-e téged, ugy-e
Én el nem hagyhatlak?*

*S lépteid mindhalálíg
Követni is fogom,
Ó Bem, vitéz vezérem,
Dicső tábornokom!*

S bizony követte volna hűséggel a lépteit. De a dicső tábornok tudta, hogy mennyit ér Petőfi élete. Tudta, hogy mint katona, csak egyetlen kardot jelent — talán nem is jobbat, nem is többet, mint bármelyik egyszerű székely földműves vitézé, — de mint ember, mint nemzete gyujtószavú énekese, hallatlan érték. Bem apó bölcs volt, nagy bölcs volt. Tudta mind-ezeket s ezért akarta megvédeni a költőt.

Szegény Petőfi! Mennyit lázadozhatott magában! S mennyi kínjába kerülhetett, hogy mégis legyőzze önmagát és engedelmeskedjék az apó parancsának. De később már átlátott a szitán. Észrevette, hogy a parancsnok mögött egy szerető szív ravaszkodó aggodalma húzódik meg. Észrevette, hogy az apó félti őt. Talán arra is rájött, hogy „a zord zivatar”, „Osztrolenka bosszúálló csillaga” csak azért tartja őt maga

mellett, csak azért köti őt a maga seregéhez, mert fél, hogy más seregnél, más vezér alatt talán nem vigyáznának annyira a költőre, mint ő. Magához köti, de az első veszedelemre hátra küldözgeti apró-cseprő ürügyekkel. — S amikor mindezt megértette a költő, maga is folytatta a játékot. Ha az apó ravaszkodik, hát ő is ravaszkodással válaszol. S egyre többször avatkozott bele a harcba titokban, ha a vezér nem látta s egyre több ürügyet talált ki, hogy a harcolók közé rohanjon.

Ó, mennyire haragudott ezért az apó! Ezért *igazán* haragudott! S rá is ripakodott alaposan a költőre. Akkor bizony egyszerre nem „mon fils”, „mein Julián” volt a megszólítás, hanem keményen és zordul csak „örnagy úr!” Hogy pattogott ilyenkor Bem apó!

Jóságos Isten! Mi más lett volna a sorsa minden magyar poéták e legnagyobbikának, ha akkor, utoljára is, ott Fehéregyháza és Segesvár között is engedelmeskedik Bem apónak?

Ma azt mondjuk: a sors. — A költő dicsőséges végzete. Ma azt mondjuk: így kellett történni. De Bem apó nem akart engedni a végzetnek. Ő sokkal többre tartotta Petőfi életét, semhogy egy ostoba fegyvergolyó, vagy durva kozákdárda olthatná ki azt. S a vesztett segesvári csata után, amelyben az egész erdélyi hadsereg elpusztult — s amelyből maga is csak úgy menekült meg, hogy lováról lebukva, holtnak tetette magát, — lázasan, aggódva érdeklődött, kutató kedves költőfia után. Hátha nem igaz, hogy elveszett, hátha él, hátha előkerül?

S bizonyos, hogy még törökföldön, aleppói magá-

nyában is fájdalmas vádakkal illette ártatlan önmagát, miért nem vigyázott jobban az ő szegény fiára, kedves Juliánjára, a felejthetetlen magyar költőre.

Mert ez volt a vége: Segesvár. A sok dicsőségnek, Erdély felszabadításának, tengernyi vérnek és hősiességnek a vége. Hiába tett csodát az apó. Mert amire kivert volna minden osztrákot Erdélyből, előzőnlötte az országot Bem apó leggyűlöltebb ellensége: az orosz had. S előzőnlötte olyan tömegekkel, hogy bakancsai-val és lovaival agyontiporta a magyar szabadságot.

Segesvár... a Küküllő völgye... Hiába halt meg a lengyel légió, a székely zászlóalj, a Sándor-gyalogosok, a bécsi diákok, a Kóburg-huszárok és szatmári honvédek végeláthatatlan sora; hiába irányítgatta kedves ágyúit maga az apó, hiába volt minden hősiesség és kétségbeesett áldozat: Segesvár és Fehéregyháza között a halottak közé bukkott a magyar szabadság is, a híres erdélyi hadsereg és Petőfi Sándor holttestei mellé.

Bem apó akkor egyszerre veszített el mindent. A vezér elveszítette seregét, az ágyúk szerelmese elveszítette becézett ágyúit s az apa elvesztette a fiát: Petőfit. Osztrolenka véres csillaga, amely egy háromnegyed évig olyan csodálatos szikrázással ragyogott a magyar égen, lehullott, lefutott és sötétségben maradt utána az éjszaka.

Utána már csak a hontalanság, a bujdosás útja maradt meg. Ó, nem a maga életéért bujdosott. Lengyelországért, Magyarországért, a szabadságért akart tovább élni. Háttha a török vért lángra lehet lobban-

tani Moszkva ellen? Talán a török kard megsegítheti még Lengyelországot és Magyarországot.

Mert az apó soha többé nem felejtette el a magyarokat. A szívének egy darabja mindig az árva magyarok szíve ritmusát verte. Hiszen lehetett-e másként? Érezhetett-e másként? Bem apó szíve dobbanásait Petőfi ismerhette a legjobban. S Petőfi a tanuja, hogy az öreg hontalan lengyel megható ragaszkodással vonzódik a magyarokhoz.

A lengyelek a magukénak mondhatják *Bem Józsefet*.

De *Bem apó*, az senki másé: csak a magyaroké. Mert a mi szívünkön keresztül magyarnak érezzük, ha a nyelvünkéből csupán azt az egyetlen szót tudta is, hogy *Előre!*

S a szeretetnek abban a szelid vitájában, mi: magyarok és lengyelek, legyen szabad ezt mondanunk: Hát jó: lengyel volt, de magyar is volt. Hiszen magyarságáról a legszebb bizonyítványt, minden állampolgársági okmánynál szépségesebb és szentebb okmányt Petőfi állította ki a számára, amikor „*Vajdahunyadon*” című versében e sorokat írta:

Szólott Hunyadvár bámuló gyönyörrel:

„Kit látok, ó, kit látok? Hunyadit!

Megjöttél hát, ó, hősök-hőse végre,

Kit vártalak, négy, hosszú századig?

Én hittem azt, hogy vissza fogsz te jönni,

Ez a hitem volt, mi erőt adott,

Hogy el ne dőljek, hogy viselni bírjam

A négyszázéves gyászt és bánatot.

És megjövél... légy hévvel üdvözölve,

Hosszan várt vendég, ó hős, ó apám!
Csak az fáj most, hogy nem tud sírni a kö...
Örömkönnyeimet hogyan onthatnám!"

Felelt a vendég: „Sajnálak, szegény vár,
Hogy örömdet el kell rontani...
Csalatkoztál; nem az jött, akit vártál,
Az én nevem: B e m és nem Hunyadi.”

Szólt vissza a vár: „Én azzal nem törődöm,
Mi volt akkor s mi most a neved.
A név mulandó, változékony; ami
Örök, azt nézem én: a szellemedet!
Nem a nevedről, hanem szellemedről
S annak művéről ismerek reád:
Az vagy, ki voltál négy század előtt,
S most te mentéd meg a magyar hazát!”

Bem apó... Elindulva végre annyi év után, oly hosszú hontalanság után a te végre szabad lett hazádba. Apó... Azóta nagy csaták voltak Lengyelföldön is, Magyarföldön is. Öt évig dörgött az ágyú Ázsia és Európa között s mi elöntöztük minden vérrünket. A te hazád szabad lett, de az a nép, amely apjának nevezett, megint elbukott. Nem tudom merre robog majd veled az a fekete vonat, amely hamvaidat hozza; Brassón, Segesváron, Kolozsváron át-e, avagy Orsován keresztül, ahol kikergetted egykor az osztrákot az országból? Nem tudom. De bizonyos, hogy amerre elrobog süvítő zúgással az a vonat, fegyverbe lépnek az egykori holtak lelkei, megzendülnek a föld

alatt rozsdásodó horpadt trombiták s végig Magyarországon ott állanak majd a sinek mentén a hősök glédái, hogy meghajtsák láthatatlan zászlóikat előtted, öreg halott vezér. Apó, Bem apó, vitéz vezérünk, dicső tábornokunk. Mi, élő és százszorosan szenvedő magyarok pedig ugyancsak ott állunk végeláthatatlan glédában s emlékező, hűséges szívünket nyújtjuk feléd. Halott vitézek és élő szívek parádéján tarthatod meg utolsó szemlédet.

S azután — most már közelebb leszel hozzánk, Bem apó. A tarnowi sírhoz könnyebben eljutunk mi magyarok is. Könnyebben hozhatunk nagyságok örökmécseséből egy-egy picike lángot a magunk mécsesébe is. — Bem apó, áldott, öreg, halott Bem apó, nagyon-nagyon kell most a láng az alig pislogó magyar mécsesbe. S mi tudjuk, hogy szívesen adsz a magad fényéből a legárvább nemzetnek!

A SZÁZÉVES NEMZETI SZINHÁZ

Ma reggel óta örvendező zászlókat csattogtat az októberi szél a legnagyobb magyar két büszke alkotása: a Lánchíd és a Tudományos Akadémia táján. Ezek a zászlók és az Akadémia feldíszített épülete, örömnepet hírdetnek s bizonyára sok rádióhallgató vett részt lélekben azon a felemelő ünnepségen, amely az Akadémián volt ma délelőtt s amelynek büszke méltóságát boldog örömet, melegét, hangulatát a rádió is igyekezett megéreztetni, a legtávolabb élő magyar szívekkel is.

Az ünnepelt, a boldog jubiláns, akit ma egy egész nemzet kicsorduló hálája vesz körül, akit a jókívánságok száz tarka virágcsokrával köszöntenek, mondom ez a meghatott ünnepelt pedig kitárta az imént a kapuit, hogy befogadjon, magához öleljen bennünket jubiláló magyarokat.

Fény, derű és megindult lélek fogadott és vesz bennünket körül, ebben a némaságában is ujjongó Nemzeti Színházban.

Száz esztendeje talán mindennap megdobbannak a deszkák, száz éve szinte szünet nélkül, újra meg újra megjelennek rajtuk az élet- és emberábrázolás rajongó megszállottjai, hogy szakadatlan próbákkal

kikristályosított művészetük megrendítsen vagy fölvidítson bennünket az ügyelőcsengő sejtelmes szavára.

Száz év óta szólítja színre minden este ez az ügyelőcsengő a magyar színjáték java gárdáját. Négy emberöltő művészei és négy emberöltő színházlátogató magyar népe figyelt föl erre a jeladásra. Könny, mosoly, fáradság és dicsőség veszi körül ezt a halhatatlan ügyelőjelzést. A kezek, amelyek megcsendítették, jöttek-mentek, elporladtak, a lelkes aktorok összeroskadtak, elmultak, de az ügyelőcsengő mégis megszólalt minden estén. Mindig akadt kéz, amely megmarkolta, a nehéz bársony függönyök minden este megrebbentek a szavára s minden este megszólalt a művészet örök seregének ajakáról a zengő magyar szó.

A Lendvayak, Egressyek, szegény koplaló Dérynék, Kovács Gyulák, Vizváryak, Nagy Imrék, Pethesek, Szacs vayak, Ujházyak, Jászhai Marik — ki tudná felsorolni e fényes névsort — egészen a mai napig, egyetlen összefüggő roppant láncban kötik össze szépapáink korát a miénkkel.

Hála és dicsőség emlékezetüknek!

Ezt a csodálatos, rajongó hadat száz év óta mindennap megtapsoljuk, mégis úgy érzem, igazi hálánkat szinte sohasem éreztetjük velük.

Még a nevüket is sokszor csúfoló-szónak használjuk. Azt mondjuk: komédiás.

Pedig sem ők, sem a nevük nem érdemli meg a gúnyt. Ő egészen mást érdemelnek! Tiszteletet, szeretetet, el nem muló hálát.

Hiszen ők voltak lelkesítőink, sivár, közömbös korszakokban, ők voltak vigasztalóink bilincs-csörgető időkben, ők vetítették eléink hibáinkat, vétkeinket, ők ragyogtatták meg hőseink nagyságát, ők mutatták meg tízezernyi szerepben: milyen is az ember, az élő ember belülről és bizony-bizony ők tették százszor édesebbé árva magyar nyelvünket.

Ágrólszakadt, hűséges, magyar komédiás!

Szeretném ha sokkal többet adhatnánk ma, mint ezt a néhány meghatott, együgyű szót.

Mert nagy és meghálálhatatlan a te érdemed Nemzeti Színház százéves komédiása.

Olyan nehéz és olyan győzelmes volt a Te százesztendőös utad onnét a kapun kívül rekesztett, országút porába épített első házadtól máig, amikor megint csak vendég vagy ebben a palotában, de hisszük és akarjuk, hogy mielőbb új, örökös hajlékot építsünk számodra.

Most itt zsong e ragyogó nézőtéren a gyülekező, ünnepi közönség s nekem képet kellene adnom róla, az örömről, áhítatról.

S e zsongás mögött én mégis egy másik nép hangját hallok. A száz év előtti megnyitás ünnepelőit. Szépapáink, szépanyáink dolmányos, krinolin seregét. Ha akkor lett volna rádió, akkor az a képzeletbeli egykori beszélő ezt mondogta volna:

Széplelkű hölgyek s nemzetes urak!

Most vagyon Pest-Buda magyar theátrumának megnyitása. Kétszáz gyertya világosítja meg, aranyosfaragású tartókban, a theatromba siető publikumot.

A theatrom még nem kész. Odakint a poros Külső-Hatvani utca elejétől idáig, meszes-gödrök, buckák, tégladarabok szegik az utat. Grassalkovich herceg úr, Földváry alispán úr, meg a tekintetes karok és rendek kocsijai szinte alig tudnak majd a kapu elé járni. Kívül még vakolatlan a theatrom eleje, de a megnyitási előadásnak meg kell lennie, mert így rendelte nemes Pest vármegye buzgó vicispánja, Földváry Gábor tekintetes úr.

Mondom így beszélne az a képzeletbeli rádiós.

És elmondaná, mennyit fáradott ez a Földváry Gábor. Hány terv, lendület indult el, ütközött össze, hány akarat fogott kezet és húzott szét egészen odáig, amíg az a nyughatatlan vicispán föl nem rázta a tekintetes vármegyét s el nem kiáltotta, hogy ha se az ország, se a német komédiába járó Pest-Buda meg nem csinálja a magyar színjátszás házát, hát a vármegye megteremti. És nevek röpködnének ebben a képzeletbeli beszámolóban: Széchenyi István, Vörösmarty Mihály, Bajza József, Teleki Samu, Ráday Gedeon, Toldy Ferenc, Ilkey Sándor. De a legtöbbször, lehangosabban mégis az a név, hogy Földváry Gábor.

És elmondaná, hogy akadtak egyszerű kisiparosok, napszámosok, s névtelen építők, akik ingyen, jószót se várva verítékeztek a falakon, tetőn, színpad és nézőtér munkájában.

De azután talán így folytatná, az a sohsevolt, százév előtti rádióbeszélő:

És most így vagyunk szolgálatjukra az új theatromban és káprázik szemünk a gyertyák vakosító

villogásában. Az loge-okban ott vagyon Földváry vicispány úr, Grassalkovich herceg úr, Laureatus poétánk Vörösmarty úr, az kinek prologusát: Árpád ébredését rendelte előadatni theatrom-direktor: Bajza József úr. Kinek-kinek felesége vagyon, vélek vagyon, selyem krinolinban, csipkés főkötőben, szép ékességben.

És elmondaná, hogy fönt a karzatokon fuvaros-jobbágyok, meghatott iparosok, vásottködmönű szegény napszámosok várják a csodát: a magyar komédia első hangját a nemzet színházában.

De nem mondaná el a képzeletbeli rádióbeszélő, hogy mégis összeszorul a szíve, mert ebből a mámoros, gyönyörű, ünnepi képből hiányzik valami. Sokan hiányoznak. Hiányzik öfelsége V. Ferdinánd király és császár, hiányzik az udvar, a helytartó, hiányzik hivatalosan a haderő és hiányzik, jaj hiányzik az igazi Pest-Buda, amely csaknem mogorva szemmel nézi azt a városfalakon kívül épült új épületet s inkább jár Grimm úr német színházába, ahol módosabb aktorok kínálnak néki bécsi spektakulumot.

Hanem azután megszólal az ügyelő-csengő, szétlebben a kárpit, megszólal Lendvay, Egressy, Déryné és a Nemzeti Színház ma ünnepelt százéves komédiája megkezdí hősí küzdelmét a sárbaragadt ország fölemeléseért, a német Pest-Buda meghódításáért, az egész magyarság egybeforrasztásáért.

És megy ez a szent és áldott küzdelem ötven éven át.

S ne haragudjanak rám kedves hallgatóink, ha én ezen a mai örömsongáson túl még most is mások

meghatott susogását hallom és a félszázados évforduló Nemzeti Színházát látom. Nagyapáink, apáink jubiláló Nemzeti Színházát. Idő: 1887.

Ó, akkor már mást mondhatott volna az a képzeletbeli rádióbeszélő.

Ezt mondhatta volna:

Itt vagyunk a Nemzeti Színház félszázados jubileumi előadásán.

A légszeszlámpákkal ragyogóan kivilágított színház páholsorait ragyogó egyenruhák, díszes magyar öltözetek színesítik.

Az udvari páholyban ott ül őfelsége I. Ferenc József Paár altábornagy és főhadsegéde kíséretében. Itt van József nádor fia, József királyi herceg, Tisza Kálmán minnisterelnök, báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter, mellette a budai főhadparancsnok, azután a fiatal Apponyi Albert gróf és itt van, vármegyéivel egész Magyarország és itt van Budapest a régi, német Pest-Budából kivirágzott magyar Budapest.

Lám csak: félszázad munkájával odáig jutott az a halkcsengésű ügyelőcsengő és az a sokat nyomorgó komédiás, hogy egy nagy és virágzó ország, egy magyar-szívverésű nép gyönyörködött a művészetében.

Pedig abba az ötven esztendőbe beleesett megtipratásunk, a magyar lélek megfojtásának majdnem két évtizedes szörnyű kísérlete. Bach és Schmerling zsandár meg beamter-uralma. De az a hajszolt komédiás a rongyai és a bordái között is megőrizte magyar szívét, benne a magyar szót, magyar dalt

s kizengte magából a művészet megölhetetlen szépségével, ezt jajgatta ezt ujjongta, sírta és nevette bele a leroskadtt és reménytelen országba, amíg csak lelket vert beléje és a maga szíve-ütemére nem hangolta még Ankerschmiedt lovagok szívét is.

Hölgyeim és uraim, ezért hajtjuk meg ma a fejünket tisztelettel és áradó hálával a százéves Nemzeti Színház, a régi ügyelő-csengő és a magyar színművész előtt.

Katonái a magyar gondolátnak, bátor és nagyszerű hősei a magyar léleknek.

S ha ma, most, végignézek ezen a villanyfényben úszó nézőtéren, ma még teljesebben ittlátom a magyar állami élet vezetőit, az egyházak, a honvédség, közintézményeink, tudományos és társadalmi életünk kiválóságait, fönt a karzatokon egyszerű gazdákat, munkásokat, akik ünnepi meghatottsággal várják mind az államfő, a Kormányzó Úr érkezését.

Igaz, nem az egész magyarság ez. Az egész magyarság nem lehet itt. És nem csak azért nem lehet itt, mert nem férne bele ebbe az épületbe. Más keserves oka is van. De a lelke, érzem, itt van minden magyarnak, akihez csak elér ez az én igénytelen kiáltásom, hívó szavam.

Itt van és velünk ünnepel, velünk árad a hálája, szeretete, köszönete e színház, az ezüsthangú ügyelő-csengő és a győzelmes magyar komédiás felé.

Addig is, amíg a Kormányzó Úr és a Főméltóságú Asszony megérkezik, elmondom hát, hölgyeim és uraim, kik vannak itt a századforduló ünnepén.

Itt van mindenekelőtt azoknak lelke, akiket tengerek vagy határok gátoltak a megjelenésben.

És itt látom Magyarország mai kulturális életének minden neves egyéniségét.

Hanem ott künn, a kormányzói bejárónál megzendültek a harsonák, most lép be az épületbe Magyarország kormányzója.

Mihelyt fölér páholyába, a függöny előtt is felharsannak a kürtök, utána Bajor Gizi mondja el Herczeg Ferenc prológusát, majd pedig megszólal egykori megnyitó játékanak személyein át a százéves Nemzeti Színház első költőjének, Vörösmarty Mihálynak zengő nyelve. Az ezt követő szünet alatt visszatérek a mikrofonhoz és idehívom beszélgetésre a Nemzeti Színház két legrégibb művészt: P. Márkus Emília nagyasszonyt és Szacs vay Imrét. A szünet után, a Nemzeti Színház régi opera-előadásaira való emlékezéséppen, a „Béla futása” című vitézi játék első felvonását mutatják be.

A Kormányzó Úr megérkezett.

A MAGYAR ASSZONYOKHOZ

(1935)

A tízesztendős magyar rádió leghűségesebb hallgatóihoz szólok ma: az asszonyokhoz, leányokhoz. S ha azt kérdezem, miért éppen önök a leghűségesebb rádióhallgatók, akkor erre a kérdésre nemcsak abban látom meg a választ, hogy hiszen a rádió elsősorban az otthon, a családi kör barátja, tehát leginkább az asszony- és leánynép hallgatja, hanem abban is, hogy a női lélek valahogyan finomabb hangszer mint a férfilelek. Könnyebben megzendülnek a húrjai s ösztönösebben keresi a harmóniát. Mivel pedig a rádiónak lényege az, hogy harmóniát igyekezzék teremteni, kiegyenlítést törekedjék vinni mai életünk zaklatott ütemébe: hát természetes, hogy az asszonyi lélek nyílik meg előtte a legnagyobb szeretettel.

A mi munkánk igazi értékbizonyítója s egyben legnemesebb jutalma éppen a magyar asszonyi szíveknek ez a felénkáradó megértése, mely napról-napra megnyilatkozott tízesztendős fáradozásunk minden percében.

Köszönjük!

Köszönjük ezt a bizonyosságot s köszönjük ezt a mindennél kedvesebb jutalmat.

És szeretnék, szeretnék valami nagyon meleg hála-szót találni, amely mélyebben, szívesebben hangzana, de bárhogya is kutatom ezt a szót — nincs. Olyan szegény az emberi nyelv! A kérésre egész sor szavunk van: a kérek, könyörgök, esdeklek, rimámkodom; a hála csak egy köszönöm.

Nem tudom mások hogy vannak ezzel. De én apró gyermekkorom óta érzem ezt a hiányosságot és leginkább olyankor, ha megállok az édesanyám sírja fölött s megállok a képe előtt. Mert hát ugyan hogy mondjam meg: mennyi hála kavarg bennem, mennyi mondanivaló gomolyog a lelkemben? Hát el lehet azt mondani egyetlen szóval? Avval, hogy: köszönöm? Dehogya lehet, dehogya lehet!

És ezért érzem nehéznek ezt a mai feladatomat, amikor azzal ültettek ide a mikrofon elé, hogy szóljak a magyar asszonyokhoz.

Hiszen én nem értek az úgynevezett lelki klinikák nyelvén. Én sohasem voltam mulattató. Még bókot sem tudok mondani. Ügyetlen és faragatlan vagyok mindezekhez. Bocsássanak meg érte kedves hallgatóim!

Pedig nekem ma köszönetet kellene mondanom. Nemcsak a rádió nevében. Hanem ha már ideültettek ez elé a mikrofon elé, úgy érzem, beszélnem kell minden magyar férfi helyett is. Valakinek meg kell mondania egyszer közölünk, kenyérért gondokkal harcoló férfiak közül, hogy sok, sok, elmondhatatlanul sok köszönni valónk van nekünk, a magyar

asszonyoknak. Nem a páváknak s nem a pillangóknak, mert olyanok is vannak. Hanem a mi igazi asszonyainknak. Anyánknak, feleségünknek, hugunknak, leányunknak. Életünk osztályosainak. Akiket a Jóisten a legsújtottabb férfi mellé rendelt. A világháború, a forradalmak és a trianoni kor magyar férfiai mellé. Támasznak, vigasztalásnak, erőnek.

Mi férfiak sokszor igen nagyra vagyunk azzal, hogy mi vagyunk az erősek. Az oszlopok. A viaskodók. A harcosok. Az életsárkánnyal birkózó kenyérkeresők. Akik háborúban is jártunk, el-elmondogatjuk, hogy hány pergőtűzben állottunk a Doberdón és hány rohamban mentünk neki haláltszóró gépfegyvereknek — Volhíniában. Elmondogatjuk, hogy milyen szörnyű félelmet küzdöttünk le, amíg odáig jutottunk, hogy helyel-közzel megközelítettük a hősi földi fogalmát.

Hát ez igaz.

Dehát vajjon mi volt a mi egész ügynevezett hősiességünk ahhoz az igazi hősiességhez képest, amely önökben van meg, magyar asszonyok?

Tudom, hogy erre a kijelentésemre most föl-emelik a fejüket a kézimunkájukról, vagy egyéb apró otthoni munkájukról és hitetlenkedve néznek a hangszóróra, csodálkozva hallgatnak bele a fejkagylókba.

Bizonyára azt kérdezik: ugyan bizony, hogy lehet ilyet mondani? Hol van, mi az a hősiesség, bennünk, gyöngé asszonyokban?

Megmondom.

A mosolyukban.

Abban a mosolygásukban, amely akkor sugárzik

TARTALOM

	Oldal
<i>Március 15</i>	
1931	7
1934	13
1936	19
1937	25
1941	31
<i>Húsvét</i>	39
<i>Anyák napja</i>	
1931	49
1935	55
<i>Hősök napja</i>	
1931	61
1935	67
1938	73
1941	78
<i>Szent István napján</i>	85
<i>Október 6</i>	93
<i>Halhatatlan halottak</i>	105
<i>December 6 (Miklós napja)</i>	113
<i>Karácsony</i>	119
<i>Szilveszter éj</i>	
1929	131
1931	139

	Oldal
1933	143
1935	147
1939	151
1941	154
Izenet az amerikai magyarokhoz (1941)	157

Újév

1938	168
-----------	-----

Vegyes beszédek

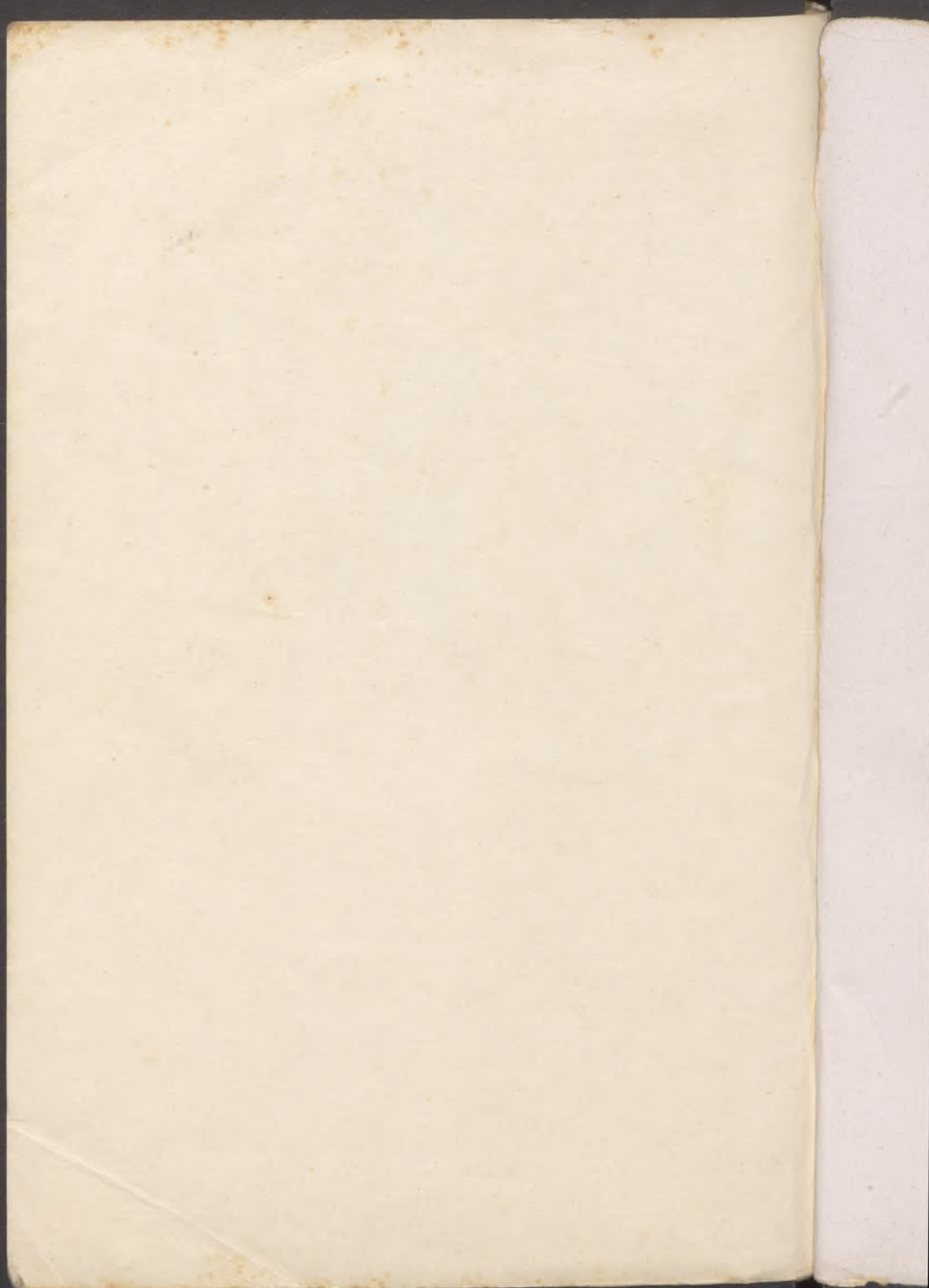
Honvédszászlók	139
Emlékbeszéd Bem tábornok hamvainak hazaszállításakor	176
A százéves Nemzeti Színház	200
A magyar asszonyokhoz (1935)	208
A gép és a lélek (1929)	216

ldal
143
147
151
154
157

168

169

176
200
208
216

1000-1000

1000-1000

1000-1000

1000-1000

1000-1000

UJ IDŐK

Szerkesztő
HERCZEG FERENC

A magyar újságírók
képes irodalmi hetilapja

Kiadóhivatal
Budapest, VI., Andrássy-út 16.

ÚJ IDŐK

Szerkesztő
HERCZEG FERENC

A magyar úriestélyek
képes irodalmi hetilapja

Kiadóhivatal
Budapest, VI., Andrássy-út 16.

LIB. A: EX LIBRO ARIUM

LIB. A: EX LIBRO ARIUM